

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

**Demografický vývoj na základě římskokatolických
matrik farnosti u katedrály sv. Víta, Praha-Hradčany**

Andrea Pettíková

© 2017 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Andrea Pettíková

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Demografický vývoj na základě římskokatolických matrik farnosti u katedrály sv. Víta, Praha – Hradčany

Název anglicky

Demographic developments based on the Roman Catholic parish registers at St. Vitus Cathedral, Prague – Hradcany

Cíle práce

Hlavním cílem diplomové práce bude na příkladu farnosti u katedrály sv. Víta (Praha – Hradčany) zkoumat chronologicky vývoj porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti. Práce bude čerpat z církevních matrik katedrály sv. Víta. Dalším cílem výzkumu bude sledování záznamů významných osobností českých dějin. Dílčím cílem bude popis vývoje městské části Praha – Hradčany, jako jednoho z historicky nejdůležitějších míst naší vlasti.

Metodika

Při zpracování diplomové práce budou použity jak metody kvantitativní, tak kvalitativní. Základním pramenem bude studium dokumentů, a to zejména sbírka církevních matrik farnosti Prahy – Hradčany, začínající již rokem 1606. Použity budou i další archivní materiály pojící se s Hradčanami a s fenomény porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti.

Doporučený rozsah práce

60-70

Klíčová slova

porodnost, úmrtnost, sňatečnost, Praha – Hradčany, katedrála sv. Víta, matriky

Doporučené zdroje informací

- HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8.
- HRUBEŠ, Josef a Eva HRUBEŠOVÁ. Věže v dějinách stověžaté Prahy. Vyd. 1. Praha: Rozmluvy ve spolupráci s nakl. Leda, 2008. ISBN 978-80-85336-40-5.
- PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘIKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ. Základy demografie. 1. vyd. Praha: Academia, 1986.
- PELZBAUEROVÁ, Věra. Dějiny částí Prahy jako dějiny farních obvodů. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2008. ISBN 978-80-7207-676-5.
- STAŇKOVÁ, Jaroslava a Svatopluk VODĚRA. Praha gotická a barokní. Vyd. 1. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0866-7.

Předběžný termín obhajoby

2016/17 LS – PEF

Vedoucí práce

Mgr. Ing. Martin Slaboch, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 5. 12. 2016

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 6. 12. 2016

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 24. 03. 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Demografický vývoj na základě římskokatolických matrik farnosti u katedrály sv. Víta, Praha-Hradčany" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31. 3. 2017

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé diplomové práce, panu Ing. Mgr. Martinu Slabochovi, Ph.D. za odborné vedení a velmi cenné a užitečné rady při vedení této práce.

Demografický vývoj na základě římskokatolických matrik farnosti u katedrály sv. Víta, Praha-Hradčany

Demographic developments based on the Roman Catholic parish registers at St. Vitus Cathedral, Prague-Hradcany

Souhrn

Diplomová práce je zaměřena na vývoj narozených, oddaných a zemřelých ve farnosti Praha-Hradčany v období mezi lety 1793 a 1892, tj. období posledních 100 let veřejně dostupných matričních záznamů. Diplomová práce se dělí na teoretická východiska a vlastní výzkum. Teoretická část se zabývá historií a vývojem matričních záznamů, církevními obřady (křtem, sňatkem a pohřbem), soustavou státních archivů, římskokatolickou církví a historií Hradčan včetně chrámu sv. Víta. Mimo jiné jsou teoretická východiska také věnována demografickému vývoji Hradčan. Vlastní výzkum se zabývá procesy demografické reprodukce – porodností, sňatečností a úmrtností v letech 1793 až 1892 na území Hradčan, čerpáno je ze svatovítských matričních knih narozených, oddaných a zemřelých, které jsou veřejně dostupné v elektronické podobě na webových stránkách Archivu hlavního města Prahy.

Summary

The thesis is focused on development births, devotedly and death persons in parish Prague-Hradčany between 1793 and 1892, i. e. period over the last 100 years public available parish registers. Thesis is divided on the theoretical part and own research. The theoretical part is focused on history and development parish registers, church ceremony (baptism, marriage and funeral), system of state archive, roman Catholic Church, history of Hradčany including St. Vitus Cathedral. Moreover theoretical part is dedicated to demographic trends of Hradčany. Own research is deals processes demographic reproduction – birth rate, nuptality, mortality rate between 1793 and 1892, is drawn from St. Vitus parish registers of births, devotedly and death books which are available online on the website of Archive of capital city of Prague.

Klíčová slova: porodnost, úmrtnost, sňatečnost, Praha-Hradčany, katedrála sv. Víta, matriky

Keywords: birth rate, mortality rate, nuptality, Prague-Hradčany, St. Vitus Cathedral, parish registers

Obsah

1	Úvod.....	10
2	Cíl práce a metodika.....	11
3	Literární rešerše.....	13
4	Teoretická východiska	15
4.1	Demografie.....	15
4.2	Genealogie	16
4.3	Matriky.....	16
4.4	Historie matrik	16
4.4.1	Vývoj matričních záznamů	18
4.5	Druhy matrik	20
4.5.1	Matriky živé a neživé	20
4.5.2	Církevní matriky	21
4.5.3	Civilní matriky	23
4.5.4	Vojenské matriky	23
4.5.5	Matriky židovských obcí.....	23
4.5.6	Indexy.....	24
4.6	Církevní obřady.....	24
4.6.1	Křest.....	24
4.6.2	Sňatek.....	25
4.6.3	Pohřeb	25
4.7	Soustava státních archivů.....	25
4.8	Církev římskokatolická	27
4.9	Hradčany	29
4.9.1	Historie.....	29
4.9.2	Chrám svatého Víta.....	33
4.9.3	O farních úřadech.....	41
4.9.4	Farnost sv. Víta, Václava a Vojtěcha	42
4.9.5	Seznam proboštů a děkanů Metropolitní kapituly u sv. Víta	46
4.9.6	Pohřbívání ve svatovítské kapitule.....	48
4.9.7	Demografický vývoj Hradčan v letech 1869 až 2001	50
4.10	Svatovítské matriky.....	52
5	Vlastní práce	53
5.1	Procesy demografické reprodukce	53
5.1.1	Porodnost	53
5.1.2	Sňatečnost	67
5.1.3	Úmrtnost.....	76
6	Závěr	97

7	Seznam použitých zdrojů	101
8	Seznam obrázků, grafů a příloh	103
9	Přílohy.....	104

1 Úvod

Téma diplomové práce se věnuje demografickému vývoji farnosti Praha-Hradčany u katedrály sv. Víta v období mezi lety 1793 a 1892. Konkrétně výzkum demografického vývoje pro pražskou městskou část Hradčany ještě nebyl v této šíři uskutečněn, na stejné či podobné téma nebyly nalezeny žádné dostupné studie. V diplomové práci je zkoumáno posledních veřejně dostupných sto let záznamů sbírky svatovítských matrik – knih pokřtěných (které jsou vedeny již od roku 1606), oddaných (vedené od roku 1710) a zemřelých (vedené od roku 1751). Výzkum matričních záznamů nemohl být uskutečněn pro celé 19. století, jelikož veřejně dostupné matriky na oficiálních stránkách Archivu hlavního města Prahy jsou pouze do roku 1892, proto je vlastní výzkum uskutečněn ve staletém období v letech 1793 až 1892, a byl rozdělen na dva časové úseky po 50 letech. Do matrik byly záznamy vedeny v latinském jazyce, němčině a češtině, pro bádání v matrikách byla potřeba spolupráce s příručkou pro začínající genealogy.

Teoretická východiska se zabývají stručně genealogií, historií a druhy matrik včetně chronologického vývoje matričních záznamů. Dále se teoretická část diplomové práce zabývá církevními obřady – křty, sňatky a pohřby. V práci je zpracována historie Hradčan, chrámu sv. Víta a farnosti u sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Pozornost je věnována i soustavě státních archivů v České republice, římskokatolické církvi, seznamu proboštů a děkanů Metropolitní kapituly sv. Víta, zajímavou kapitolou se stává pohřbívání ve svatovítské katedrále. Jedna z posledních kapitol teoretické části se zabývá demografickým vývojem Hradčan – vývojem počtu obyvatel a počtu domů.

Po teoretické části následuje vlastní práce, ve které je zkoumána sbírka matričních záznamů farnosti u katedrály sv. Víta – matriky narozených, oddaných a zemřelých, v období od konce 18. století do konce 19. století. Matriční knihy jsou uloženy v Archivu hlavního města Prahy včetně jejich naskenovaných kopií dostupných online, z nichž je čerpáno. Období sta let je rozděleno na dvě období po 50 letech (v letech 1793 až 1842 a 1843 až 1892), aby mohla být jednotlivá období srovnávána. Ve vlastním výzkumu jsou zkoumány procesy demografické reprodukce – porodnost, sňatečnost a úmrtnost včetně příčin úmrtí. Výzkum je věnován počtu narozených, oddaných a zemřelých, včetně četnosti dvojčat a trojčat, nemanželských dětí, poměru pohlaví a dalším demografickým jevům.

2 Cíl práce a metodika

Hlavním cílem diplomové práce je na příkladu farnosti u katedrály sv. Víta náležící městské části Praha-Hradčany zkoumat chronologicky vývoj porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti mezi lety 1783 a 1882, což odpovídá posledním dostupným 100 let matričních záznamů farnosti u katedrály sv. Víta.

U narozených osob je výzkum věnován jejich počtu v jednotlivých letech, dále četnosti dvojčat a trojčat, zkoumán je i poměr pohlaví narozených a nemanželských dětí. Z knih oddaných je zkoumán počet sňatků v jednotlivých letech i četnosti co se měsíců týče. Výsledkem výzkumu je zjištěný průměrný věk ženicha a nevěsty, včetně jejich průměrného věkového rozdílu. U zemřelých osob je z knih zemřelých zkoumán jejich celkový počet v jednotlivých letech, věková struktura, rodinný stav a vyznávané náboženství. Poslední kapitola vlastního výzkumu se zabývá povoláním obyvatel farnosti Praha-Hradčany.

Dalším cílem práce je sledování významných osobností českých dějin, přiloženy budou kopie matričních záznamů známých osobností ze svatovítských matrik. Dílčím cílem je popis vývoje městské části Praha-Hradčany, jako jednoho z historicky nejdůležitějších míst naší vlasti.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou část a vlastní výzkum. Pro splnění cílů výzkumu je použit především kvalitativní přístup, konkrétně studium dokumentů, sekundární analýza dat. Kvalitativní přístup je základním přístupem jak v teoretické části, tak ve vlastním výzkumu.

Hlavní výhodou studia dokumentů je možnost zkoumání výpovědí již nedostupných, například zemřelých osob. Mezi další výhody patří nezkreslení výsledků výzkumníkem při dotazování, či že se jedná o spontánně vytvořený záznam. Mezi hlavní nevýhodu studia dokumentů se považuje ztráta či nepříliš vysoká životnost dokumentů. Další nevýhodou je například neúplnost údajů, jež výzkumníkovi chybí při porozumění dokumentu.

Pro teoretické zázemí práce je čerpáno z odborné literatury zabývající se především genealogií a historií Hradčan. V teoretické části jsou k nalezení i prvky kvantitativního výzkumu, a to ve formě tabulek demografického vývoje Hradčan – počtu obyvatel a domů. V teoretické části jsou tedy použity metody jak kvantitativní, tak kvalitativní, jenž se navzájem doplňují. Výzkumné metody mají odlišné techniky sběru dat, rozdílné je i jejich vyhodnocení a samotné zaměření výzkumu. Kvantitativní výzkum je zvolen z důvodu vysoké reliability (spolehlivosti dat), ovšem nevýhodou je nízká validita (platnost).

Ve druhé části práce (vlastní výzkum) bude čerpáno pomocí badatelské činnosti z archivních materiálů, ze sbírky církevních matrik katedrály sv. Víta. Výzkum bude prováděn kvalitativním přístupem, mezi jehož výhody patří například vysoká validita. Matriční záznamy jsou dostupné z oficiálních internetových stránek Archivu hlavního města Prahy.

3 Literární rešerše

Knih s názvem *Demografie (nejen) pro demografy*¹ od autorů Květy Kalibové, Zdeňka Pavlíka a Aleny Vodákové z půdy Sociologického nakladatelství definuje obor demografie, demografické subdisciplíny (včetně historické demografie) a věnuje se především vysvětlení základních demografických pojmů. Tato publikace se zabývá demografií nejprve jako samostatnému oboru, posléze s vazbou na sociologii.

Další publikací, která se věnuje základům demografie, jsou vysokoškolská skripta pro posluchače Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy *Úvod do demografie*² od autorky Květy Kalibové. Učební text poskytuje základní informace o základech demografie, včetně výpočtů demografických ukazatelů a hodnocení demografických procesů.

Recenzovaný vědecký časopis *Historická demografie*³, který vycházel již od roku 1967 jedenkrát ročně, měl kořeny zejména v teoreticko-metodologickém pozadí západoevropské historické demografie. Mezi lety 1975 až 1984 bylo vydávání periodika z politicko-ideologických důvodů přerušeno. Od roku 2009 je *Historická demografie* přebrána do svého portfolia Etnologickým ústavem AV ČR a vychází dvakrát ročně. Časopis se zabývá původními a teoretickými empirickými studii oborů historické demografie a sociologie, se zaměřením na sociokulturní antropologii. Periodikum je vydáváno v češtině, ovšem cizojazyčných článků a zahraničních autorů zde nalezneme více než u standardních humanitních či sociálněvědních periodik, vydávaných v České republice.

¹ KALIBOVÁ, Květa, Zdeněk PAVLÍK a Alena VODÁKOVÁ, ed. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Sociologické pojmosloví. ISBN 978-80-7419-012-4.

² KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2001. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0222-9.

³ *Historická demografie*. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1967. ISSN 0323-0937.

Tématem demografického vývoje se zabývá kniha *Demografický vývoj Prahy v druhé polovině 19. století*⁴ od autora Jana Havránka, jenž poukazuje na městské obyvatelstvo, ústředním tématem je historická demografie v českých zemích. Tato kniha popisuje historii osídlení a regionální dějiny Prahy.

Další písemnou prací, která se zabývá demografií, je například publikace s názvem *Dějiny obyvatelstva českých zemí*⁵ z nakladatelství Mladé fronty od autorů Ludmily Fialové, Pavly Horské, Milana Kučery a spol. Kniha zkoumá hlavní faktory obyvatelstva českých zemí z hlediska demografie, a to chronologicky od pravěku až do současné doby.

*Rodina našich předků*⁶ od Jana Horského a Markéty Pražákové Seligové z nakladatelství Lidových novin představuje způsob života rodin, v nichž zahrnuje pohledy na tehdejší kulturu, mentální rysy, postoje a pocity členů rodiny. Jedná se o historicko-demografickou studii od 16. do 18. století. Tato odborná srovnávací studie vychází z poměrů šlechtických rodin na území Třeboňska a Děčína.

Demografickou publikací je i *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*⁷ od Ludmily Kárníkové, která se považuje za první rozsáhlejší historicko-demografické dílo psané historikem. Studie je věnována populačnímu vývoji obyvatelstva v českých zemích od kapitalismu až po první světovou válku.

⁴ HAVRÁNEK, Jan. *Demografický vývoj Prahy v druhé polovině 19. stol., Historická demografie Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV Roč. 2, (1968).*

⁵ *Dějiny obyvatelstva českých zemí. Vyd. 2., dopl. Praha: Mladá fronta, 1998. Patriae. ISBN 80-204-0720-0.*

⁶ HORSKÝ, Jan a Markéta PRAŽÁKOVÁ SELIGOVÁ. *Rodina našich předků. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-195-6.*

⁷ KÁRNÍKOVÁ-ŠMILAUEROVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965.*

4 Teoretická východiska

4.1 Demografie

Demografie je vědní obor zabývající se studiem reprodukce populace a podmíněnostmi tohoto procesu, nestuduje jednotlivce, ovšem analyzuje události jako hromadné jevy. Demografie se dotýká událostí, jež ovlivňují každého, například narození, úmrtí, sňatek, rozvod apod. Objektem studia demografie jsou lidské populace, předmětem studia jsou procesy demografické reprodukce, které jsou chápány jako neustálá obnova lidských populací v důsledku rození a vymírání. Přirozená obnova populace se označuje jako přirozená míra, resp. přirozený pohyb obyvatelstva.

Název demografie pochází z řeckých pojmů *démos* (lid) a *grafein* (psát, popisovat). Prvním, kdo použil termín demografie, byl Achille Guillard v roce 1855, jež ji definoval jako přírodní a společenskou vědu zabývající se lidským rodem.

Rokem, který se považuje za zrod demografie je ovšem rok 1662, kdy Angličan John Graunt vydal knihu s názvem *Přirozená a politická pozorování založená na seznamech zemřelých*. John Graunt je považován za zakladatele demografie, byl prvním, kdo vyvinul metody na zpracování statistických dat, které využil ze sčítání lidu. Stanovil stacionární poměry narozených osob mužského a ženského pohlaví a zabýval se řádem vymírání podle věkových skupin. John Graunt je považován také za jednoho ze zakladatelů epidemiologie, lékařského odvětví, které se zabývá studiem faktorů, jež ovlivňují zdraví a nemocnost obyvatelstva.

Za zakladatele české moderní demografie je považován vědec a pedagog Antonín Boháč. Na mírové konferenci v Paříži v roce 1919 vypracoval podklady týkající se hospodářství a demografického profilu obyvatelstva. Antonín Boháč se zajímal především o populační problémy a analyzoval sociální poměry v zemi. V Československu roku 1921 byl hlavním organizátorem prvního sčítání lidu, kde využil plán s děrnoštítkovou technikou. V letech 1939 až 1941 zastával funkci prezidenta Českého statistického úřadu.

Demografie se jako vědní obor nachází na rozhraní přírodovědných a společenských oborů. Na základě různých kritérií lze definovat demografické subdisciplíny. Mezi nejznámější z nich patří demografická analýza, demografická metodologie, teoretická demografie, historická demografie a paleodemografie.⁸

4.2 Genealogie

Genealogie, pomocná věda historická, pomáhá rekonstruovat rodinné vazby a vztahy. „V nejširším slova smyslu pojednává genealogie o charakteru vztahu dvou navzájem nějak souvisejících jevů či faktů, v nejužším smyslu o vztahu mezi lidskými jedinci, vyplývajícím z jejich společného rodového původu. Spadá sem ovšem i studium důsledků, které z takových příbuzenských vztahů vyplývají v nejrůznějších směrech a souvislostech – od historických na jedné straně až k sociálním a biologickým na druhé straně.“

4.3 Matriky

Mezi nejobsáhlejší a nejkonkrétnější historický pramen se považují matriky. Slovo matrika pochází z latinského slova *matricula*, což je výraz označující seznamy duchovních.

4.4 Historie matrik

V roce 1212 bylo Pařížským koncilem stanoveno povinně vést matriky, ovšem vedení matrik bylo ustanoveno až tridentským koncilem v roce 1563. Nejstarší matriční knihy, které jsou dochovány na našem území, vznikly v 16. století – jedná se například o jáchymovskou matriku sňatků vedenou již od roku 1531 nebo například křestní matriku vedenou od roku 1546.⁹

Zachovány jsou i některé utrakvistické matriky – z roku 1556 matrika ze Slaného, z Kutné Hory z roku 1571 či z Prahy, pocházející z roku 1584.¹⁰

⁸ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 5.

⁹ LEDNICKÁ, Blanka. *Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 16.

¹⁰ ŘIČAŘ, Kristoslav. *Občanská genealogie: základy rodopisné práce*. 1. vyd. Praha: I. Železný, 2000. ISBN 80-240-1080-1, s. 22.

Není výjimkou, že nejstarší matriky jsou malé a podlouhlé – po období třicetileté války byly z důvodu neobsazenosti duchovními farnostmi velmi rozsáhlé, proto kněží objížděli okolní farnosti na koni. Matriky byly tohoto neobvyklého tvaru, aby se vešly do jezdecké boty kněží.¹¹

Matriky byly vedeny výhradně jako evangelické, až později jako katolické. Tridentský koncil nařídil vedení matrik již v roce 1563, ovšem tento církevní výnos byl prosazován velmi pomalým a postupným tempem.¹²

Mezi nejstarší dochované matriky na našem území lze řadit matriky církve luteránské (Jáchymov roku 1531, Abertamy roku 1544) a církve augšpurské (Aš roku 1629, Cheb roku 1565). Na středočeském území se mezi nejstarší knihy řadí matriky města Slaného, pocházející z roku 1595, a z Berouna z roku 1601. Nejstarší matrikou římskokatolické církve je kniha z pražského Nového Města při farnosti sv. Jindřicha, pocházející z roku 1582.¹³ Vedení matričních záznamů se rozšířilo po celém našem území až v době pobělohorské a také k tomu přispěla rekatolizace zdejšího obyvatelstva.¹⁴

Vedení matričních záznamů se řídilo předpisem z roku 1614 podle knihy *Rituale Romanum* (jedná se o liturgické knihy, které obsahují bohoslužebné předpisy římskokatolické církve).¹⁵

¹¹ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 36–37.

¹² LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 16.

¹³ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 36.

¹⁴ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 16.

¹⁵ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 36.

Po roce 1620 byly matriky vedeny jen na katolických farách, jelikož tento rok se dotkl jak státnosti, tak i kulturního života. Třicetiletá válka s sebou přinesla rušení mnoha farností, nedostatek katolických kněží a v neposlední řadě i zničení mnohých matrik.¹⁶

Z období 1654–1690 je založen největší počet matrik. Matriční knihy jsou různých rozměrů, vázané v kůži, příp. zdobené zlatou ořízkou nebo slepotiskovým písmem. Počet stran závisel na knize, vždy až po dopsání se začalo zapisovat do nové další knihy.¹⁷

Úředním dokumentem se matriky staly na konci 18. století, v roce 1784, s předpisem co mají jednotlivé záznamy obsahovat. Matriky patřily správě farních úřadů, jelikož farní úřady byly zodpovědné za vykonání křtů, svateb i pohřbů. Psal se rok 1870 a vedle katolických matrik vznikají i civilní matriky, jež jsou vedeny zejména u okresních soudů. V polovině 20. století padlo rozhodnutí, že matriky mají být přebrány státem a nově spravovány národními výbory. Matriky vedené zhruba do roku 1875 byly předány do státních archivů a zbylá část matrik zůstala na úřadech. Dnes nalezneme v archivech matriční knihy přibližně do roku 1910 (matriky narozených) a do roku 1930 (matriky oddaných a zemřelých).¹⁸ Svatovítské matriky jsou vedeny již od roku 1606.

4.4.1 Vývoj matričních záznamů

Studie *Vývoj farních matrik v českých zemích ve světle právních předpisů* JUDr. Karla Doskočila uvádí proměnu matrik ve 3 etapách, od roku 1650 až dodnes.¹⁹

První etapa se datuje mezi lety 1650 až 1784, v níž se projevuje vliv katolické církve. Tridentský koncil určil obsah matričních knih – nazývaly se *Matrica tripartita*. Jednalo se o jednu knihu, která byla společná pro zápisy narození, sňatky i úmrtí (latinsky *matrica baptisatorum, kopulatorum a mortuorum*).²⁰

¹⁶ ŘIČAŘ, Kristoslav. Občanská genealogie: základy rodopisné práce. 1. vyd. Praha: I. Železný, 2000. ISBN 80-240-1080-1, s. 22.

¹⁷ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 36.

¹⁸ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 16.

¹⁹ ŘIČAŘ, Kristoslav. Občanská genealogie: základy rodopisné práce. 1. vyd. Praha: I. Železný, 2000. ISBN 80-240-1080-1, s. 23.

²⁰ Tamtéž, s. 23.

Druhou etapou je myšleno období mezi lety 1785 a 1949. V tomto období se začíná projevovat vliv státu, aby byly matriky účelné pro potřeby nejen církve, ale i státu. Marie Terezie roku 1770 nařídila, aby bylo do matrik zapisováno i jméno nemanželského otce (pokud se ovšem přiznal). Od roku 1771 se začala zapisovat popisná čísla domů či usedlostí. Dvorským dekretem z roku 1787 se z matrik stávají veřejné listiny. Indexy, vedené k obsahu matrik, se vedly od roku 1780, roku 1802 bylo toto stanovisko rozšířeno i na starší matriky. Rokem 1868 mohly být svatby uzavírány i jako tzv. sňatky občanské.²¹

Třetí etapa, ohraničená od roku 1950 až dodnes, znamenala přenesení matriční agendy v roce 1950 na státní správu (matriční oddělení městských úřadů). Stát je povinen vést matriky pro všechny osoby, ať už vyznávají jakékoli náboženství.²² Roku 1686 bylo nařízeno olomouckou diecézí vytvářet první opisy matrik. V matričních knihách jsou mimo jiné zaznamenány mimořádné události týkající se povodně či požáru.²³

Pro období v letech 1756–1783 byly matriční knihy do jisté míry ovlivněny nařízením římskokatolické církve, pro zápis byl zvolen latinský jazyk. Matriky o křtech, sňatcích a úmrtích byly podle obřadů většinou na jednotlivých farnostech již rozděleny (pro všechny knihy se tak stalo nařízením Josefa II. v roce 1784). Důležitým milníkem pro zápis do matričních knih se stal rok 1770, kdy došlo k očíslování domů. Matriční knihy byly dále ovlivněny patenty Josefa II. z 1. května 1781. Církevní matriky se staly právoplatnými veřejnými listinami.²⁴

²¹ ŘIČAŘ, Kristoslav. *Občanská genealogie: základy rodopisné práce*. 1. vyd. Praha: I. Železný, 2000. *ISBN 80-240-1080-1*, s. 23–24.

²² *Tamtéž*, s. 24.

²³ HÁSEK, Václav. *Učebnice pro začínající rodopisce*. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. *ISBN 978-80-905500-1-8*, s. 40–41.

²⁴ *Tamtéž*, s. 42–43.

V roce 1792 byla dvorským dekretem nařízena foliace jednotlivých listů matričních záznamů z důvodu předcházení stran jednotlivých listů, příp. přidávání listů do matrik. O pár let později, roku 1799, bylo vydáno další nařízení Českým guberniem, že mají být na území Čech ročně prováděny druhopisy matrik a mají být poté uloženy na jiném místě například z důvodu požáru.²⁵

Svoboda vyznání byla povolena Josefovským tolerančním patentem dne 13. října 1781. Mezi povolené církve patřila církev reformovaná evangelická – augšpurské a helvétské konfese. V roce 1850 čekaly rubriky v matrikách další úpravy. Údaje byly ve všech knihách rozšířeny a zemřelý musel být nově ohledán přímo lékařem. Od roku 1860 bylo nutno zaznamenávat i pořadové číslo matričních zápisů, aby nedošlo k dalšímu spekulativnímu či omylem dopisovanému záznamu.²⁶

V roce 1950 se ujala vedení matrik veřejná správa dle zákona č. 268/1949 Sb., *o matrikách*. Nejnovější změny v současné době například nalezneme, že u cizích příjmení nemusí žena již používat přechylování (-ová), mimo jiné ženy mohou používat obě příjmení – své rodné a příjmení manžela. V dnešní době není omezeno místo sňatku, svatba se může konat například na lodi či v horkovzdušném balonu.²⁷

4.5 Druhy matrik

4.5.1 Matriky živé a neživé

V případě matriky narozených se za živou matriku považuje matrika, která obsahuje záznamy mladší 100 let, v případě oddaných a zemřelých se jedná o dobu 75 let. Toto pravidlo je uplatňováno na všechny obsažené záznamy v matrice.²⁸

Neživé matriky jsou datovány do roku 1900 a starších let, ve státních oblastních archivech mohou být studovány každým občanem České republiky, který se prokáže občanským průkazem.²⁹

²⁵ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 45.

²⁶ Tamtéž, s. 45.

²⁷ Tamtéž, s. 53.

²⁸ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 16.

4.5.2 Církevní matriky

Starokatolická církev byla v českých zemích uznána až v roce 1877, ale matriky byly (neoficiálně) vedeny již od roku 1871. Biskupským sídlem se stalo město na severním území českých zemí, Varnsdorf. Postupně vznikaly nové farní obce, například v obcích Desná (roku 1884), Arnultovice (roku 1887), Šumperk (roku 1889), Krásná Lípa (roku 1890) a Jablonec nad Nisou (roku 1897). Na začátku 20. století vznikly nové farní a filiální obce v Brně (roku 1907), v Břidličné (roku 1909) nebo například v Liberci (roku 1921) a v dalších, převážně německy mluvících obcích. Co se týče území Prahy, roku 1900 byla založena první česky mluvící obec při kapli sv. Máří Magdalény, kde byly od roku 1905 vedeny matriky. V současné době má starokatolická církev své biskupské místo v Praze při katedrále sv. Vavřince se třemi náležícími farnostmi, farností při kapli sv. Máří Magdalény, kapli sv. Kříže a při kostele sv. Klimenta. Část církevních materiálů je dostupná ve Starokatolické knihovně a v archivu Josefa Königa v Praze.³⁰

Československá církev neboli církev československá byla oficiálně uznána na sněmu i státem v roce 1920. V roce 1919 se odštěpila od římskokatolické církve a považuje se za pokračovatele učení mistra Jana Husa. Matriky je možné nalézt od roku vzniku, kdy byly postupně zakládány. Pražské sídlo patriarchátu bylo rozděleno na čtyři diecéze: Západočeskou, Východočeskou, Olomouckou a Ostravskou. Stav v roce 1997 hlásil diecézi Pražskou (110 sborů), Plzeňskou, Královéhradeckou, Brněnskou a Olomouckou.

Pravoslavná církev byla po roce 1781 pojmenována jako „Řecká nesjednocená“ církev. V 70. letech 19. století byla v Praze založena Česká pravoslavná obec, jež vedla od roku 1875 matriky při chrámu sv. Mikuláše na Starém Městě. Pravoslavné chrámy byly též zbudovány v západočeských lázeňských městech (Karlovy Vary, Františkovy Lázně a Mariánské Lázně). Eparchickými (biskupskými) sídly se stala města Praha a Olomouc, hlavní pražskou farností je kostel sv. Cyrila a Metoděje. Roku 1933 byla v Praze založena ústřední farnost řeckokatolické církve, u kostela sv. Klimenta. V následujících letech vznikly farnosti také v dalších sedmi městech. Roku 1950 byla tato církev v českých

²⁹ ŘIČAŘ, Kristoslav. Občanská genealogie: základy rodopisné práce. 1. vyd. Praha: I. Železný, 2000. ISBN 80-240-1080-1, s. 27.

³⁰ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 56.

zemích zakázána a znovuobnovena až roku 1993. V 50. letech 15. století byla v období husitských válek na českém území zřízena Jednota bratrská bratrem Řehořem v Kunvaldu. Věřící této církve v 17. století hromadně začali opouštět svoji vlast, příp. byli povinni uchovávat víru v tajnosti. Znovuobnovení přišlo na území rakouské monarchie až v roce 1861.

Po 1. světové válce byly pro tuto církev používány i názvy Evangelická církev bratrská a Ochránovská církev bratrská, až v roce 1921 byl název sjednocen.

Záznamy o křtu, sňatku a pohřbu nalezneme u příslušníků Českobratrské církve evangelické v římskokatolických matrikách, v rubrice ohledně náboženství mají uvedenou víru protestantskou. Evangelíci museli po roce 1621 odejít do exilu, často byli pronásledováni. Tolerančním patentem byly v roce 1781 povoleny dvě větve této církve – církev augsburského (luterského) a helvétského (reformovaného) vyznání. Církev tvoří v současnosti 13 seniorátů, které jsou dále rozděleny na obvody s farními sbory.

Vedení matrik židovského obyvatelstva, za jejichž vedení byli pověřeni rabíni, se prosadilo patentem až roku 1784 za vlády Josefa II. V roce 1938 byla odevzdána sbírka židovských matrik Státnímu ústřednímu archivu (dnes Národní archiv). V archivech římskokatolických farních úřadů je možno nalézt zápisy židovského obyvatelstva, jež jsou provedeny odděleně na posledních stranách knihy.³¹

Roku 1950 byly veškeré církevní matriky předány na matriční úřady a jsou průběžně předávány do příslušných archivů.³²

³¹ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 60–61.

³² Tamtéž, s. 56–57.

4.5.3 Civilní matriky

Od roku 1868 byli lidé bez náboženského vyznání, příp. lidé vyznávající některou z nepovolených církví, zapisováni do nově zavedených civilních matrik. Možné bylo uzavřít i civilní sňatek na příslušném okresním úřadě. Místo kmotra zde byli zapisováni svědci. Matriky se vedly až do roku 1949, všechny jsou uloženy na městském úřadě a jsou průběžně předávány do archivů.³³

4.5.4 Vojenské matriky

Vojenský ústřední archiv v Praze čítá sbírku matrik, ve které nalezneme přes 2000 knih mezi lety 1709–1949. Vedením matrik byli pověřeni vojenští duchovní. Matriky jsou vedeny dle obřadů – matriky narozených, oddaných a zemřelých, týkající se členů armády včetně jejich rodin. Roku 1949 byly vojenské matriky zrušeny a jejich dosavadní agenda se přenesla pouze na státní správu. Od roku 2010 je prováděna digitalizace vojenských matrik.³⁴

4.5.5 Matriky židovských obcí

Matriky, které sloužily k evidenci židovského obyvatelstva, byly zavedeny a vedeny rabíny až za vlády Josefa II., patentem ze dne 20. 2. 1784. V nejbližší židovské obci měli židovští obyvatelé povinnost zapisování narození, oddání či úmrtí členů rodiny.

Další patent byl vydán v roce 1787, který stanovil výčet rubrik, datum obřízky u chlapců a také závazný výčet stanovených křestních jmen (celkem se jednalo o 110 mužských a 35 ženských jmen).

V době Protektorátu Čechy a Moravy se nacisty shromažďoval majetek a archivní materiály židovských obcí. Originály matrik, které nebyly zničeny (v dubnu 1945 bylo nařízeno gestapem zničení židovských matrik) byly uloženy u Židovské náboženské obce v Praze, dnes jsou uloženy v Národním archivu.³⁵

³³ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 55.

³⁴ Tamtéž, s. 54–55.

³⁵ Tamtéž, s. 60.

4.5.6 Indexy

Indexy neboli rejstříky jsou doplňkovým materiálem k matrikám, ovšem nenalezneme je ve všech matričních záznamech, v indexech je uvedeno jméno, příjmení, obec a odkaz na matriční stranu. Indexy se začaly zavádět na popud Josefa II., od roku 1790 je vedení indexů dle abecedy nařízeno dvorským dekretem.³⁶ Na začátku 19. století bylo stanoveno, že mají být indexy dopsány i pro starší matriční knihy, toto pravidlo však nebylo vždy dodržováno.

Index je zjednodušeně řečeno kniha, která obsahuje seznam osob nacházejících se v příslušné matrice. Ve většině případů jsou vedeny podle začátečního písmene příjmení a následně chronologicky. Výjimkou nejsou indexy vedené podle křestních jmen či podle let. Konkrétní příjmení či jména odkazují na stránku v matrice, kde se hledaný záznam nachází.³⁷

4.6 Církevní obřady

4.6.1 Křest

Do kostela se narozené dítě neslo porodní bábou, která jej předala kmotrovi, při obřadu bylo „*drženo na ruku*“. Přítomni křtu byli kromě porodní báby kmotři, svědci a především otec dítěte. Matka přítomna nebyla, jelikož v šestinedělí měla zákaz vstupu do kostela. Křest byl konán ve většině případů v den narození dítěte nebo ihned další den, aby bylo pro případ brzkého úmrtí dítě pokřtěno. Na konci 19. století se období mezi narozením dítěte a křtem postupně prodlužovalo až na několik dní či týdnů.³⁸

Zápis do matriky narozených stvrzoval přijetí nově narozeného dítěte do církevního života, že se dítě stává křesťanem, a že povinností rodičů a kmotrů je starat se o dítě, aby dosáhlo věčného života.

³⁶ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 44.

³⁷ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 49.

³⁸ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 38.

4.6.2 Sňatek

Pro sňatek bylo zapotřebí svolení otce, příp. i sepsání svatební smlouvy. Pouze do roku 1781 bylo nutné povolení vrchnosti, aby sňatek mohl být uskutečněn. Pro snubní protokol bylo nezbytné doložení pokrevní nepříbuznosti, tři ohlášky byly konány z důvodu této překážky manželství. Ohlášky byly konány před mší, která probíhala v neděli, ve farnosti ženicha i nevěsty. Provedení ohlášek bylo zapisováno do knihy ohlášek.³⁹

4.6.3 Pohřeb

Svátost umírajících byla zaopatřena knězem v očekávání smrti v poslední hodině umírajícího, byla vykonána poslední zpověď a bylo přijato poslední pomazání. Umírající byl pomazán olivovým olejem, kněz na něj vložil ruce a odříkal modlitbu: „*Skrze toto svaté pomazání, ať ti Pán pro své milosrdenství pomůže, milostí Ducha svatého. Amen. Ať tě vysvobodí z hříchů, ať tě zachrání a posílí. Amen.*“⁴⁰

U nebožtíka byla stanovena příčina smrti a poté byl vystaven ohledací list. Příbuznými byl zemřelý ustrojen do svátečních šatů a položen na postel se svícemi, připraven k poslednímu rozloučení.

Katolický církevní pohřeb se členil na obřad zádušní mše v kostele, uskutečnění průvodu na hřbitov, potom byl hrob vysvěcen a byly do něj vloženy ostatky dotyčného nebožtíka. Kremace byla v Československu zákonem umožněna až od roku 1918.

4.7 Soustava státních archivů

Po roce 1948 vedla snaha o důslednou etatizaci a centralizaci k reformám k pozitivním dopadům. Vláda nařídila zákon č. 29/1954 Sb., o archivnictví, který vedl k vytvoření sítě státních archivů, jejichž podobu známe v podstatě i dnes.

³⁹ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 38.

⁴⁰ Tamtéž, s. 39.

V průběhu dalších let byla přijata spousta nových zákonů a novelizací. Normativní akt z roku 2009, jež upravuje oblast archivní, ale i spisové služby, obsahuje mimo jiné také čtyři přílohy – druhá příloha definuje dokumenty, které považujeme za archiválie. Nalezneme zde kroniky všech typů, dále matriky narozených (pokřtěných), oddaných a zemřelých, matriky vojenské, sbírku matričních listin, sčítací archy obyvatelstva a další významné spisy.

V České republice má v současnosti síť archivů následující podobu: Národní archiv (dříve Státní ústřední archiv), který soustřeďuje archiválie institucí, jež mají celostátní působnost.⁴¹ Uloženy jsou zde dokumenty vzniklé od roku 1848 – fondy státní politické správy, dále fondy finanční, soudní či montánní správy, fondy katastrální, stavovské zemské správy, církevní fondy a mimo jiné i rodinné archivy.⁴²

Státní oblastní archivy jsou organizovány podle bývalých krajů, nalezneme je např. v Praze, Plzni, Litoměřicích, Zámrsku a v Třeboni. Pod tuto strukturu dále spadá Moravský zemský archiv v Brně a Zemský archiv v Opavě.⁴³ Tyto archivy vedou fondy a uchovávají písemnosti krajských úřadů, výborů, organizací a také církevní matriky a spisy kulturních a školských institucí.⁴⁴

Dále mezi hierarchii státních archivů patří Archivy územních samosprávných celků. Akreditace je udělena městským archivům, tzn. Archivu hlavního města Prahy, Archivu města Brna, Plzně, Ostravy a Ústí nad Labem. Z hlediska bádání pro diplomovou práci je využíván Archiv hlavního města Prahy (zkratka AHMP), který uchovává pražské matriky. Mezi další archivy můžeme řadit tzv. specializované archivy, jež jsou politického či kulturního charakteru a archivy bezpečnostní.⁴⁵

⁴¹ LEDNICKÁ, Blanka. *Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 103–107.

⁴² ŘIČAŘ, Kristoslav. *Úvod do genealogie: kdo jsou moji předkové a odkud přišli?*. Praha: Horizont, 1995. ISBN 80-7012-082-7, s. 40.

⁴³ LEDNICKÁ, Blanka. *Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 103–107.

⁴⁴ ŘIČAŘ, Kristoslav. *Úvod do genealogie: kdo jsou moji předkové a odkud přišli?*. Praha: Horizont, 1995. ISBN 80-7012-082-7, s. 40.

⁴⁵ HÁSEK, Václav. *Učebnice pro začínající rodopisce*. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 25–30.

4.8 Církev římskokatolická

Církevní správa v minulosti (víra, náboženství a církevní organizace) byla pro předchozí generace nedílnou součástí života. V současnosti můžeme důležitost církve pro předky přiblížit pro porovnání například se státními úřady. Církev měla významnou roli, co se týče i evidence obyvatel, vzdělávání a společenského života.⁴⁶

Momentálně se ocitáme v době, kdy je velká většina obyvatel v České republice ateistická. V době zkoumaného 19. století bylo ovšem toto stanovisko diametrálně odlišné. Až do zániku habsburské monarchie, v roce 1918 náleželo téměř všech sto procent obyvatel k některé z oficiálně uznávaných církví.

V průběhu minulosti se na našem území vystřídala více či méně společensky uznávaná náboženství, ovšem po celou dobu převažovala křesťanská (především katolická) víra, která byla doplněna tolerovaným judaismem. Nebylo tomu tak ale vždy, v období před bitvou na Bílé hoře se v českých zemích vyskytovala většina obyvatelstva nekatolického vyznání, téměř 90 procent obyvatel. Prohraná bitva na Bílé hoře ovšem znamenala konec nekatolickému vyznání.

Jedním ze základních kamenů rekatolizace se stal rok 1627, kdy byl vydán císařský patent, který z českých zemí vypověděl nekatolickou šlechtu. Brzy po nešťastné bitvě se začaly uzavírat nekatolické fary a kostely. V této době se do země vracejí jezuité.

Pokud se šlechtici a měšťani nepřihlásili ke katolické víře, měli nakázáno opustit zemi s tím, že jejich majetek bude zkonfiskován. Nastala tedy rekatolizace obyvatel, skryté nekatolictví bylo bráno jako zločin proti státu. Roku 1781 byl vyhlášen Josefem II. toleranční patent. V 19. století dochází k opětovnému rozvinutí vlivu církve, týkajícího se politického života v zemi.⁴⁷

⁴⁶ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 54.

⁴⁷ ŘIČAŘ, Kristoslav. Občanská genealogie: základy rodopisné práce. 1. vyd. Praha: I. Železný, 2000. ISBN 80-240-1080-1, s. 55.

V roce 1868 bylo zákonem povoleno přistoupení ke stavu „bez vyznání“. V návaznosti na odpadnutí od křesťanské víry začaly být roku 1870 zaváděny civilní matriky, které měly na starosti příslušné okresní úřady. Lidé se začali nekatolického a dalšího vyznání hromadně vzdávat až na konci 20. let 20. století. V matrikách se často nalezne poznámka ve znění: „*dle udání okresní politické správy vystoupil z církve katolické a jest bez vyznání*“.⁴⁸

Diecéze jsou děleny na farnosti, z nichž několik jich tvoří celek – tzv. vikariát, v jehož čele stojí kněz vikář (na Moravě pojmenovaný jako děkan). Venkovský vikář (děkan) má pravomoc dohlížet na správné vedení farních knih, například matrik. Farář spravující farnost (kolaturu) je pověřen biskupem. Pokud se jedná o farnost rozsáhlejší, je stanovován kaplan, pomocník faráře.⁴⁹

⁴⁸ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 90–91.

⁴⁹ ŘIČAŘ, Kristoslav. Občanská genealogie: základy rodopisné práce. 1. vyd. Praha: I. Železný, 2000. ISBN 80-240-1080-1, s. 56.

4.9 Hradčany

4.9.1 Historie

Pražské Hradčany jsou bezpochyby symbolem města i státu, zastávají roli výjimečné dominanty. Hradčany byly prokazatelně osídleny jako jedny z prvních míst v historické době. První hradiště bylo založeno některým z knížat z rodu Přemyslovců, dle historických zdrojů nejspíš v polovině 9. století. Rod Přemyslovců se sem přestěhoval ze staršího sídliště na Levém Hradci.⁵⁰

Hradiště připomínalo ohrazenou vesnici, v jehož centrální části byl knížecí stolec. Význam pražského hradiště stoupal vzhůru, a to především založením pražského biskupství kolem roku 973. Zpráva o prvním křesťanském kostele Panny Marie, zbudovaném na hradišti knížetem Bořivojem, zasahuje do roku 900. Kostel sv. Jiří byl založen otcem Václava Vratislavem v roce 915.

Psal se rok 1321 a Hradčany byly přeměněny na poddanské město (poddanské město = veškerá práva veřejné moci měl na starosti nejvyšší purkrabí, cílem bylo rozmnožit jeho příjmy, obyvatelé Hradčan museli odvádět své platy a vykonávali některé práce, jednalo se například o ostrahu zločinců ve věži Daliborce nebo sklízení sena v královských oborách) a to nejvyšším pražským purkrabím Hynkem Berkou z Dubé, jenž často zastupoval nepřítomného krále Jana Lucemburského.⁵¹

U Hradčan je aplikována jedna z nejstarších půdorysných forem, jež nalezneme například v Mladé Boleslavi či Bechyni. Klínová dispozice města obsahuje dlouhé tržiště, které je ovroubené hradbami a domy. Karel IV. začal z Hradčan a Pražského hradu vytvářet reprezentační sídlo Lucemburků. Otec vlasti měl zásluhu na zřízení pražského arcibiskupství a v roce 1344 zahájil stavbu svatovítské katedrály. Karel IV. roku 1360 při rozšiřování malostranských hradeb hradčanské městečko postupně opevnil a rozšířil zhruba na dnešní rozlohu.

⁵⁰ MERHOUT, Cyril a Zdeněk WIRTH. *Zmizelá Praha*. Vyd. 3., v Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-499-9, s. 88.

⁵¹ Tamtéž, s. 88.

Jádrem Hradčan byl hradčanský rynek, kolem něhož byly postaveny nové domy, paláce šlechty a duchovenstva. Část původního obyvatelstva byla donucena se vystěhovat z míst kolem rynku do postranních uliček, aby uvolnili místo šlechtě a duchovenstvu.⁵²

Na území Hradčan se nacházel farní kostel sv. Benedikta a později i renesanční radnice, umístěná přímo na rynku. Farní kostel sv. Benedikta byl darován roku 1627 barnabitu Ferdinandem II. včetně hřbitova a fary. Roku 1656 byl přistavěn ke kostelu nový klášter. Tato proměna funkce farního kostela rozdělila obyvatele Hradčan ke dvěma faram, k faře sv. Václava (patřila části Hradčan od hradního příkopu k Černínskému paláci), a k faře sv. Rocha (sloužila pro domy na strahovském postraní).⁵³

Stavební činnost na Hradčanech zcela ochromila husitská revoluce, trvající mezi lety 1419 a 1434. V roce 1420 byl vypálen Strahovský klášter a celý Pohořelec. Mimo jiné byly poškozeny i další objekty včetně chrámu svatého Víta. Pohořelec (tehdy předměstí Hradčan) byl založen v roce 1375 místopurkrabím Alšem z Malkovic. Název této čtvrti Hradčan vznikl několikanásobným vypálením – v roce 1420 lehl popelem při boji husitů s králem Zikmundem, roku 1541 požárem na území Malé Strany a Hradčan, a v roce 1742 byl okupován francouzskými vojsky.⁵⁴

Katastrofální požár, jež vypukl v roce 1541 na Menším Městě se přenesl také na území Hradčan. Na spáleništích (spáleniště kupovala šlechta a spojovala je ve větší palácové celky, vznikala také i parcelace zahrad) posléze vznikly palácové celky, například Schwarzenberský (kromě Královského letohrádku je nejimpozantnější pražskou renesanční stavbou, vybudován byl v letech 1545 až 1567 stavitelem Agostinem Gallim pro Jana ml. z Lobkovic) a Arcibiskupský palác. Podoba Hradčan, včetně Hradčanského náměstí, jak je známa dnes, byla vybudována především v období 17. a 18. století. Královské cestě, jež tehdy vstupovala do Hradu padacím mostem přes hluboký příkop, dalo dnešní vzhled baroko.⁵⁵

⁵² MERHOUT, Cyril a Zdeněk WIRTH. *Zmizelá Praha*. Vyd. 3., v Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-499-9, s. 88, 89.

⁵³ Tamtéž, s. 95.

⁵⁴ DVORÁK, František. *Po Královské cestě: zastavení s Františkem Dvořákem*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-744-X, s. 111.

⁵⁵ STAŇKOVÁ, Jaroslava a Svatopluk VODĚRA. *Praha gotická a barokní*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0866-7, s. 113.

Etapou rozkvětu se pro Hradčany stala doba vlády českého krále Vladislava II. Jagellonského. Na jeho povel byl v letech 1490–1510 Hrad upravován stavitelem Benediktem Rejtem. Doba Rudolfa II. (16. století až začátek 17. století) byla vrcholem renesanční epochy, na Hradě se usazovali nejen tuzemští malíři, sochaři, rytci, stavitelé a klenotníci, ale také umělci z Itálie, Německa či Nizozemí. Mimo umělce se zde usazovali i podvodníci a zapadlé periferie Hradčan obývaly nevěstky.⁵⁶

Roku 1598 byly Hradčany z poddanství povýšeny císařem Rudolfem II. na královské město. Mezi lety 1601–1604 byla vystavěna nová radnice německým stavitelem Kašparem Oemichenem včetně maleb od Mariona.⁵⁷

Mezníkem stagnace se pro Hrad a celé město stala třicetiletá válka. Na konci války zůstaly ve městě domy pouze třiceti sousedů. Mimo hmotný úpadek postupuje duševní i politický vliv Hradu a kapituly. Církevní budovy vzniklé v této době, udávají ráz Hradčanům až dodnes. Chronologicky prvním založeným církevním objektem je Loreta, vybudována roku 1626 kněžnou Benignou Kateřinou z Lobkovic.⁵⁸

„V osmnáctém století dovršuje se, co ještě ranní barok nemohl provést: Hrad i město se stmelují v společný stavební útvar a dávají jednak celkovému pohledu na část Prahy, na pravém břehu vltavském položenou, mohutné vyvrcholení, jednak slučují všechny vnitřní prostory tohoto útvaru v dokonale svázané architektonické celky.“⁵⁹

Za vlády Marie Terezie, v roce 1756, bylo z Hradčan učiněno třetí město pražské (po existenci Starého Města a Menšího Města) z osady obyvatel, kteří bydleli v okolí Pražského hradu, což bylo nejvhodnějším řešením pro stále více přelidněný samotný Hrad. Do té doby se Hradčany počítaly jako samostatné město. Pražský hrad prošel proměnou za Marie Terezie, v tomto období byl přestavěn zhruba do dnešní podoby. Ovšem význam Pražského hradu důsledkem státních reforem Josefa II. poklesl, a život na Hradčanech se zastavil. Vedle Lorety byla nevhodně postavena budova divizního soudu a věznice.⁶⁰

⁵⁶ MERHOUT, Cyril a Zdeněk WIRTH. *Zmizelá Praha*. Vyd. 3., v Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-499-9, s. 93.

⁵⁷ Tamtéž, s. 93.

⁵⁸ Tamtéž, s. 94.

⁵⁹ Tamtéž, s. 96.

⁶⁰ Tamtéž, s. 104.

Na konci 18. století shledáváme na území Hradčan minimum změn, ještě méně proměn nalezneme v 19. století, o Hradčanech se mluví jako o odumřelé čtvrti hradčanské. Život je tu tichý, pasivní a jen občas se zde vyskytují stavební počiny konané pražským magistrátem nebo státní správou rakouskou.⁶¹ Od počátku 20. století zde byly vedeny spory o realizaci elektrické a kolejové dopravy, jednání bylo vedeno i o přestavbě Pražského hradu a spojení starého interiéru svatovítské katedrály s novým. I laickou veřejností bylo cítěno, že se jedná o zachování nejdůležitější staropražské enklávy, a že jedinou zárukou na záchranu Hradčan bude zákon na ochranu Malé Strany a Hradčan.⁶²

Katedrála sv. Víta, stavěna nejprve v duchu gotického purismu, byla bezpochyby nejvýznamnějším stavebním prvkem v letech 1863 až 1933. Vznikem Československé republiky zaniklo České království. Pražský hrad se stal sídlem prezidenta České republiky a je jím dodnes. Dnes jsou de facto Hradčany tvořeny cennými historickými a kulturními památkami, z nichž je nejvýznamnější dominantou Pražský hrad. Pražský hrad je jedním z mála míst v Evropě (ba dokonce i na světě) kde už po dobu trvajících déle než tisíc let existuje sídlo vlády na jednom místě. Pražský hrad se může chlubit i další výjimečností, téměř od samého počátku, kdy se vyvíjel český stát, zde byla spojena světská moc s mocí církevní. Od roku 973 je Hrad sídlem biskupství (české biskupství bylo založeno roku 973 Boleslavem II.)⁶³

⁶¹ MERHOUT, Cyril a Zdeněk WIRTH. *Zmizelá Praha*. Vyd. 3., v Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-499-9, s. 104.

⁶² Tamtéž, s. 106.

⁶³ Tamtéž, s. 106.

4.9.2 Chrám svatého Víta

Po staletí tvoří dominantu Prahy trojlodní chrám sv. Víta, Václava a Vojtěcha na Pražském hradě, jedná se o sídelní kostel pražského arcibiskupa a také je místem korunovace i posledního odpočinku českých králů.⁶⁴ Katedrála je nejen posvátným místem věřících, ale pro všechny Čechy představuje duchovní symbol.⁶⁵

Chrám byl založen na místě staré románské baziliky, která ve 2. polovině 11. století byla nahrazena předchozí rotundou, která byla postavena sv. Václavem před rokem 935.⁶⁶ V roce 935 kníže Boleslav zavraždil svého bratra Václava. Hrob sv. Václava je dodnes stále na svém původním místě, chrám svatého Víta je uctívaným místem a duchovním ohniskem Pražského hradu. Unikátní tradice pro českou svatyni (na rozdíl od ostatních v Evropě) se od časů baziliky prosadila: *„byl-li v jejím centru pochován panovník svatý Václav, nechť jsou zde čeští králové i napříště nejen korunováni, ale též pohřbíváni!“*⁶⁷

Základní kámen ke gotické novostavbě sv. Víta na Pražském hradě byl položen Janem Lucemburským, jenž byl doprovázen svými syny Karlem (tehdy ještě markrabě moravský)⁶⁸, Jindřichem a Arnoštem z Pardubic, prvním pražským arcibiskupem, a to dne 21. listopadu 1344. Podrobně se o tomto památném datu naší historie zmiňuje kronikář Beneš Krabice z Weitmile: *„Když bylo přivezeno do Prahy arcibiskupské pallium a Arnošt v ně oblečen s veškerou okázalostí v neděli před první nedělí adventní, stala se veliká a největší radost v církvi pražské. Duchovenstvo s veselou myslí prozpěvovalo Te Deum laudamus, lid pak Kyrie eleison. Tu nový pražský arcibiskup spolu s českým králem Janem a jeho dvěma syny Karlem a Jindřichem a s velkým množstvím prelátů a šlechty vyšli z pražského kostela a odebrali se k místu vykopanému a připravenému k novému základu. Ti čtyři, totiž arcibiskup, král a oba jeho synové, vkročili do jámy a sestoupili až dolů a položili s náležitou úctou a zbožností základní kámen k novostavbě*

⁶⁴ VUČKA, Tomáš. *Pražské kostely a chrámy*. V Praze: Sloart, 2013. ISBN 978-80-7391-711-1, s. 11.

⁶⁵ AUGUSTA, Pavel a Milan POLÁK. *Praha vznešená i každodenní*. 1. vyd. Praha: Sloart, 2005. ISBN 80-7209-741-5, s. 105.

⁶⁶ DVOŘÁK, František. *Po Královské cestě: zastavení s Františkem Dvořákem*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-744-X, s. 115.

⁶⁷ MAHLER, Zdeněk. *Katedrála*. Praha: Primus, 1994. ISBN 80-85625-33-4, s. 11.

⁶⁸ STAŇKOVÁ, Jaroslava a Svatopluk VODĚRA. *Praha gotická a barokní*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0866-7, s. 36.

*chrámu, radostně opět z jámy vystoupili, zatímco sbor slavnostně pěl Bože, chválíme Tebe.*⁶⁹

Rotunda byla od svého počátku zasvěcena sv. Vítu, jehož ostatky získal darem kníže Václav od franckého krále Jindřicha I.⁷⁰ Rok 1346 byl zapsán do našich dějin jako vstup Karla IV. na český trůn. Od počátku své funkce realizoval své plány a měl jasnou představu o Praze – má být velkým výstavním a kulturně všestranným rezidenčním sídlem a městem.⁷¹ Karel IV. se staviteli odhadli, že chrám najednou může pojmout až kolem osmi tisíc věřících.⁷²

Když byla katedrála sv. Víta založena, nikdo nepočítal s tím, že stavba obsáhne historii šesti století. Katedrála měla být modelem světa a vesmíru, který bude členěn do tří vrstev – od pásma minulosti (podzemí s kryptami a hroby), přes zónu živých (myšlena tím byla přítomnost, současní kněží) až po sféru Krista a svatých patronů. Prvním stavitelům byl od roku 1344 do roku 1352 Francouz Matyáš z Arrasu (pozvaný z Avignonu), který vypracoval projekt katedrály dle vzoru některých francouzských katedrál, především podle dómu v Narbonnu.⁷³ Když Matyáš zemřel, byl pohřben v kapli sv. Anny v katedrále a pokračování na popud Karla IV. se ujal Petr Parlér, kterému bylo pouhých triadvacet let, ovšem ukázal se jako mistr nad všemi mistry. Petra Parlěře dovedl Karel na svůj dvůr ze švábského Gmündu.⁷⁴ Volba byla skvělá, jelikož Parlér a jeho stavební huť byla zaimponována do stavební činnosti po dlouhá léta nejen v českých zemích, ale po celé střední Evropě. Petr Parlér v Praze zdomácněl, zakoupil si dům v Loretánské ulici a stal se měšťanem, posléze i konšelem v Hradčanech. Prahu již neopustil, odpočívá ve svém díle, chrámu svatého Víta dodnes.⁷⁵

⁶⁹ HRUBEŠ, Josef a Eva HRUBEŠOVÁ. *Věže v dějinách stověžaté Prahy*. Vyd. 1. Praha: Rozmluvy ve spolupráci s nakl. Leda, 2008. ISBN 978-80-85336-40-5, s. 11.

⁷⁰ VUČKA, Tomáš. *Pražské kostely a chrámy*. V Praze: Slovart, 2013. ISBN 978-80-7391-711-1, s. 11.

⁷¹ STAŇKOVÁ, Jaroslava a Svatopluk VODĚRA. *Praha gotická a barokní*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0866-7, s. 36.

⁷² MAHLER, Zdeněk. *Katedrála*. Praha: Primus, 1994. ISBN 80-85625-33-4, s. 25.

⁷³ DVORÁK, František. *Po Královské cestě: zastavení s Františkem Dvořákem*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-744-X, s. 115.

⁷⁴ STAŇKOVÁ, Jaroslava a Svatopluk VODĚRA. *Praha gotická a barokní*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0866-7, s. 38.

⁷⁵ AUGUSTA, Pavel a Milan POLÁK. *Praha vznešená i každodenní*. 1. vyd. Praha: Slovart, 2005. ISBN 80-7209-741-5, s. 104.

Dokládá se, že Matyášem byla stavba započata jako bazilika katedrálního typu, během osmi let vybudoval osm věží, tu poslední (devátou) kapli sv. Kříže, dokončil Petr Parlér.⁷⁶ Již v té době vynikala svatovítská katedrála v celé Evropě, měla bohatý opěrný systém a složitý vnější plášť, jenž kontrastoval se vznešeným klidem interiéru a pozoruhodnou síťovou klenbou chóru, která dosahovala výšky třiceti metrů.⁷⁷ Katedrála byla obdarována i pitoreskními chrličí, které mimo své praktické funkce měly chránit katedrálu před zlými bytostmi.⁷⁸ Nutno podotknout, že řada obrázků z gotického období vyobrazuje, jak se katedrála stavěla. Patroni štědře platili kameníkům, až 16 grošů týdně, ovšem kameníci věděli, že při opracování kvádrů vdechují škodlivý pískovcový prach a že žádný z nich se nedožije 30 a více let.⁷⁹

Když zemřel Petr Parlér, roku 1399 pokračovali na stavbě jeho dva synové Václav a Jan, podle Parlérova plánu.⁸⁰ Stagnace stavby vždy nastala při válečných a živelných událostech, například když vypukl ničivý požár roku 1541. Na ničivém požáru bylo jediným pozitivem, že klenby vytvořené Parlěrem obrovský žár vydržely a nezhroutily se dovnitř.⁸¹ Všechny tyto události vyústily do společného jmenovatele, jímž byl nedostatek finančních prostředků.⁸² Synové Parlěře pracovali na katedrále přibližně dalších 20 let, ovšem poté staveniště zatloukli dřevěnými prkny, fragment katedrály uzavřeli zdí a chrám zůstal pro příštího půl tisíce let torzem.⁸³

Karel IV. nechal v katedrále pro kontinuitu svatováclavské úcty vybudovat skvostný prostor, který byl v té době v architektuře velmi vzácný. Nechal obložit stěny broušenými ametysty a jaspisy v počtu téměř 1350 kusů, a v mezerách mezi nimi nechal vymalovat prostor mistrem Oswaldem, členem pražského dvora, včetně výjevů ze života Krista. Vyobrazen byl i samotný Karel IV. se svojí poslední manželkou

⁷⁶ STAŇKOVÁ, Jaroslava a Svatopluk VODĚRA. *Praha gotická a barokní*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0866-7, s. 38.

⁷⁷ Tamtéž, s. 40.

⁷⁸ AUGUSTA, Pavel a Milan POLÁK. *Praha vznešená i každodenní*. 1. vyd. Praha: Slovart, 2005. ISBN 80-7209-741-5, s. 104.

⁷⁹ MAHLER, Zdeněk. *Katedrála*. Praha: Primus, 1994. ISBN 80-85625-33-4, s. 30.

⁸⁰ STAŇKOVÁ, Jaroslava a Svatopluk VODĚRA. *Praha gotická a barokní*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0866-7, s. 40.

⁸¹ VUČKA, Tomáš. *Pražské kostely a chrámy*. V Praze: Slovart, 2013. ISBN 978-80-7391-711-1, s. 14.

⁸² HRUBEŠ, Josef a Eva HRUBEŠOVÁ. *Věže v dějinách stověžaté Prahy*. Vyd. 1. Praha: Rozmluvy ve spolupráci s nakl. Leda, 2008. ISBN 978-80-85336-40-5, s. 11.

⁸³ MAHLER, Zdeněk. *Katedrála*. Praha: Primus, 1994. ISBN 80-85625-33-4, s. 29.

Eliškou Pomořanskou a další významné osobnosti té doby. Socha sv. Václava, nacházející se v kapli, je dílem Jindřicha Parlěře, synovce Petra Parlěře.

Prostor k trvalému uložení korunovačních klenotů českého království byl zřízen nad kaplí.⁸⁴ Zlatou korunu, kterou císař Karel IV. kázal zhotovit byla osazena 96 safíry, rubíny, spinely a smaragdy včetně 20 perel – její nesmírnou hodnotu navíc znásobil trn z Ježíšovy koruny, který je vložen do ostatkového křížku na temeni.⁸⁵ „*Nejenom mozaika, celý dóm upomínal na neustálý svár ctností a neřestí, na neúnavnou snahu ďábla zmocnit se lidské duše: zvenku se žebrovi, opěry a římsy ježily monstrózními výrůstky, znázorňujícími démony, bazilišky, chiméry, draky, divé maskarony, pitvorné chrliče, fantaskní čeled', svět abnormality a nečistých sil, jenž stále přítomný obléhal svatyni – dovnitř však nesměl, portál byl předěl, za tímto prahem se otvírala záštita.*“⁸⁶ V době, kdy se Karel IV. loučil se životem, se podle pověsti ozval z nedostavěné katedrály umíráček. Všichni se podivili, jelikož v katedrále zatím žádný zvon nebyl. Za krátkou dobu se přidaly všechny pražské zvony – podle pověsti hrály smuteční hrany po dobu devíti dní.⁸⁷ Po smrti Karla IV. i on našel místo svého posledního odpočinku mezi svatovítskými zdmi.

Stavebních prací se dočkala katedrála za doby Marie Terezie, na post hlavního stavitele povolala rakouského Nicolu Pacassiho.⁸⁸ Roku 1744 byla Praha obsazena Prusy, ovšem díky výpalnému se katedrála zachovala bez poškození, ovšem v roce 1757 se pruské vojsko vrátilo a Prahu ostřelovalo. „*Děla střílela po devět dní a vypálila na dvaadvacet tisíc kartáčových pum a ohnivých kulí – střecha katedrály byla na 215 místech proražena, bání věže utrpěla osmdesáti zásahy, byly zničeny hodiny, varhany, řada oltářů, přemyslovské náhrobky – v chrámu opakovaně vypukl požár, avšak bez ohledu na střelbu vnikali dovnitř hradčanští obyvatelé a třicetkrát oheň uhasili.*“⁸⁹ Po útoku se ve zdech zchátralého chrámu našly stovky dělových kulí, údajně jich bylo nalezeno více

⁸⁴ DVORŮK, František. *Po Královské cestě: zastavení s Františkem Dvořákem*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-744-X, s. 118.

⁸⁵ MAHLER, Zdeněk. *Katedrála*. Praha: Primus, 1994. ISBN 80-85625-33-4, s. 15.

⁸⁶ Tamtéž, s. 25–26.

⁸⁷ Tamtéž, s. 29.

⁸⁸ VUČKA, Tomáš. *Pražské kostely a chrámy*. V Praze: Slovart, 2013. ISBN 978-80-7391-711-1, s. 16.

⁸⁹ MAHLER, Zdeněk. *Katedrála*. Praha: Primus, 1994. ISBN 80-85625-33-4, s. 65.

než 700 kusů.⁹⁰ Jako smutnou vzpomínku je jedna z těchto dělových kulí zavěšena na prvním pilíři v katedrále sv. Víta.⁹¹

V roce 1859 byla ustanovena Jednota pro dostavění chrámu na podnět metropolitního kanovníka Václava Michala Pěšiny. Byly podníceny sbírky ve všech vrstvách a podobách. Shromažďovaly se dary od šlechty, měšťanů i statkářů, přispěla i církevní hierarchie a řadoví kněží. Do spolku Jednoty proudily výnosy z vánočních bazarů, dobročinných koncertů i loterií, pravidelně přicházely částky i od řemeslníků, pražské obce a dvorního eráru.⁹² Na začátku října roku 1872 byl položen základní kámen ke stavbě nové a to za velké finanční podpory spolku. Do roku 1871 vedl stavbu chrámu architekt Josef Kranner⁹³, podařilo se mu zrestaurovat nejvíce poničenou část chrámu, po jeho smrti pokračoval v díle architekt Josef Mocker, který dokončil dvě věže kostela (zúčastnil se v předchozích letech vídeňských staveb a zasloužil se i o úpravu hradu Karlštejn)⁹⁴ v roce 1892 a poté architekt Kamil Hilbert, který stavbu dovedl ke zdárnému konci, zrekonstruoval Hasenburskou věž a opravil Svatováclavskou kapli.⁹⁵ Během restaurování došlo naprosto k unikátnímu objevu, pod odkrytou podlahou kaple byly nalezeny zbytky původní rotundy se světcovým hrobem včetně části Spytihněvovy baziliky.⁹⁶

Slavnostního otevření a předání k užívání veřejnosti se svatovítská katedrála, chrám chrámů uprostřed Hradu, dočkala 28. září 1929 a to za účasti pražského biskupa Antonína Podlahy, jemuž také patří velká zásluha ohledně dokončení katedrály, včetně výtvarné výzdoby honosného díla. Katedrála byla vysvěcena 12. května 1929. Rok zasvěcení není náhodným, bylo tomu tak učiněno ke svatováclavskému miléniu, tisíciletého výročí, kdy byl zavražděn sv. Václav.⁹⁷

⁹⁰ VUČKA, Tomáš. *Pražské kostely a chrámy*. V Praze: Slovart, 2013. ISBN 978-80-7391-711-1, s. 16.

⁹¹ MAHLER, Zdeněk. *Katedrála*. Praha: Primus, 1994. ISBN 80-85625-33-4, s. 65.

⁹² Tamtéž, s. 72.

⁹³ SUDEK, Josef. *Saint Vitus's Cathedral*. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-386-2, s. 99.

⁹⁴ MAHLER, Zdeněk. *Katedrála*. Praha: Primus, 1994. ISBN 80-85625-33-4, s. 75.

⁹⁵ HRUBEŠ, Josef a Eva HRUBEŠOVÁ. *Věže v dějinách stověžaté Prahy*. Vyd. 1. Praha: Rozmluvy ve spolupráci s nakl. Leda, 2008. ISBN 978-80-85336-40-5, s. 11–12.

⁹⁶ VUČKA, Tomáš. *Pražské kostely a chrámy*. V Praze: Slovart, 2013. ISBN 978-80-7391-711-1, s. 17.

⁹⁷ HRUBEŠ, Josef a Eva HRUBEŠOVÁ. *Věže v dějinách stověžaté Prahy*. Vyd. 1. Praha: Rozmluvy ve spolupráci s nakl. Leda, 2008. ISBN 978-80-85336-40-5, s. 12.

V královských hrobkách odpočívají i další čeští panovníci, například císař Karel IV. a to ve společném sarkofágu s jeho čtyřmi manželkami. Jako další lze jmenovat krále Ladislava Pohrobka, krále Jiřího z Poděbrad a v nejhonosnější rakvi jsou pochovány ostatky císaře Rudolfa II. V kapli arcibiskupské jsou pochováni pražští arcibiskupové, jako poslední je zde pohřben kardinál Miloslav Vlk v březnu roku 2017.⁹⁸

V období sametové revoluce zvolený prezident Václav Havel zamířil do katedrály, poklonil se koruně a odkazu králů, po dlouhých letech zaznělo katedrálou slavné *Te Deum*. Mezi vzácné hosty se řadí sám Svatý Otec – papež Jan Pavel II.⁹⁹

Ze všech věží katedrály je nejvíce vnímaná jižní věž a to jen z důvodu, že jako jediná je přístupná veřejnosti. Ovšem nedá se opomenout její starobylost a tím, že je viditelná z mnoha pohledů. Ve svých útrokách uchovává zvony Zikmunda, krále pražských zvonů.¹⁰⁰

Uvnitř věže se nachází kaple Hasenburská, kde jsou pohřbeni pražští arcibiskupové Olbram ze Škvorce a Zbyněk Zajíc z Hasenburka.¹⁰¹

Orloj pocházející z doby Rudolfa II. (16. století) od magdeburského hodináře Hanse Bechlera byl v roce 1895 sňat, a nahrazen až roku 1930, když na jeho důkladnou opravu byly poskytnuty finanční prostředky od továrníka Tomáše Bati.¹⁰²

V rámci oprav vnějšího kamenného pláště chrámu v roce 2000 došlo k poslední velké opravě jižní věže. Vzhledem k relativně dobrému stavu zdiva trvala rekonstrukce části budovy pouhé 4 měsíce.¹⁰³

Po vystoupení schodiště o 287 stupních se naskytne návštěvníkům nejen fantastický pohled na Prahu, ale i na velmi zajímavý podpůrný systém části katedrály. Výstup je ovšem fyzicky velmi náročný a měl by ho podstoupit pouze zdravý jedinec.

⁹⁸ AUGUSTA, Pavel a Milan POLÁK. *Praha vznešená i každodenní*. 1. vyd. Praha: Slovart, 2005. ISBN 80-7209-741-5, s. 104.

⁹⁹ MAHLER, Zdeněk. *Katedrála*. Praha: Primus, 1994. ISBN 80-85625-33-4, s. 83.

¹⁰⁰ HRUBEŠ, Josef a Eva HRUBEŠOVÁ. *Věže v dějinách stověžaté Prahy*. Vyd. 1. Praha: Rozmluvy ve spolupráci s nakl. Leda, 2008. ISBN 978-80-85336-40-5, s. 13.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 13–14.

¹⁰² Tamtéž, s. 15.

¹⁰³ Tamtéž, s. 15–16.

Večerník Praha v srpnu roku 1995 vydal smutnou zprávu: „*K poskytnutí předlékařské pomoci přispěchali včera ve 12.37 hodin pražští hasiči k muži, který ležel v bezvědomí ve věži chrámu sv. Víta. Do příjezdu lékaře se pokoušeli muže s kyslíkovým přístrojem rozdýchat. Lékař však už jen mohl konstatovat smrt. Hasiči poté muže vyprostili a snesli po točitém schodišti. Zřejmě šlo o selhání srdce při nadměrné námaze v dušném počasí.*“¹⁰⁴

Velmi zajímavou součástí svatovítské katedrály jsou pražské zvony. Renesanční zvon Zikmund je zavěšen v prvním patře, ve druhém se nachází zvon Václav (z roku 1542), Jan Křtitel (z roku 1546) a také zvon Josef (z roku 1602). Zvony byly ohroženy po vypuknutí první světové války, práce na katedrále se zastavily a bylo městem nařízeno, že zvony mají být přelity na děla.¹⁰⁵ Tomáš Jaroš, brněnský mistr v sektoru zvonařství, nekorunovaného krále pražských zvonů Zikmunda v roce 1549 odlil přímo v areálu Hradu, aby nebyly posléze komplikace spojené s dopravou zvonu. Komplex zvonu včetně čepů a srdce váží přes 20 000 kg, samotný plášť zvonu přes 12 700 kg a srdce váží 450 kg. Spodní průměr čítá 265 cm, vnitřní hloubka 190 cm a výšku má přes dva metry, přesně 203 cm.¹⁰⁶

Existuje pověst o tom, jak se tak velký zvon dostal na své místo. Když byl zvon vyzvednut do výše, trhaly se i ty nejsilnější řetězy a lana. Královská dcera navrhla, že když se na jednom ženském vlase udrží prý celý muž, proč by se na mnoha vlasech neudržel těžký obrovský zvon. Král proto nařídil, že každá žena musí odevzdat ze svých vlasů kadeře, z nichž provazník upletl pevný tlustý provaz, s jehož pomocí se těžký zvon Zikmund opravu dostal na své místo.¹⁰⁷

¹⁰⁴ HRUBEŠ, Josef a Eva HRUBEŠOVÁ. *Věže v dějinách stověžaté Prahy*. Vyd. 1. Praha: Rozmluvy ve spolupráci s nakl. Leda, 2008. ISBN 978-80-85336-40-5, s. 16.

¹⁰⁵ MAHLER, Zdeněk. *Katedrála*. Praha: Primus, 1994. ISBN 80-85625-33-4, s. 76.

¹⁰⁶ HRUBEŠ, Josef a Eva HRUBEŠOVÁ. *Věže v dějinách stověžaté Prahy*. Vyd. 1. Praha: Rozmluvy ve spolupráci s nakl. Leda, 2008. ISBN 978-80-85336-40-5, s. 16.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 16–17.

Zvon Zikmund se vždy rozeznívá, když se koná nějaká slavnostní příležitost. Dne 15. června roku 2002 puklo srdce zvonu. Tomáš Stařecký, vedoucí zvoníků katedrály, tehdy řekl: „*Slyšeli jsme, jak se změnil zvuk posledních pěti šesti úderů. Pak se srdce zlomilo a propadlo podlahou. Zastavilo se až o tu další. Zavířil prach a bylo po všem.*“¹⁰⁸ Pověra tvrdí, že puknutí srdce u zvonu (ještě k tomu tak významného) je předzvěstí nějaké pohromy, může se jednat o epidemie, požáry či války a další podobné katastrofy. Pověru nechme pověrou, ovšem skutečností je, že za 2 měsíce postihla Čechy (především Prahu) obrovská povodeň, jež způsobila nevyčíslitelné škody. Ulomené srdce bylo podrobeno prohlídce soudním znalcem v oboru zvonařství, známým odborníkem Petrem Rudolfem Manouškem a bylo rozhodnuto, že musí být vykováno nové. Ještě téhož roku se opět zkompletovaný zvon Zikmund rozezněl nad Prahou.¹⁰⁹

Historik František Eckert výstižně charakterizoval již před více než sto padesáti lety hodnotu katedrály následovně: „*Kdyby ze všech pomníků dávných dob zbyl nám jediný tento chrám s těmi poklady, jež chová, ještě bychom dosti bohatí byli. Jaká to pokladnice! Pod jejími klenbami uloženo jest, co nám na světě nejdražšího.*“¹¹⁰

Symbol češství za mnohé z nás dovedl vyjádřit malíř Jan Zrzavý: „*Miluji svou vlast. Jsou na ní místa, kde bych chtěl pokleknouti a líbati tu zemi. Vyšehrad, Svatováclavská kaple, Národní divadlo, to jsou svatostánky, nejdražší místa, jimiž jsem na věky připoután ke své zemi.*“¹¹¹

Závěrem kapitoly lze jen říci, že „*katedrála propojila nebe s nebesy, snesla nebe na zem, stvrzovala bezpečí, naději a řád.*“¹¹²

¹⁰⁸ HRUBEŠ, Josef a Eva HRUBEŠOVÁ. *Věže v dějinách stověžaté Prahy*. Vyd. 1. Praha: Rozmluvy ve spolupráci s nakl. Leda, 2008. ISBN 978-80-85336-40-5, s. 18.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 18.

¹¹⁰ DVOŘÁK, František. *Po Královské cestě: zastavení s Františkem Dvořákem*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-744-X, s. 118.

¹¹¹ Tamtéž, s. 120.

¹¹² MAHLER, Zdeněk. *Katedrála*. Praha: Primus, 1994. ISBN 80-85625-33-4, s. 19.

4.9.3 O farních úřadech

Farnost (neboli sbor nazývaný u některých církví) je ve veškerých křesťanských církvích základní správní jednotkou. Většinou je farnost určena podle území a zahrnuje na venkově několik obcí spolu sousedících (přibližně okolo pěti obcí), jednu velkou obci nebo ve větším městě několik ulic či čtvrtí (podle velikosti města).

Farní kostel je centrem dané farnosti, většinou je zasvěcený některému ze světců nebo církevnímu svátku. V příslušném farním kostele se prolíná farní společenství a nejčastěji se právě zde konají bohoslužby. Ke každému kostelu zpravidla připadá ještě kaple v dalších obcích farnosti, zde se konají bohoslužby pouze ve výjimečných případech, například v konání významných svátků. Správcem farnosti je farář, popř. administrátor. V roce 1756, v době, kdy všechny farní úřady byly plně obsazeny a také se zvýšil počet obyvatelstva v obcích, nastalo jedno z prvních velkých rozdělení původních farností.

Další dělení proběhlo v roce 1784 na základě josefínských patentů, přičemž vlivem převozu na jiné místo docházelo ke ztrátě matričních knih, popř. také při požárech a povodních docházelo k nezvratným ztrátám.¹¹³

V současnosti nastává problém, že je nedostatek kněží, kteří by zastávali funkci faráře. V minulosti měl farář velkou spoustu pomocníků, kteří měli právo křtít, oddávat i pohřbívat. Za tyto částečné zástupce se počítali kaplani, kooperátoři a kuráti. Každá z farností náleží pod některou z osmi českých diecézí.

Arcidiecéze jsou v Praze a v Olomouci, diecéze se nalézají v Litoměřicích, Plzni, Českých Budějovicích, Hradci Králové, Brně a poslední diecézí je Ostravsko-Opavská. V čele stojí biskupové, popř. arcibiskupové. Diecéze lze dále dělit na děkanáty a vikariáty, tvořené několika farnostmi.¹¹⁴

Matriční záznamy jsou rozděleny podle farností, ve kterých byly vedeny. Dříve bylo k nalezení mnohem méně farních úřadů než v současnosti.¹¹⁵

¹¹³ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 37.

¹¹⁴ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 54–55.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 48.

4.9.4 Farnost sv. Víta, Václava a Vojtěcha

Farnost sv. Víta, Václava a Vojtěcha zastává nejstarší farnost na území Prahy. Na samém počátku, roku 973, byl kostel zasvěcen pouze sv. Vítu. Ten samý rok bylo založeno Pražské biskupství Boleslavem II. Tímto okamžikem se v pražské historii stal kostel sv. Víta i kostelem biskupským čili katedrálou. Svatovítskou kapitulou neboli Kapitulou Pražského kostela byly nazývány sbory kněží, které zásadně ovlivňovaly naše dějiny. V 10. století byl tento farní kostel jediným pro rozsáhlé území. Ovšem jak obyvatelstvo rostlo, farních kostelů přibývalo a obvody farností se zmenšovaly. Kostel sv. Víta už tehdy zůstal farním kostelem jen pro Hrad a Hradčany.¹¹⁶

Ve 14. století, v době kdy Karel IV. zásadně přestavoval Pražský hrad a kostel sv. Víta, byly podmínky pro konání bohoslužeb omezené. Z důvodů neklidných podmínek byl za náhradní kostel vybrán kostel sv. Benedikta na Hradčanském náměstí, o kterém jsou první dochované zmínky z roku 1353. Předpokládalo se, že kostel sv. Benedikta bude farním kostelem jen na krátkou dobu, ovšem bylo tomu déle než čtvrtinu století.¹¹⁷

Roku 1627 byl kostel darován Ferdinandem II. Habsburským řádu barnabitů. Mezi hradčanským obyvatelstvem to vyvolalo velkou nespokojenost. Panovník posléze přidělil městu Hradčany kostel sv. Jana Křtitele v Oboře, který se nacházel na Jánském vršku. Ovšem Hradčany nebyly s tímto řešením spokojeny, ke kostelu vedla nepohodlná cesta a byl pro město malý. Kostel sv. Víta byl brzy vyřešen návratem statutu farního kostela. Lze předpokládat, že úřad chrámu byl zapojen již před rokem 1627, jelikož matriky zde byly vedeny od roku 1606. Chrám svatého Víta s povýšením na metropolitní chrám je farním kostelem pro Hradčany dodnes.¹¹⁸

Území Hradčan, známé od 14. století, bylo jen nepatrně osídleno. Když se Jan Lucemburský usídlil na Hradě, musel být zvýšen počet zdejších zaměstnanců, tzv. hradčanů. Obyvatelé Hradčan si stavěli domy v okolí Hradu, ovšem z této živelné zástavby byl nejvyšší purkrabí Království českého Hynek Berka z Dubé zděšen. Určil hranice Hradčan a nechal vybudovat hradby. Jakého roku to bylo, je uloženo hluboko

¹¹⁶ PELZBAUEROVÁ, Věra. *Dějiny částí Prahy jako dějiny farních obvodů*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2008. ISBN 978-80-7207-676-5, s. 86.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 86–88.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 88.

v dějinách naší historie, jelikož zakládací listina Hradčan neexistuje. Nutno podotknout, že nejvyšším purkrabím byl Hynek Berka z Dubé za Jana Lucemburského a ještě 2 roky za vlády Karla IV., druhý pan Berka byl purkrabím pouze za vlády Karla IV., což znamená, že Berkové jsou zapsáni v historii Hradčan rovnou dva. Skupinka historiků se přiklání k Berkovi prvnímu, ovšem druzí historikové nezavrhují ani Berku druhého. Rozepře mají i ohledně roku týkajícího se zásahu Berky do dějin Hradčan. Jedni se domnívají, že se jedná o rok 1320, druzí se přiklánějí k roku 1350.¹¹⁹

Po vymezení Hradčan se městečko ukázalo jako plošně nedostatečné. Zástavba pokračovala jižním, severním i západním směrem. Vzniklo předměstí Úvoz, Nový Svět a Pohořelec.¹²⁰

Postavení poddanského města Hradčany uráželo, jelikož robotní povinnosti měšťanů byly postaveny na roveň sedláků ze zapadlé vsi. Samospráva Hradčan opakovaně žádala panovníky, aby byly Hradčany povýšeny na město královské. Panovníci se ovšem nechtěli pouštět do sporů s vrchností Hradčan.¹²¹

Přání bylo splněno Rudolfem II. až po smrti nejvyššího purkrabího Viléma z Rožmberka. Císař Rudolf II. po jeho úmrtí využil situace a Hradčany byly v roce 1592 povýšeny na královské město. Po smrti Rudolfa II. nový nejvyšší purkrabí vyvolal soud kvůli Rudolfovu povýšení na město královské, tvrdil, že císař tak učinil bez souhlasu sněmu, a tudíž je toto rozhodnutí neplatné. Tento spor byl ovšem v roce 1618 odložen vyvrcholením stavovského povstání a poté byl natrvalo odložen.¹²²

Hradčany se sice staly městem královským, ale zatím neměly statut pražského královského města, což byl značný problém, protože městečko nemělo například svůj soud a všechny spory byly řešeny soudem Menšího Města pražského. Žádosti vyhověla až roku 1756 Marie Terezie a přiřadila Hradčany k dalším, již vzniklým, pražským královským

¹¹⁹ PELZBAUEROVÁ, Věra. *Dějiny částí Prahy jako dějiny farních obvodů*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2008. ISBN 978-80-7207-676-5, s. 88–89.

¹²⁰ Tamtéž, s. 89.

¹²¹ Tamtéž, s. 89.

¹²² Tamtéž, s. 89–90.

městům. O necelých 30 let později (v roce 1784) ztratily Hradčany samostatnost a staly se součástí města Prahy.¹²³

Osud Hradu a Hradčan byl úzce propojen, když byl Hrad ve fázi rozkvětu či úpadku, bylo tomu tak i u Hradčan a naopak. V rozkvětu byly Hradčany od založení až do období husitské revoluce. Čeněk z Vartenberka, hlava husitů, obsadil Hrad roku 1420. Ovšem přešel na stranu Zikmunda a Hrad mu předal. Husité se několikrát neúspěšně snažili Hrad dobýt. Nepodařilo se jim to, ani když měli v čele Jana Žižku z Trocnova, který se o další dobývání už ani nepokusil, jelikož svoje síly soustředil do bitev s křižáky, s nimiž zvítězil na Vítkově hoře a Vyšehradě. Roku 1421 padl Hrad do klína husitů, a to bez jakéhokoli boje z důvodu vyhraných bitev s křižáky.¹²⁴

Četné útoky husitů poničily Hrad a s ním se i Hradčany změnil v ruiny až do doby vlády Vladislava Jagellonského. Na konci 15. století požádala samospráva panovníka, aby mohla volně zacházet s pozemky bez ohledu na jejich vlastníky, s čímž panovník souhlasil. Ruiny byly odstraněny a nahrazeny bohatými měšťanskými domy. Rokem 1484 začala nová etapa rozvoje Hradčan.¹²⁵

Rok 1541 se do pražských dějin zapsal jako nešťastný. Z Menšího Města pražského se přes Hrad na Hradčany přenesl obrovský požár. Na Hradčanském náměstí nezůstal jediný dům, který by nebyl poškozen. Majitelé v centru Hradčan si začali uvědomovat cennost svých domů a ochotně požářiště prodávali. Za peníze, co získali z prodeje, si staví domy na předměstí Hradčan a ještě jim zbývají finance na výstavbu domů. Domy začaly být skupovány šlechtickým rodem Lobkoviců, kapitulou a arcibiskupstvím. Tehdy se na Hradčanském náměstí nenacházel ani jeden měšťanský dům, lidé se brodili bahnem a blátem.

Z nepořádku ve městě kritizuje samospráva města Ferdinanda I. Habsburského. Hradčanům pomohl nejvíce Rudolf II. tzv. ungeltem (clem) z vína, které bylo do města dováženo. Roky šťastné a nešťastné se neustále střídají, dalším nešťastným se stává rok 1648, poslední rok třicetileté války. Bývalý císařský důstojník zradil město a Švédové

¹²³ PELZBAUEROVÁ, Věra. *Dějiny částí Prahy jako dějiny farních obvodů*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2008. ISBN 978-80-7207-676-5, s. 90.

¹²⁴ Tamtéž, s. 90.

¹²⁵ Tamtéž, s. 90.

obsadili Hradčany. Zajali mnoho významných osobností, mimo jiné i například arcibiskupa kardinála Harracha a Kateřinu Benignu Lobkowiczovou, zakladatelku Lorety. Škody zde napáchali i Francouzi roku 1742, jež podporovali českého krále Karla Albrechta Bavorského. Poté zde způsobili škody i Prusové v roce 1757.¹²⁶ Obléhání Prahy Bedřichem Pruským způsobilo vytrvalou zkázu na monumentálních stavbách, na Hradě byla spálena jízďárna, malá míčovna a operní divadlo, dále i Prašný most, Španělský a Německý sál, ústav šlechtičen, klášter sv. Jiří, poškozeny byly i paláce a Loreta, bohužel i svatovítský kostel s věží včetně celých vnitřních prostor.¹²⁷

V letech 1800–1850 ztrácí Habsburkové zájem o Hrad a šlechta projevuje nezájem o hradčanské paláce. Paláce jsou pronajímány především státním institucím, například Černínský palác se mění v dělostřeleckou kasárnu. Další etapu rozkvětu zažívají Hradčany až se vznikem Československa.¹²⁸

Svatovítský chrám založil svatý Václav roku 928, a to jako třetí v pořadí. Již zmiňované kostely Panny Marie a svatého Jiří svatovítskému chrámu předcházely. Svatovítský chrám měl sloužit k uložení ostatků sv. Víta, které od císaře Římské říše Jindřicha I. Ptáčníka obdržel svatý Václav. Svatý Václav zvolil pro chrám podobu rotundy v románském stylu se 4 apsidami, jež směřovaly do všech čtyř světových stran.¹²⁹

Kostel byl od 10. století nazýván kostelem sv. Víta a Václava, jelikož v jižní části byly uloženy ostatky svatého Václava. V roce 1039 byl do přízemí věže kostela vybudován malý kostelíček, jenž měl za úkol uložit ostatky sv. Vojtěcha. Vojtěchovy ostatky byly přivezeny knížetem Břetislavem I. z polského Hnězdna.

Spytihněv II., Břetislavův syn, se rozhodl pro radikální řešení kostela, roku 1060 nechal strhnout starý kostel a nahradil ho kostelem úctyhodných rozměrů, ovšem kromě jižní apsidy, kde se nacházel hrob sv. Václava. Zakladatel kostela brzy zemřel a dokončit stavbu měl Vratislav II., jeho bratr. Ovšem stavba měla velmi pomalý průběh, Vratislav

¹²⁶ PELZBAUEROVÁ, Věra. *Dějiny částí Prahy jako dějiny farních obvodů*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2008. ISBN 978-80-7207-676-5, s. 91.

¹²⁷ MERHOUT, Cyril a Zdeněk WIRTH. *Zmizelá Praha*. Vyd. 3., v Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-499-9, s. 97.

¹²⁸ PELZBAUEROVÁ, Věra. *Dějiny částí Prahy jako dějiny farních obvodů*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2008. ISBN 978-80-7207-676-5, s. 91–92.

¹²⁹ Tamtéž, s. 92.

měl zájem spíše o pevnost Vyšehrad. Přesto v roce 1086 v kostele proběhla první korunovace českého krále, korunovaným byl právě Vratislav.¹³⁰

Duben roku 1344 bylo biskupství povýšeno na arcibiskupství, Spytihněvova bazilika se proto stala chrámem metropolitním. Jak historie svatovítské katedrály pokračovala, je uvedeno v kapitole kostel sv. Víta.¹³¹

Osudy chrámu sv. Víta, Václava a Vojtěcha vždy citlivě odráželo dění v českých zemích, včetně uměleckých výtvorů v nich umístěných. Pokud země trpěla, trpěl i chrám. Naopak šťastné období naší země bylo šťastnými lety i pro svatovítský chrám.¹³²

4.9.5 Seznam proboštů a děkanů Metropolitní kapituly u sv. Víta

V roce 971 byla pražská kapitula ustanovena pro organizaci pražského biskupství. Od konce 10. století se kapitula vykazovala pevnou hierarchií úřadů. V čele kapituly stál probošt, pod ním děkan a sbor kanovníků. V dalších funkcích je možné nalézt generálního vikáře, vikáře, oficiála, arcijáhena, kustose či scholastika. Když byla roku 1344 se vznikem pražského arcibiskupství povýšena kapitula na metropolitní, od té doby se odlišuje i názvem od ostatních kapitul v Čechách.

Od roku 989 až do současnosti se v čele svatovítské kapituly vystřídalo již 79 proboštů. Za prvního probošta pražské kapituly se považuje *Viliko*, který byl ve funkci v letech 989 až 995. Mezi další probošty se například řadí příslušník řádu johanitů a synovec vyšehradského probošta Gervasia *Martin*, jež byl proboštem v letech 1174 až 1180. *Tobiáš z Bechyně* (též *Tobiáš z Benešova*) byl pražským biskupem mezi lety 1278 a 1296, 2. arcibiskup pražský *Jan Očko z Vlašimi* (1371–1380) byl českým duchovním, prvním českým kardinálem a rádcem Karla IV. Mezi další osvícené a důstojné osoby se řadí *Jošt z Rožmberka*, který byl proboštem u katedrály svatého Víta od roku 1450, v roce 1453 přijal kněžské svěcení a o tři roky později se stal vratislavským biskupem. *Jan Ignác Dlouhoveský z Dlouhé Vsi* (1674–1701) byl kanovníkem metropolitní kapituly, generálním vikářem, pražským světícím biskupem a mimo jiné byl i českým barokním spisovatelem.

¹³⁰ PELZBAUEROVÁ, Věra. *Dějiny částí Prahy jako dějiny farních obvodů*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2008. ISBN 978-80-7207-676-5, s. 92–93.

¹³¹ Tamtéž, s. 93.

¹³² Tamtéž, s. 86–94.

Mezi dalšími je možné jmenovat *Karla Dominika Řečického* (1732–1734), českého šlechtice a preláta svatovítské kapituly, který se proslul především svojí dobročinností a ochranou chudých, *Antonína Petra Příchovského z Příchovic* ze starého vladyckého rodu, jež byl za probošta stanoven roku 1755 a byl jím do roku 1766. Za zmínku stojí samozřejmě i *Václav Vilém Václaviček* (1848–1862), který byl mimo probošta i katolickým knězem a *Mikuláš Tomek* (1863–1871), který obdržel řád Železné koruny od císaře (včetně titulu barona).

Mezi poslední probošty svatovítské katedrály se řadí český římskokatolický kněz *František Vaněk* (1978–1986), který vystudoval arcibiskupské gymnázium a teologii v Římě, *Jan Lebeda* (1987–1991), jenž byl jedním ze spolupracovníků kardinála Tomáška a *Jaroslav Škarvada* (1993–2001), který je známý svým biskupským heslem *Ut omnes unum sint* („Aby všichni byli jedno“), z evangelia svatého Jana.

Současným proboštem je Mons. Václav Malý, narozený 21. září 1950 v Praze. Probošt stojí v čele sboru kanovníků kapituly u sv. Víta, dnes je jedním ze sedmi držitelů klíčů od Korunní komory, v níž se nalézají české korunovační klenoty. Václav Malý byl vysvěcen na kněze v červnu 1976, o rok později podepsal Chartu 77 a byl jedním ze zakladatelů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaným. V roce 1979 byl obviněn z podvracení republiky a byl vězněn. V roce 1981 byl mluvčím Charty 77 a od roku 1988 fungoval jako mluvčí Československého helsinského výboru. Známým pro veřejnost se stal především v období sametové revoluce v roce 1989, kdy zastával roli moderátora při velkých lidových shromážděních. V prosinci roku 1996 se stal pomocným biskupem pražským. „*Pokora a pravda*“, tak zní jeho biskupské heslo. Od roku 2002 je pomocným biskupem pražským.¹³³

¹³³ Katedrála sv. Víta [online]. Cit.: 2017-01-12. Dostupné z: <https://www.katedralasvatehovita.cz/cs>

4.9.6 Pohřbívání ve svatovítské kapitule

Míst, kde mohou být osobnosti pohřbené, je v katedrále mnoho. Pohřbívání probíhalo již ve 20. letech 10. století v rotundě včetně jejího okolí, která byla postavena sv. Václavem. Další pohřbívání probíhalo v bazilice a jejím okolí již od roku 1060 a v okolí chóru, jež bylo započato v roce 1344.

Dle Salzmannů se v katedrále a jejím okolí nalézají přibližně 1000 zemřelých, ovšem nejnovější odhady hovoří o 1500 osobnostech, ne-li více. Mimo jiné se s náhrobky již několikrát hýbalo, téměř za každým hrobem je z různých důvodů otazník. Ovšem kolik je zde pochováno osob už nikdo nikdy nezjistí, matriky zemřelých jsou vedeny až od rudolfínské doby a nejsou celistvé.¹³⁴

Ze známých osobností zde nalezneme ostatky králů, knížat, šlechticů, pražských arcibiskupů, stavitelů, světců apod. a mnohých obyčejných lidí. Ve svatovítském chrámu je pochován král český a císař římský Karel IV. se všemi svými čtyřmi manželkami – Annou Falckou, Annou Svídnickou, Blankou z Valois a Eliškou Pomořanskou.

Z dalších českých králů lze jmenovat Jiřího z Poděbrad, Přemysla Otakara I., Přemysla Otakara II., Rudolfa I. Habsburského, Rudolfa II. Habsburského, Ferdinanda I. Habsburského, Václava IV., Maxmiliána II. Habsburského či Ladislava Pohrobka. Z českých knížat jsou zde pochováni například Bořivoj II., Břetislav I., Břetislav II., Spytihněv II. či Václav I. Z pražských arcibiskupů lze jmenovat Františka Tomáška a Jana Očka z Vlašimi, od března roku 2017 také probošta Miloslava Vlka.

Mezi stavitele katedrály sv. Víta patří Matyáš z Arrasu a Petr Parlér, jejichž ostatky jsou zde také uloženy. Ovšem k těmto hrobům lze říci, že se s náhrobky několikrát hýbalo a náhrobní desky těchto stavitelů nekorespondují s hroby samotnými.

¹³⁴ Sonda do pohřbívání v chrámu sv. Víta [online]. Cit. 2017-1-3. Dostupné z: <http://www.spolek-prahacachy.cz/sonda-do-pohrbivani-v-chramu-sv.html>.

Mimo světců (například sv. Jan Nepomucký, sv. Lukáš Evangelista, sv. Vít, sv. Vojtěch či sv. Zikmund) lze jmenovat příslušníky rodu například Šternberků. Například z doby Rudolfa II. se zde nachází náhrobek jednoho z nejvýznamnějších malířů pozdního manýrismu Hanse von Aachena včetně jeho dvouletých dcer z dvojčat a jeho matky z roku 1603.

Ze 70. let 19. století je dochována zmínka, že původní náhrobky Vratislavské, Mitrovické a Černínské hrobky byly zazděny pod okna Zikmundovské kaple.¹³⁵ Předposledním pohřbeným byl v srpnu roku 1992 ve svatovítské katedrále kardinál arcibiskup František Tomášek.

Dne 18. března 2017 ve věku 84 let zemřel PhDr. Miloslav kardinál Vlk, jehož pohřeb se uskutečnil dne 25. března 2017 ve svatovítské katedrále. Tělo nebožtíka bylo předešlé dva dny vystaveno (v Chrámu svatého Víta a následující den v kostele sv. Benedikta na Hradčanském náměstí), kdy se s ním přišlo rozloučit na tisíce lidí. Záušňní mši sloužil arcibiskup Dominik Duka. Ostatky kardinála Miloslava Vlka byly po pohřbu uloženy v arcibiskupské kapli katedrály sv. Víta, v níž se nalézají ostatky například již zmíněného kardinála Františka Tomáška.

Miloslav Vlk byl dne 23. června roku 1968 vysvěcen na kněze, ovšem o 10 let později mu byl odebrán státní souhlas. V roce 1989 mu byl navrácen státní souhlas, tudíž se mohl vrátit na půdu duchovní správy, působil na Klatovsku, později na Šumavě. V roce 1990 byl jmenován na biskupa českobudějovického, jeho snahou byla obnova církevního školství a řeholního života v diecézi. Pražským arcibiskupem byl jmenován dne 27. března roku 1991, založil Arcibiskupské gymnázium v Praze a Arcidiecézní charitu. V roce 1994 byl jmenován kardinálem titulu *Santa Croce in Gerusalemme*. Ve věku 75 let (kanovnícký věk pro rezignaci církevního úřadu) podal žádost na rezignaci u arcibiskupského úřadu, ovšem Benedikt XVI. ji nepřijal a požádal ho o setrvání v úřadu ještě po dobu 2 let. Jeho nástupcem se stal v roce 2010 arcibiskup Dominik Duka.¹³⁶

¹³⁵ Sonda do pohřbívání v chrámu sv. Víta [online]. Cit. 2017-1-3. Dostupné z: <http://www.spolek-prahacachy.cz/sonda-do-pohrbivani-v-chramu-sv.html>.

¹³⁶ Kardinál Miloslav Vlk [online]. Cit. 2017-3-24. Dostupné z: <http://www.kardinal.cz/>

4.9.7 Demografický vývoj Hradčan v letech 1869 až 2001

4.9.7.1 Vývoj počtu obyvatel

Počet obyvatel Hradčan na konci 19. století byl víceméně podobný (v rozmezí 5805 až 5940 obyvatel), ovšem v roce 1900 se během období deseti let zvýšil počet obyvatelstva o více než 3000 obyvatel. Naopak trend snižování počtu místního obyvatelstva, který se projevil v dalších letech, probíhající již od doby průmyslové revoluce, je spojován s komercializací jádra města.¹³⁷ Mezi lety 1950–1961 se počet obyvatel Hradčan snížil na méně než polovinu, během dalších deseti let o další téměř polovinu obyvatel. Další roky, kdy probíhalo sčítání lidu, se počet obyvatelstva na Hradčanech stále snižoval. Poslední sčítání lidu v Československu proběhlo v roce 1991, kdy žilo na území Hradčan 1166 obyvatel, naopak první sčítání lidu v již České republice proběhlo v roce 2001, zde je zaznamenáno celkem 1056 obyvatel.¹³⁸

Údaje ze současnosti naznačují, že dochází k postupnému zvyšování počtu obyvatelstva, ovšem velmi pozvolna. K 31. 12. 2015 se na území Hradčan nacházelo přesně 1793 obyvatel.¹³⁹ Praha patří v tomto směru (oproti např. americkým městům) mezi typická evropská velkoměsta. Ovšem celkovou bilanci počtu obyvatel lze jen odhadovat, trvale bydlící obyvatelstvo je z části saturováno obyvatelstvem bez trvalého bydliště.¹⁴⁰

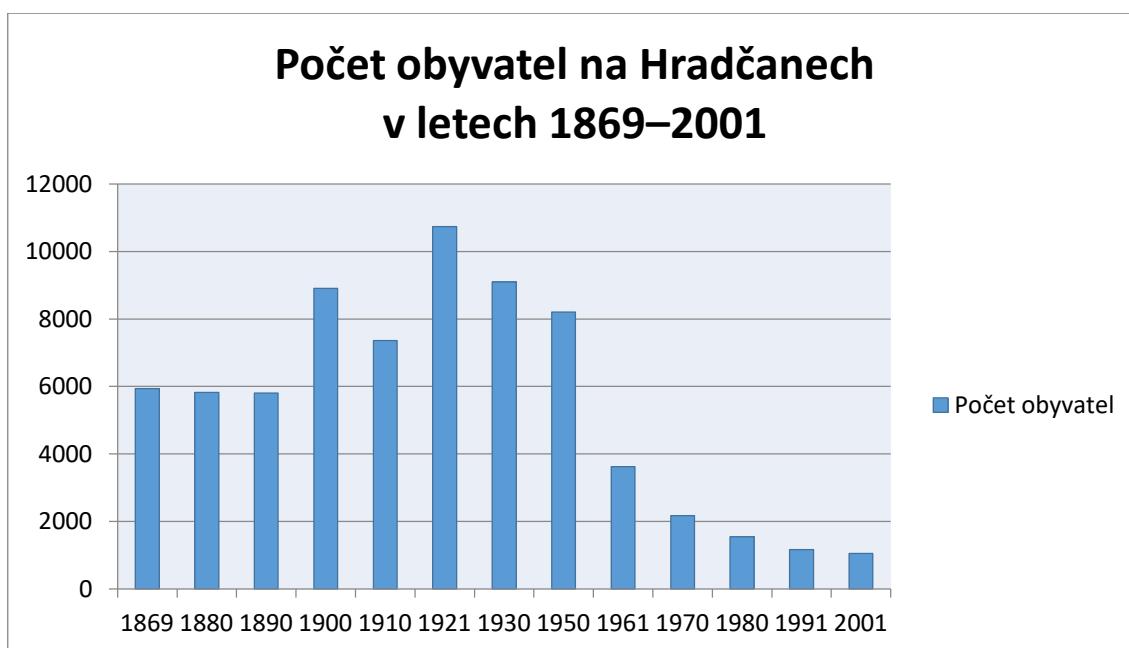
¹³⁷ Praha 1- demografie [online]. Cit. 2017-1-3. Dostupné z <http://www.praha1.cz/cps/praha-1-demografie.html>.

¹³⁸ Obyvatelstvo a rozloha katastrálních území Prahy 2001–2015 [online]. Český statistický úřad, [cit. 2016-11-17]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xa/dalsi_casove_rady_obyvatelstvo

¹³⁹ Obyvatelstvo a rozloha katastrálních území Prahy 2001–2015 [online]. Český statistický úřad. Cit. 2017-1-3. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xa/mesta_a_obce.

¹⁴⁰ DAVÍDEK, Václav a Helena JAMBOROVÁ. *Retrospektivní lexikon Československé socialistické republiky 1850-1970: počet obyvatelů a domů podle obcí a částí obcí podle správního členění k 1. lednu 1972 a abecední přehled obcí a částí obcí v letech 1850-1970*. Praha: Federální statistický úřad, 1978, s. 50.

Graf 1: Počet obyvatel Hradčan 1869–2001

Zdroj: vlastní zpracování

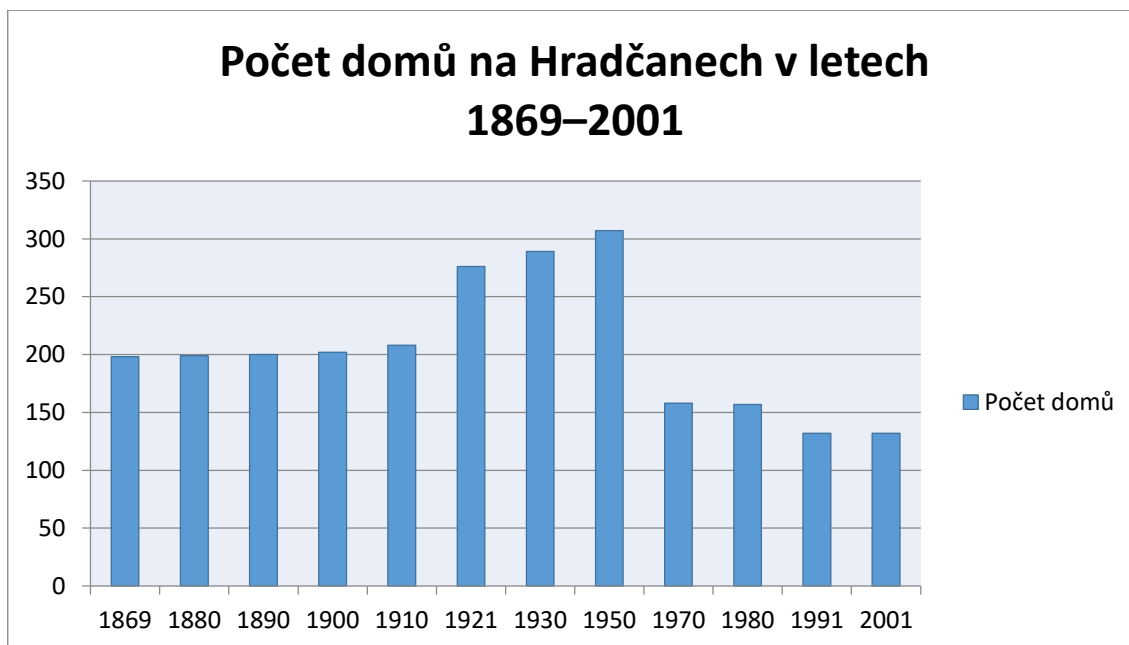
4.9.7.2 Vývoj počtu domů

Dle Retrospektivního lexikonu se počet domů nacházejících se na Hradčanech v letech 1869 až 1910 téměř nezměnil. Během let 1910 až 1921 docházelo lineárně k navyšování počtu domů. Nárůst měl pravděpodobně souvislost s dokončovanou výstavbou domů. V průběhu války nebyly Hradčany výrazně postiženy demolicí domovního fondu, proto počet domů stále stoupal. Jak lze vidět z grafu, v roce 1961 není dostupný údaj, v roce 1970 byl počet domů 158, což znamená téměř o polovinu méně než v roce 1950. Původní bytové domy, jež byly po roce 1948 vyvlastněny měšťanům, prošly během několika mála let razantní změnou, byty byly přeměněny na kanceláře a další nebytové prostory. Souvislost s počtem domů lze přikládat i poklesu obyvatelstva v letech 1950 až 1961.¹⁴¹ Při dalším sčítání domů v letech 1991 se počet domů snížil na 132 domů a v roce 2001 počet domů zůstal stejný.¹⁴²

¹⁴¹ DAVÍDEK, Václav a Helena JAMBOROVÁ. Retrospektivní lexikon Československé socialistické republiky 1850-1970: počet obyvatelů a domů podle obcí a částí obcí podle správního členění k 1. lednu 1972 a abecední přehled obcí a částí obcí v letech 1850-1970. Praha: Federální statistický úřad, 1978, s. 50.

¹⁴² Obyvatelstvo a rozloha katastrálních území Prahy 2001–2015 [online]. Český statistický úřad, [cit. 2016-11-17]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xa/dalsi_casove_rady_obyvatelstvo

Graf 2: Počet domů na Hradčanech v letech 1869–2001

Zdroj: vlastní zpracování

4.10 Svatovítské matriky

Matriky narozených jsou nyní veřejně dostupné v Archivu hlavního města Prahy již od roku 1606 až do roku 1892. Matriky oddaných jsou badatelům přístupné mezi lety 1710 až 1914. Matriky zemřelých nalezneme vedené od roku 1751 až do roku 1892. Matriky jsou vedené v latinském jazyce, němčině a v češtině. Matriky jsou vedeny i nadále, a jsou uloženy na tamním farním úřadě.

5 Vlastní práce

Ve vlastní práci je čerpáno ze svatovítských matrik narozených, oddaných a zemřelých náležejících k farnosti Praha-Hradčany. Vlastní práce je situována do období v letech 1793 až 1892, jelikož dostupné matriky jsou do roku 1892, což znamená, že je zkoumáno posledních dostupných 100 let. Období 100 let je rozděleno na dvě období po 50 letech, zkoumaná období jsou rozdělena mezi lety 1793 až 1842, a 1843 až 1892.

5.1 Procesy demografické reprodukce

Mezi nejznámější procesy demografické reprodukce patří porodnost (též *natalita*), sňatečnost a úmrtnost (též *mortalita*), kterými se bude práce zabývat. Mezi další procesy demografické reprodukce v centru demografického zájmu se řadí potratovost, nemocnost a rozvodovost. V následujících kapitolách jsou rozebrány výsledky vyplývající z výzkumu pomocí grafů, včetně přiložených kopií matričních záznamů.

5.1.1 Porodnost

Porodnost (též *natalita*) je vedle úmrtnosti jednou ze dvou základních složek demografické reprodukce. Termín porodnost označuje proces, související s populačním růstem. Mírou porodnosti se rozumí poměr počtu živě narozených dětí ke střednímu stavu obyvatelstva.¹⁴³ Předmětem zkoumání se proces rození stal až daleko později než bádání týkající se úmrtnosti. Porodnosti byla věnována pozornost od konce 19. století, nyní je pro demografii nezbytná.¹⁴⁴

V první polovině 19. století byl ve Francii zaznamenán výrazný pokles úrovně plodnosti, vznikly demografické hypotézy, které by tento proces vysvětlovaly, ovšem nejednalo se o analýzu plodnosti.¹⁴⁵

Úroveň porodnosti je úzce propojena s plodivostí (neboli *fekunditou*), jež označuje schopnost muže a ženy plodit potomky. Výsledným efektem je plodnost (neboli *fertilita*), která označuje počet narozených dětí. Počet dětí, jež se páru narodí, nezávisí pouze na plodivosti, ale i na jejich reprodukčním chování. Typů demografického chování

¹⁴³ ROUBÍČEK, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: Codex Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-43-4, s. 222.

¹⁴⁴ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 27.

¹⁴⁵ PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘIKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ. *Základy demografie*. Praha: Academia, 1986, s. 286.

je mnoho, například plánované těhotenství, kdy je počet potomků regulován pomocí antikoncepčních prostředků. Mezi další typ demografického chování se řadí krátkodobá populační politika státu a systém společenských hodnot. Plodivost ženy je vymezena věkem 15–49 let, toto období je nazýváno jako reprodukční období.¹⁴⁶

Ukazatel porodnosti, který se řadí mezi nejjednodušší, je hrubá míra porodnosti *hmp*, jedná se o poměr počtu živě narozených dětí N^v a středního stavu obyvatelstva P , a to nejčastěji v ročním úseku. Hrubá míra porodnosti je vyjádřena v promilích.¹⁴⁷

$$hmp = \frac{N^v}{P} \cdot 1000$$

Přesnější ukazatele, tzv. míry plodnosti, získáme tak, že se živě narozené děti budou vztahovat pouze k ženám v reprodukčním věku. V praxi používaná obecná míra plodnosti f , je definována jako poměr počtu živě narozených dětí N^v na 1000 žen v reprodukčním věku ($P^{\text{ž}}_{15-49}$) ve sledovaném roce.¹⁴⁸

$$f = \frac{N^v}{P^{\text{ž}}_{15-49}} \cdot 1000$$

Dalším demografickým ukazatelem porodnosti je například index plodnosti, používaný v případě neúplné evidence živě narozených dětí. Index plodnosti je poměr počtu dětí ve věku 0–4 roky k počtu žen ve věku 15–44 let, resp. k věku ženy 20–49 let.¹⁴⁹

Pokud neexistuje třídění narozených dětí dle věku matky, používají se tzv. Coaleovy indexy plodnosti. Tyto indexy jsou založeny na principu nepřímé standardizace. Standardem míry manželské plodnosti se stal podle A. J. Coaleho obraz hutteritů z let 1921 až 1930. Hutterité jsou náboženskou sektou v severní Americe, kteří žádným způsobem neomezovali plodnost. Mezi základní demografické ukazatele patří úhrnná plodnost, jejíž hodnota zajišťuje prostou reprodukci populace bez početních změn, za předpokladu nízké úmrtnosti.¹⁵⁰

¹⁴⁶ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 27.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 27.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 28.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 28.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 28.

5.1.1.1 *Matriky narozených*

Až do první poloviny 19. století se ve skutečnosti nejedná o matriky narozených, ale pokřtěných. Uvedené datum (pokud není výslovně uvedeno) je datem křtu novorozence. Nejvíce bohatými na zapsané údaje jsou matriky narozených z konce 19. a začátku 20. století. V prvním sloupci bývá uvedeno datum narození a křtu (ve starších matrikách pouze datum křtu).

Až do konce 19. století se dítě většinou křtilo do 2 dnů od narození a to kvůli vysoké novorozenecké úmrtnosti. Pokud by novorozenec zemřel nepokřtěný, nemohl by být pochován do posvátné půdy. V dalším sloupci bývá uvedeno bydliště a číslo domu, kde se dítě narodilo. Pokud by bylo vypuzeno na návštěvě u příbuzných nebo třeba při práci na poli, je zde uvedena příslušná adresa onoho místa. Další kolonka, místo křtu, nebývá většinou uvedena. Místem křtu byl zpravidla farní nebo filiální (lokální) kostel, popř. kaple náležící příslušné farnosti. Křestní jméno mělo větší význam než dnes, dítě bylo pojmenováno podle světce. Světec byl vybrán podle patrona, jehož svátek odpovídal datu, kdy se dítě narodilo.

Příbuzní si většinou nepamatovali, kdy bylo dítě narozeno, jen zhruba, proto křestní jméno ve většině případů napoví, v jakém měsíci bylo narozeno. V matrikách je k nalezení velká spousta jmen, co nosí v dnešní době v rodném listě jistý zlomek dětí. Jedná se například o jména Josef, Marie, Anna nebo František. K dalším častým křestním jménům patřil Jan, Jiří, Václav, Pavel, Antonín, Matěj, Jakub, Martin, Kateřina, Alžběta, Markéta, Anežka, Rosalie, Dorota a Magdalena. Dalším z důvodů zvolení právě onoho křestního jména bylo, že pokud byl ve farnosti kostel například svatého Bartoloměje, bylo tímto jménem dítě zasvěceno v mnohem větší míře než v okolních farnostech. Méně častá křestní jména se často vyskytovala u nemanželských dětí, aby bylo na první pohled v matrikách a v realitě odlišováno od ostatních. Člověk tedy již od narození do smrti nesl narozený označení nemanželského dítěte. Až v druhé polovině 19. století se v matrikách začínají objevovat i stará jména slovanského původu, která do té doby byla používána jen velmi zřídka. Mezi tato jména se řadí Bohumil, Svatoslava, Miroslav a řada dalších. V některých matrikách je možné se setkat s německou podobou křestních jmen, jméno Jan je zapsán jako Johann nebo Hans, Jiří jako Georg, Václav jako Wenzl apod.

Výjimkou nejsou ani jména germánského původu jako Gottfried, Adelheid, Heinrich nebo Friedrich. Používala se především jména ponechána z generace na generaci, nebylo jich tedy ve finále velké množství. Teprve konec 19. století přinesl do českých zemí spoustu obměn ve jménech, který byl zapříčiněn nejen vývojem češtiny, ale i setkáváním s jinými kulturami.¹⁵¹

Výjimkou nejsou ani stejná křestní jména, která se u jedněch rodičů dítěte často vyskytovala. Stávalo se tak v případech, kdy první dítě při porodu nebo v kojeneckém věku zemřelo. Podle pověr se tvrdilo, že stejným pojmenováním dítěte bude čekat i další dítě stejný osud. Rodiče této pověře často nevěřili, ovšem bohužel tomu tak často bývalo. V matričních záznamech byly například zaznamenány rodiny, ve kterých se narodili čtyři Františkové, Josefové nebo Anny, přičemž z těchto dětí se ani jedno nedožilo dospělého věku.¹⁵²

Vyznávané náboženství bylo někdy zapisováno slovně, ovšem v drtivé většině případů následovala za jménem dvojkolona, kde byla dána čárka, zda se jednalo o katolickou či nekatolickou osobu. Další dvojkolona je věnována pohlaví, kde bylo označení mužského či ženského pohlaví. Pohlaví bylo vyplněno i u mrtvě narozených dětí. Poslední ze tří dvojkolonek se věnovala manželské a nemanželské loži, zda bylo dítě narozeno v řádném manželství či nikoli.

Kolona věnovaná otci dítěte byla zprvu velmi strohá, bylo zde uváděno jméno a příjmení otce, až kolem roku 1830 byly vypisovány podrobnosti o otci a až od roku 1850 je do matriky zapsáno jak jméno otce, tak i matky, odkud pochází a u děda (z otcovy strany) i povolání. Matka dítěte je zapisována podobně jako jméno a příjmení otce, ovšem na rozdíl od otce byla vždy známá (pokud se nejednalo o nalezené dítě).

Poslední dva sloupce jsou věnovány kmotrům narozeného. Je zde uvedeno jméno, příjmení, povolání a bydliště kmotra. Kmotrů je možné zde nalézt více, nejčastěji bývali dva, ovšem raritou jsou například sklářské rodiny, kde za kmotra jednomu dítěti přišlo šest až sedm osob. V 19. století nalezneme za kmotry většinou osoby ze širší rodiny – tety, strýce, bratrance, sestřenice, švagry a švagrové. Dohlíženo bylo vždy na to, aby v případě

¹⁵¹ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 110.

¹⁵² Tamtéž, s. 111.

smrti rodičů bylo dítě kmotry zaopatřeno, aby jim bylo zajištěno obydlí a strava, věno nebo vyučení v řemeslu. Do 80. let 18. století figuruje v knihách narozených jeden hlavní kmotr, latinsky nazývaný jako levans a dva svědci. Levans držel při křtu dítě na svých rukou, *levere* znamená zvedat.¹⁵³

Dvorským dekretem od roku 1789 bylo nařízeno, že má být do matrik zapisováno jméno porodní báby. Zpravidla bylo zapisováno i její místo bydliště a od poloviny 19. století zda se jedná o porodní bábu zkušenou či nezkušenou – tato poznámka značí, zda porodní bába splnila zkoušky (spočívaly v tom, zda měla porodní bába medicínské znalosti a průpravu pro nouzový křest a další církevní úkony spojené s případnou smrtí matky či dítěte), které byly od počátku 19. století pro ně povinné.¹⁵⁴ Od stejného roku nechybělo v matrikách ani jméno a funkce kněze, který prováděl křest.

Záznam o mrtvě narozeném dítěti se uvádělo v kolonce za náboženstvím, pohlavím a ložem, od konce 19. století. Kolonka nebyla často vyplňována, mrtvě narozené děti tvořily zhruba 1 % ze všech narozených. Jednalo se o dítě s genetickou vadou nebo o novorozence, který byl dlouho a komplikovaně přiváděn na svět. Císařské řezy, které jsou v dnešní době běžné, byly dříve prováděny pouze ve velmi extrémních případech, a to když matka umírala a byla šance zachránit alespoň dítě.¹⁵⁵

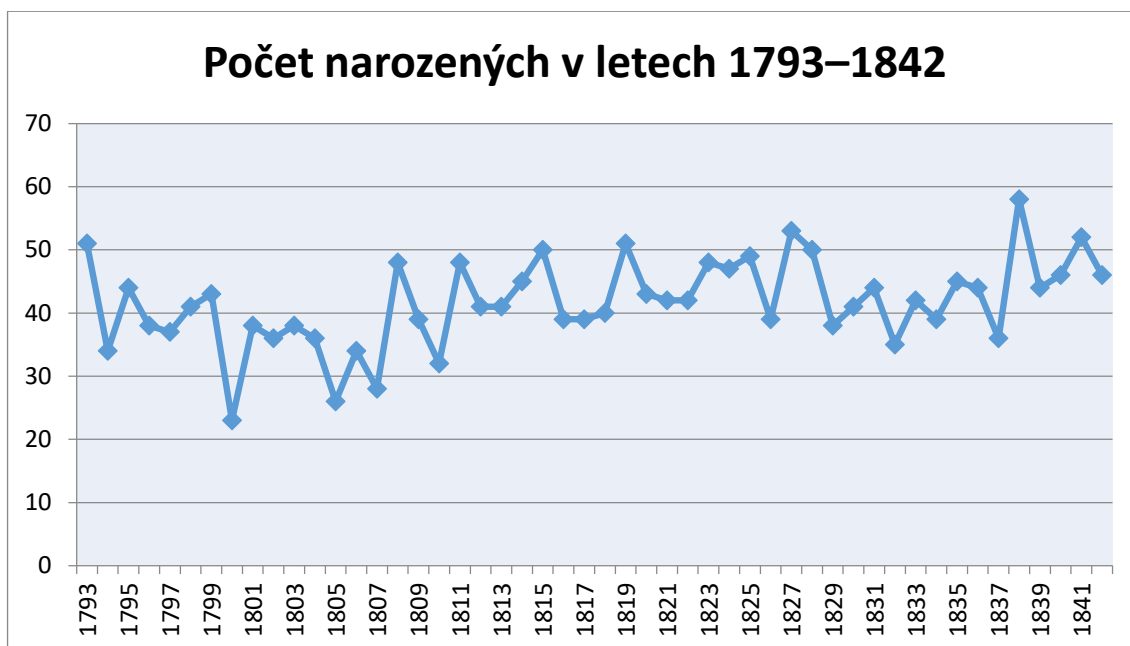
¹⁵³ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 111.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 105.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 69–73.

5.1.1.2 Porodnost mezi lety 1793 až 1842

Graf 3: Počet narozených v letech 1793–1842

Zdroj: vlastní zpracování

Graf udává počet narozených v letech 1793 až 1842, v tomto období se během 50 let narodilo celkem 2083 osob, v průměru téměř 42 osob za jeden rok. Nejsilnějším počtem co se narozených dětí týče, je rok 1838, kdy se narodilo celkem 58 osob. Naopak nejslabším rokem, kdy se narodilo nejméně osob na území farnosti Praha-Hradčany, se stal rok 1800, kdy je v matrikách zaznamenáno pouhých 23 narozených. Vývoj počtu narozených má lehce stoupající tendenci, ovšem nestálý trend, v jednotlivých letech jsou počty narozených proměnlivé.

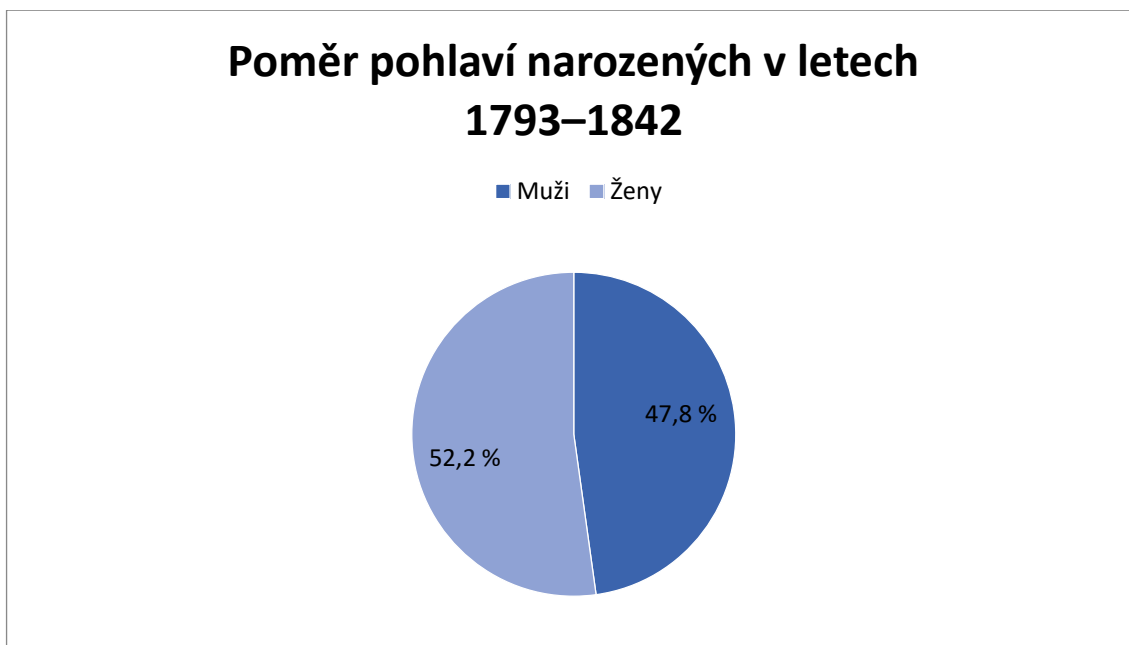
Těhotenství začíná početím, které je ukončeno porodem, a to buď jednočetným nebo vícečetným. Při analýze porodnosti se u živě narozených dětí sleduje jejich pořadí, tzn., že se rozlišují děti prvního, druhého pořadí apod. Při vícečetném porodu se dle empirického vztahu Hellina-Zelenyho odhaduje, že na jeden porod dvojčat připadá n porodů jednoho dítěte a na jeden porod trojčat připadá n^2 , a na čtyřčata n^3 jednočetných porodů apod.

Dle světových statistik se mocnitel n pohybuje okolo čísla 85. Frekvence vícečetných porodů však není náhodná, nejvíce vícčet se rodí ženám ve věku 35–39 let, které rodí již poněkolkáté. Rozlišujeme dvojčata (resp. vícčetata) jednovaječná, která vznikla oplodněním jednoho vajíčka a děti jsou vždy stejného pohlaví nebo děti vzniklé oplodněním dvou vajíček, které se nazývají dvouvaječná – tito potomci se mohou narodit stejného či jiného pohlaví. Na základě *Weinbergova pravidla* z vytvořené hypotézy platí, že dvojčata dizygotická stejného pohlaví se rodí podobně často jako dizygotická dvojčata různého pohlaví.¹⁵⁶

Ve svatovítských matrikách se nejčastěji setkáme s výrazem „dvíčata“, jež označuje dvojčata. Mezi lety 1793 až 1842 je v matričních záznamech uvedeno celkem 15 dvojčat, což znamená 30 dětí z vícčetat. V nejvíce případech se jednalo o dvojčata mužského pohlaví (9 dvojčat), poté jsou zde zapsána dvojčata ženského pohlaví (4 dvojčata) a z dizygotických dvojčat stejného pohlaví jsou zaznamenány 2 údaje. Dle empirického vztahu Hellina-Zelenyho odhad dvojčat odpovídá, ovšem dle *Weinbergova pravidla* z vytvořené hypotézy je zřejmé, že se na území Hradčan narodilo více dizygotických dvojčat stejného pohlaví (celkem 73%) než dizygotických dvojčat odlišného pohlaví (pouhých 27%).

¹⁵⁶ PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ. *Základy demografie*. Praha: Academia, 1986, s. 287.

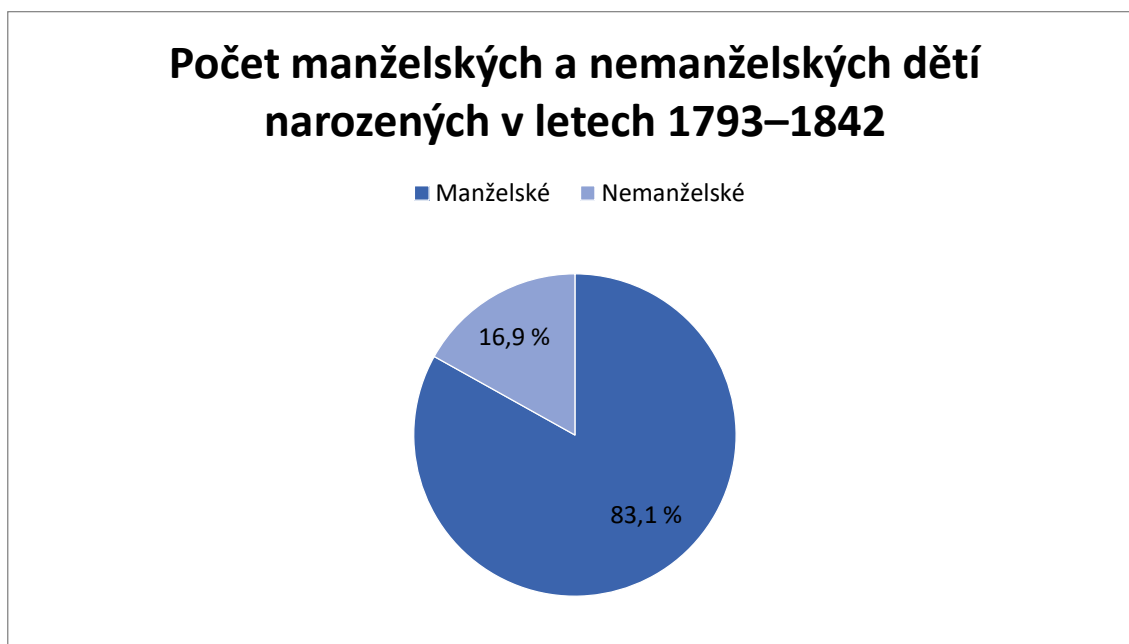
Graf 4: Poměr pohlaví narozených v letech 1793–1842

Zdroj: vlastní zpracování

V období mezi lety 1793 až 1842 se narodilo z celkového počtu 2083 osob více dětí ženského pohlaví, celkem se jedná o 1088 dětí ženského pohlaví a 995 pohlaví mužského. Tzn., že na ženy připadá 52,2 % ze všech narozených a na muže celkem 47,8 % z narozených.

Graf 5: Počet manželských a nemanželských dětí narozených v letech 1793–1842

Zdroj: vlastní zpracování

Narozené děti se dále rozlišují i na manželské, nemanželské či mimomanželské. Analýza porodnosti definuje nemanželské dítě jako dítě, jehož rodiče neměli v době jeho narození formálně uzavřený sňatek. Ovšem nemanželská dívka či chlapec mohou být podle některých právních systémů svým otcem uznáni a legitimováni. Až od roku 1950 byl přijat v Československu zákon o rodině č. 265/1949 Sb., který sjednocuje rozdíly manželských a nemanželských dětí.¹⁵⁷

Dítě, které se narodilo jako nemanželské, bylo společností zavrhováno a často okolím nepřijímáno. Jejich množství je podobné jako v současnosti, nelegitimní potomek tedy nebyl žádnou raritou. Rozdílný přístup oproti přítomnosti je patrný ohledně pozice matky, kdy dříve byla odsouzena k životu v hanbě a byla vystavována posměchu, což dnes není běžným jevem. Žena, která byla matkou nemanželského dítěte, byla například nucena před každou mší stát před kostelem a prosit o odpuštění. Dítě narozené mimo manželství nemělo ani právo na dědictví. Často se lze setkat s matkou, která byla děvečkou na statku, pokud byl otcem dítěte statkář, šance přiznání otce byla celkem nulová.¹⁵⁸ Ovšem někdy byl proveden dodatečný zápis otce dítěte po uzavření sňatku s matkou dítěte, kde byl vlastnoručně podepsaný otec a dva svědci.

Po roce 1850 se v matričních knihách objevují i velmi neobvyklé poznámky psané faráři na úkor nemanželských dětí. Pro záznam otce je například zapsáno „*otec spadl z jahody, otec se utopil na ledu na sv. Jana Křtitele, otec zmrzl za pecí, otec se utopil v sladké kaši.*“¹⁵⁹ Smutným a zarážejícím faktem je, že nemanželské děti jsou v prvních dnech a týdnech života provázeny vysokou úmrtností (častěji než manželské děti) – ženy se své hanby snažily zbavit tím, že dítě sprovodily ze světa. Rodina ženy často pak dělala, jako by k žádnému narození potomka nedošlo.¹⁶⁰

¹⁵⁷ PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ. *Základy demografie*. Praha: Academia, 1986, s. 288.

¹⁵⁸ LEDNICKÁ, Blanka. *Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 127–128.

¹⁵⁹ HÁSEK, Václav. *Učebnice pro začínající rodopisce*. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 38.

¹⁶⁰ LEDNICKÁ, Blanka. *Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 127–128.

Rozhodující je rodinný stav matky při porodu. Děti, které byly narozeny do 8 měsíců po svatbě, se v demografické analýze označují jako děti z tzv. předmanželských koncepcí. Dle mezinárodní definice se dále děti rozlišují na živě a mrtvě narozené.¹⁶¹

Ve svatovítských matrikách lze sledovat, že v období 1793 až 1842 se celkem narodilo 1731 manželských dětí (83,1 %) a 352 dětí nemanželských (16,9 %). Děti lze dále dělit na ty, co se narodí živě a mrtvě narozené. Porod živě narozeného dítěte spočívá ve vypuzení živě narozeného plodu. Za mrtvě narozené se bere dítě, které před nebo během porodu zemřelo.

Termínem čistá plodnost se uvažují v potaz jen živě narození a termínem hrubá plodnost bereme v potaz všechny narozené, tedy včetně mrtvě narozených.¹⁶²

Ve sledovaném období 1793 až 1842 během pěti desítek let přišlo na svět 41 mrtvě narozených dětí, což odpovídá 1,97 % ze všech narozených.

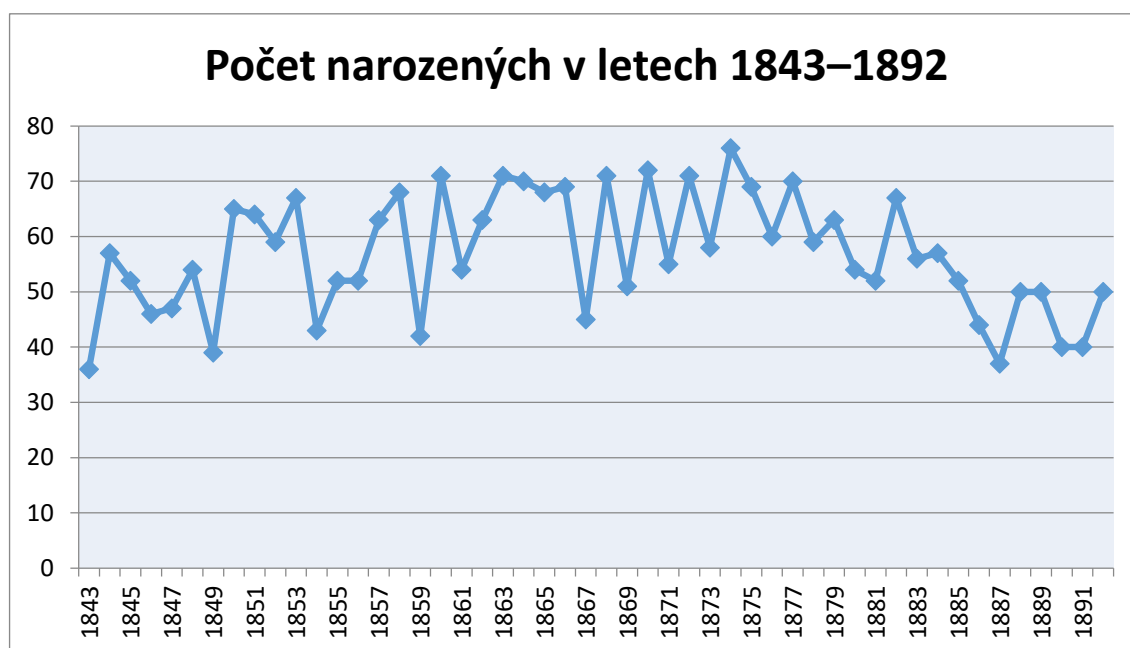
Drtivá většina narozených v tomto období vyznávala katolické náboženství (2033 osob), nekatolíků je uvedeno v matričních knihách narozených celkem 31, a neuvedeno je náboženství u 19 osob.

¹⁶¹ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 27.

¹⁶² ROUBÍČEK, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: Codex Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-43-4, s. 222–223.

5.1.1.3 Porodnost mezi lety 1843 až 1892

Graf 6: Počet narozených v letech 1843–1892

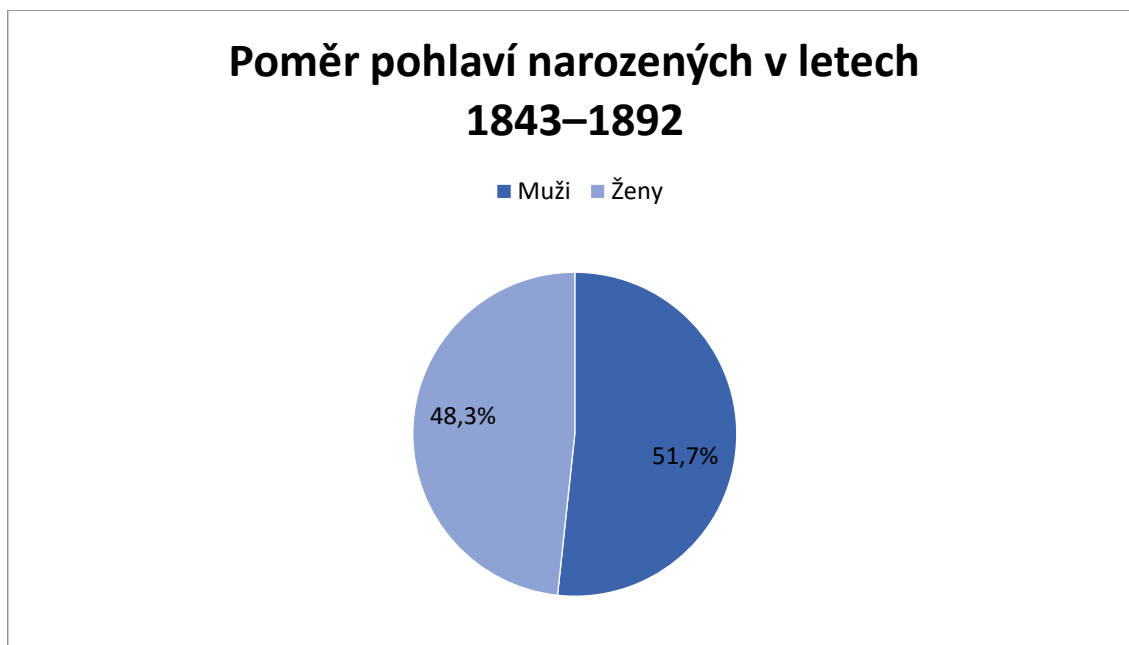

Zdroj: vlastní zpracování

Ve druhém zkoumaném období, mezi lety 1843 a 1892 přišlo na svět celkem 2841 narozených osob. Nejvíce osob se zrodilo v roce 1874, kdy se jedná o celkem 76 narozených, na druhou stranu nejméně osob přišlo na svět na území farnosti Praha-Hradčany první rok sledovaného období, tzn. v roce 1843, kdy se narodilo pouhých 36 dětí. O jednoho novorozence více (38 dětí) se narodilo v roce 1887. V průměru se tedy v tomto období narodilo a bylo zapsáno ročně do matrik sv. Víta přibližně 57 dětí. Trend je v období 1843 až 1892 shledán jako nestálý s výkyvy, tendence nejprve vzrůstá, poté je považována spíše jako klesající.

Ve druhém zkoumaném období, tzn. mezi lety 1793 a 1842 je ve svatovítských matrikách narozených uvedeno celkem 30 záznamů dvojčat a jedna trojčata, celkem tedy 63 dětí narozených z vícerčat. V nejvíce případech se jednalo o dvojčata stejného pohlaví (16 dvojčat, z nichž je 10 dvojčat ženského pohlaví a 6 dvojčat mužského pohlaví), následovalo 14 dvojčat pohlaví rozdílného. Z celkového počtu 2841 narozených se rodily dvojčata dle empirického vztahu Hellina-Zelenyho odhadu nadprůměrně.

Graf 7: Poměr pohlaví narozených v letech 1843–1892

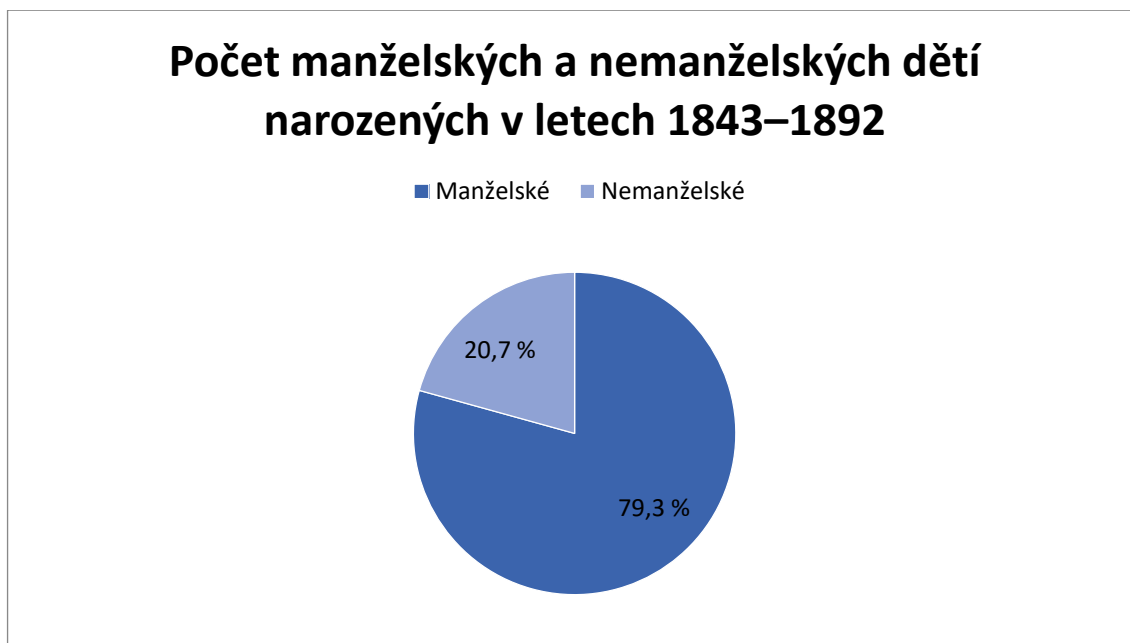

Zdroj: vlastní zpracování

Ve druhém zkoumaném období, tzn. mezi lety 1843 a 1892 se narodilo oproti minulému období naopak více dětí mužského pohlaví než ženského. Z celkového počtu 2841 narozených, je ve svatovítské matriční knize narozených zapsáno celkem 1469 chlapců a 1372 dívek.

Pokud budou obě sledovaná období sečtena, vychází, že z celkem 4924 osob narozených mezi lety 1793 a 1892 je poměr pohlaví vyvážený, osob mužského pohlaví se narodilo jen o 6 více (celkem 2465 chlapců) než osob pohlaví ženského (celkem 2459 dívek).

Graf 8: Počet manželských a nemanželských dětí narozených v letech 1843–1892

Zdroj: vlastní zpracování

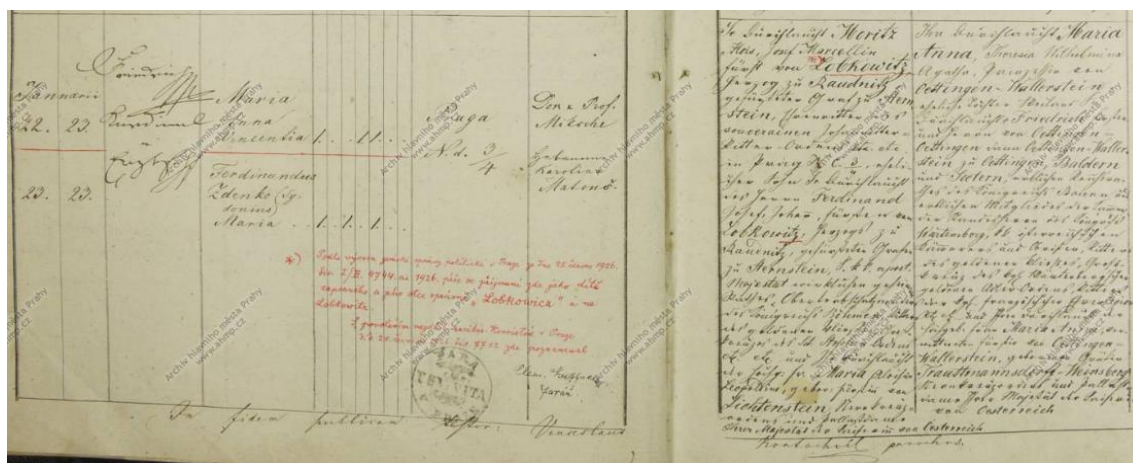
V letech 1843 až 1892 je v matrikách zapsáno celkem 2253 dětí manželských (odpovídá 79,3 %) a 588 dětí nemanželských (celkem 20,7 %). Lze tedy konstatovat, že se každé páté dítě narodilo a bylo zapsáno v matrice jako nemanželské. Oproti předešlým 50 letům vzrostl počet nemanželských dětí o 3,8 %.

Mrtvě narozených v letech 1843 až 1892 nalezneme celkem 52, což je z celkových 2841 narozených 1,83 %. Oproti minulému zkoumanému období se počet mrtvě narozených snížil o 0,14 %.

Náboženství u narozených je následující: za toto období nalezneme 2749 katolíků, 57 nekatolíků a u 35 osob nalezneme v kolonce vyznávaného náboženství „neuvedeno“.

V matrikách narozených nalezneme řadu potomků staročeské rytířské (později panské) šlechtické rodiny Lobkowicz (staročesky Lobkowitz) pocházející ze 14. století a dalších významných osobností, jejichž zápisy jsou mnohdy i na celou stranu a tím se odlišují od obyčejných obyvatel. Šlechtická rodina Lobkowiczů skupovala domy a žila v Hradčanech. Pro ukázkou je níže přiložen zápis člena šlechtické rodiny Lobkowiczů.

Obrázek 2: Kopie matričního záznamu z knihy narozených – Lobkowitz

Zdroj: Archiv hlavního města Prahy. Dostupné z: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/NavigBean.action?entity=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%2894466%29%29

5.1.2 Sňatečnost

Sňatečností se rozumí proces uzavírání sňatků na základě zákonem daných podmínek. Dnes je limitující podmínkou rodinný stav (uzavírat sňatek mohou pouze osoby svobodné, rozvedené či ovdovělé – jedná se o tzv. sňatku-schopné obyvatelstvo), věk (ženichovi či nevěstě musí být 18 let, resp. minimálně 16 let, ale pouze v odůvodněných případech) a určitý stupeň pokrevnosti, ovšem za dávných dob platila jiná pravidla.¹⁶³

Mezi překážky uzavření sňatku patřila nezletilost, tělesná neschopnost, již trvající jiný manželský sňatek, vyznávání jiného náboženství, kněžské svěcení včetně řeholního slibu, únos, zločin, pokrevní příbuznost, švagrovství, příbuzenství na základě osvojení či adopce a mimo jiné i veřejná nepočetnost.¹⁶⁴

V minulých staletích se traduje spousta omylů, například, že ženich s nevěstou uzavírali sňatek ve velmi nízkém věku. V matrikách obecně je ale zjištěno takové, že nízký věk byl spíše výjimečným. Církevní právo umožňovalo uzavření manželství dovršením věku pouhých 14 let. Jednalo se ale o výjimečné případy, například když dívka otěhotněla. Muži ve většině případů čekali až na dovršení zletilosti, jež byla od roku 1753 stanovena

¹⁶³ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 28.

¹⁶⁴ HÁSEK, Václav. *Učebnice pro začínající rodopisce*. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 39.

věkem 24 let.¹⁶⁵ Na 21 let byla snížena dospělost v roce 1919 a od roku 1951 je tomu jako v současnosti, tzn. věková hranice zletilosti, byla stanovena na 18 let.¹⁶⁶

Pokud snoubenci uzavřeli sňatek jako nezletilí, bylo nutné získat svolení otce nebo poručníka. Sňatek se považuje za demografickou událost, která může mít opakovatelný charakter u jedné a téže osoby (za neopakovatelnou událost je považováno narození a úmrtí).¹⁶⁷ Demografie se soustřeďuje na studium formování a rozpadu rodin monogamních – základem je jeden pár dvou jedinců různého pohlaví.¹⁶⁸

Hrubá míra sňatečnosti *hms* se považuje za nejjednodušší demografický ukazatel týkající se sňatků. Tento ukazatel udává počet sňatků *S* na 1000 obyvatel středního stavu *P* v ročním vymezení.¹⁶⁹

$$hms = \frac{S}{P} \cdot 1000$$

Existují tzv. míry sňatečnosti podle věku, rozlišujeme je na míru sňatečnosti svobodných a redukované míry sňatečnosti. Analýza sňatečnosti dále poukazuje například na průměrný věk při sňatku (z velké části je ovlivněn sňatkem v druhém či dalším pořadí), často se uvádí ukazatel *průměrný věk při prvním sňatku*. Za doplňkovou informaci pro demografii se označuje ukazatel *věkového rozdílu snoubenců*.¹⁷⁰

Studována je i analýza *sezónních trendů sňatečnosti*, jedná se o rozložení sňatků v průběhu roku (v jednotlivých měsících), jenž vykazují překvapivé pravidelnosti, které pocházejí z tradic populace.¹⁷¹

Rozdílné měsíční frekvence souvisí s historickými sociálními podmínkami života obyvatelstva, například četnější je uzavírání sňatků v druhé polovině roku, což přetrvává dodnes. Tento jev byl ve spojitosti se skončením polních prací. Traduje se, že pokud žena otěhotněla těsně po svatbě, znamenalo to pro dítě narození do největších mrazů, kdy byla

¹⁶⁵ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 28.

¹⁶⁶ HÁSEK, Václav. Učebnice pro začínající rodopisce. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8, s. 39.

¹⁶⁷ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 31.

¹⁶⁸ PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘIKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ. *Základy demografie*. Praha: Academia, 1986, s. 239.

¹⁶⁹ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 31.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 31.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 31.

snižována pravděpodobnost, že by se dítě dožilo dospělosti.¹⁷² Podle dostupné tabulky indexu sezónnosti uzavírání sňatků podle měsíců byly měsíce listopad, únor a říjen těmi, v kterých si nejvíce lidí řeklo „ano“ (ČSR, 1925–1926), naopak nejméně snoubenců se provdalo v březnu, prosinci a lednu. Dle statistik z let 1970–1971 byly nejúrodnější měsíce, co se svateb týče duben, říjen, červen a nejméně svateb se uskutečnilo v květnu, lednu a v únoru.¹⁷³

Jak již bylo zmíněno, nejobvykleji se svatby co se týče přelomu 19. a 20. století konaly v zimních měsících (až 90 % všech svateb), kdy byl pro tuto výjimečnou událost čas a klid. Navíc se v listopadu konaly zabíjačky a s tímto měsícem byla spojena hojnost masa.¹⁷⁴

Nejčastějšími měsíci pro uzavírání sňatků byly až do konce 19. století listopad, leden a únor. Až do konce 19. století byl za tradiční svatební oděv pokládán pestrobarevný kroj, který byl v každé vsi trochu jiný.¹⁷⁵ Ve zbývajících ročních obdobích se konaly až na výjimky sňatky vdov a vdovců a také sňatky z nutnosti. Ovšem v období postní doby a adventu svatby konány nebyly, jelikož by to bylo bráno jako narušení klidu, což bylo nařízeno církevními předpisy.

Svatby byly nejčastěji uskutečňovány v dopoledních hodinách a poté se slavilo, někdy až několik dní po sňatku – záleželo na majetkových poměrech rodiny.¹⁷⁶ Téměř všechny svatby předků do konce 19. století byly uskutečňovány v úterý, jelikož tento den vychází z biblické tradice. Svatby se nekonalý o víkendech a o svátcích. Ježíšova doba začínala podle židovského kalendáře v neděli (ne v pondělí, jak je tomu dnes). Jak se píše v Janově evangeliu: „*Třetího dne byla svatba v Káni Galilejské. Byla tam Ježíšova matka; na svatbu byl pozván také Ježíš a jeho učedníci.*“¹⁷⁷

¹⁷² LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 114.

¹⁷³ PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ. *Základy demografie*. Praha: Academia, 1986, s. 246.

¹⁷⁴ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 114.

¹⁷⁵ Tamtéž s. 114.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 75.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 116.

Pokud je ale zkoumáno 20. století, realita u svateb byla zcela odlišná. Svatby se konaly zpravidla v letních měsících, v pátek a v sobotu, zřídka kdy uprostřed týdne.¹⁷⁸

5.1.2.1 *Matriky oddaných*

Od počátku 19. století se stávají matriční záznamy oddaných stále košatějšími. Některé sloupce jsou shodné s matrikami narozených – například datum konání svatby či náboženství (opět zde byla kolonka na katolické či nekatolické vyznání). Dále se dříve uvádělo pouze jedno číslo popisné domu, které odpovídalo bydlišti nevěsty, později se ale zde objevila kolonka i na místo bydliště ženicha. Zprvu bylo uvedeno v kolonce ženicha pouze jméno a příjmení, někdy povolání, postupně jsou ovšem údaje rozšiřovány. V roce 1830 jsou zakotveny informace o matce a jméno otce ženicha. Co se týče kolonky o nevěstě, v matrikách po roce 1784 bylo uváděno její jméno a příjmení, brzy ale přichází i údaje o jejím otci a odkud nevěsta pochází.

Nově uváděným údajem byl věk snoubenců, pohyboval se od 14 let až do horní neomezené hranice, což byla hranice dožití. Stav snoubenců byl uváděn jako svobodný/svobodná či vdovec/vdova. Stav „rozveden/rozvedena“ v církevních matrikách nenalezneme. Z církevního hlediska se nelze ani v současnosti rozvést, je možná jen anulace sňatku nebo rozluka od stolu a lože. V prvním případě se na osobu nahlíželo jako na svobodnou a ve druhém případě nebylo možné další sňatek uzavřít.

Důležitou roli měli během svatby i svědci, kteří se zaručovali za to, že ženich s nevěstou mohou uzavřít sňatek. Jako svědci chodili zpravidla dva muži, jednalo se o vážené osoby vesnické nebo muže z městské hierarchie. Za svědky ale mohli být považováni i příbuzní ženicha nebo nevěsty.

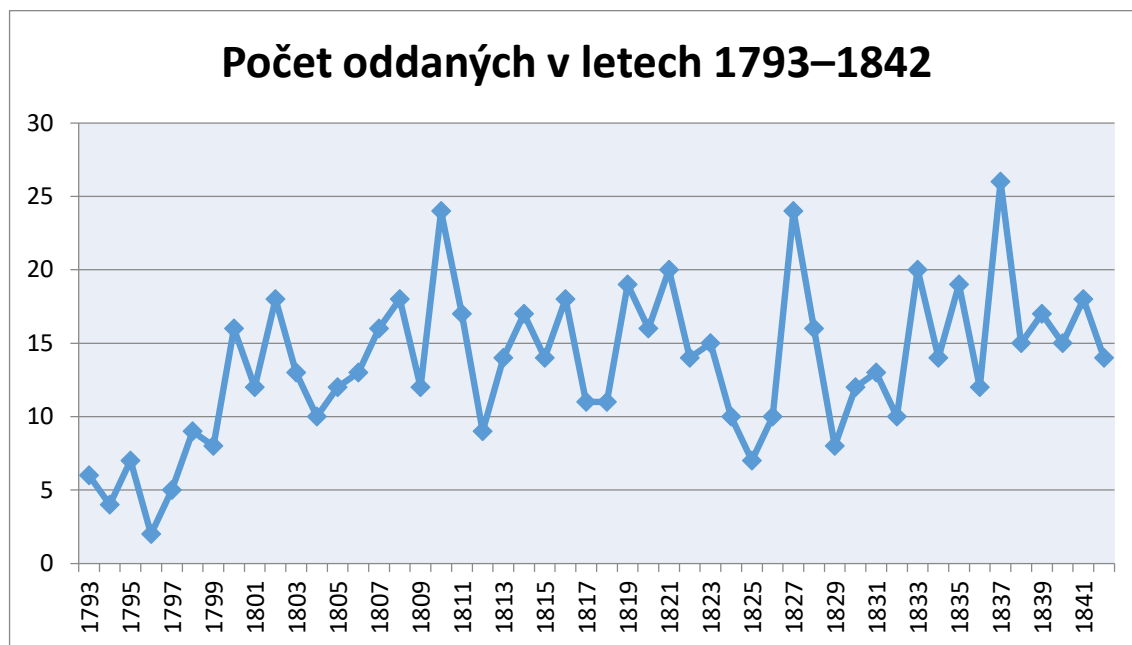
Poslední kolonka je věnována oddávajícímu knězi. Tato informace se objevuje v matričních zápisech od roku 1790. Stejně jako svědci byl kněz zodpovědný za potvrzení existence manželství, mimo jiné měl i za úkol vyzpovídat snoubence před uzavřením

¹⁷⁸ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 114.

sňatku. Otázky byly pokládány pro zjištění skutečností, zda do sňatku vstupují dobrovolně, zda už byli v nějakém svazku manželském a pokud ano, zda z něj mají děti.¹⁷⁹

5.1.2.2 Sňatečnost mezi lety 1793 až 1842

Graf 9: Počet oddaných v letech 1793–1842

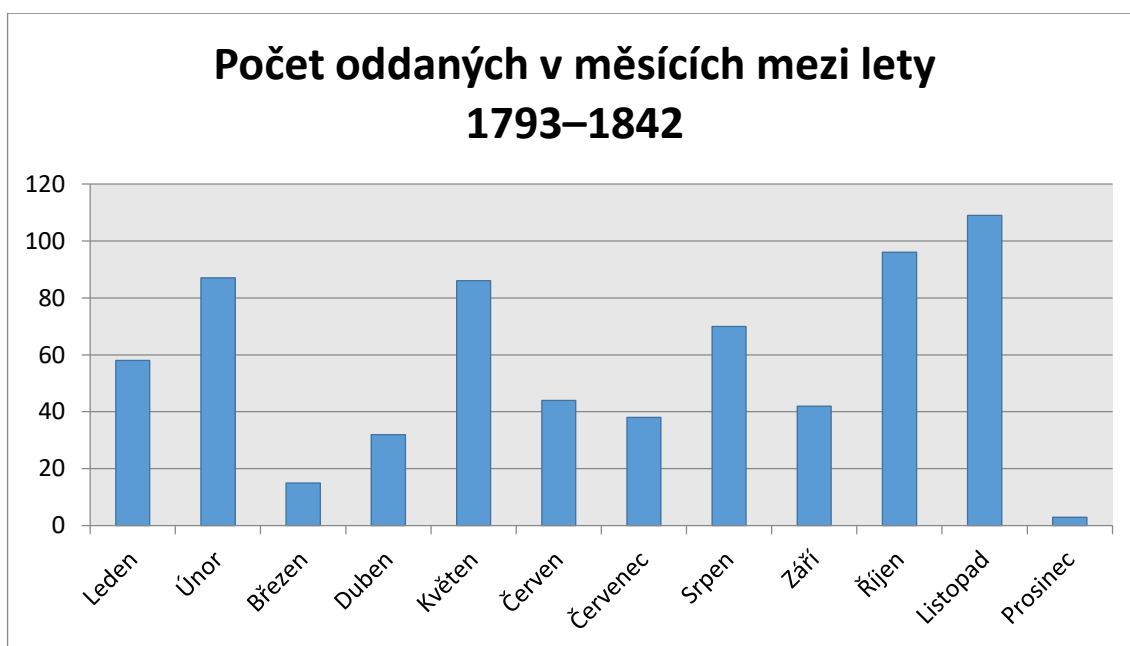

Zdroj: vlastní zpracování

Mezi roky 1793 až 1842 bylo oddáno celkem 680 párů. Mezi tři nejsilnější roky co se uzavřených sňatků týče, se řadí roky 1837, kdy bylo oddáno 26 snoubenců. Těsně za nimi následují roky 1810 a 1827, po 24 svatbách. Naopak nejméně svateb bylo uskutečněno v roce 1769, a to pouhé 2 sňatky. V průměru se v období mezi roky 1793 až 1842 konalo téměř 14 svateb za rok. Vývoj v jednotlivých letech je kolísavý.

¹⁷⁹ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 77–78.

Graf 10: Počet oddaných v měsících mezi lety 1793–1842

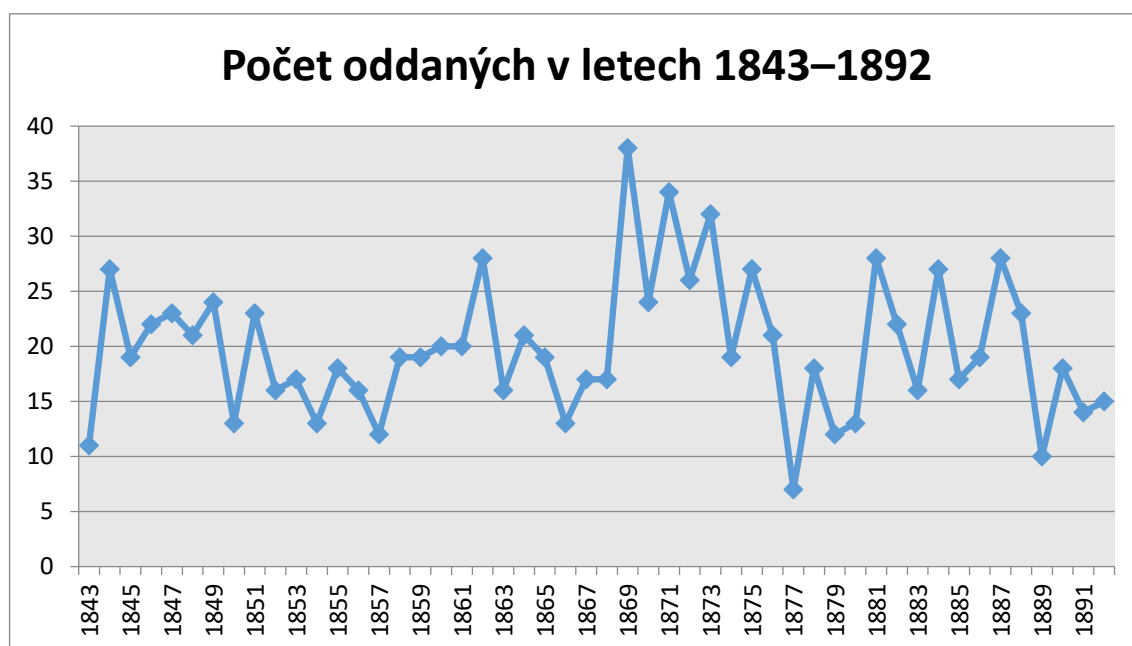
Zdroj: vlastní zpracování

Počet oddaných v jednotlivých měsících je podstatným a velmi důležitým sezónním fenoménem. Ve sledovaném období mezi lety 1793 a 1842 (z celkového počtu 680 svateb) jich bylo nejvíce pořádáno v listopadu, říjnu a únoru. V listopadu v matrikách oddaných je zaznamenáno celkem 109 svateb, v říjnu celkem 96 a v únoru se oddalo celkem 87 párů. S celkovým počtem 86 svateb je v těsném pořadí měsíc květen, který potvrzuje, že ho obyvatelé Hradčan a okolí nepovažují za nešťastný. Z grafu vyplývá i měsíc s nejmenším počtem svateb, čímž je prosinec, kdy se uskutečnily pouhé 3 svatby. Jak již bylo řečeno, prosinec se považoval za měsíce klidu a tento měsíc byly dokonce církevním koncilem z důvodu postní doby a adventu svatby zakázány. Výjimečné případy se stávaly pouze v případě předčasně narozeného potomka.

Za nejčastější bydliště snoubenců je uvedena Praha, především se jedná o Hradčany a jejich okolí. Najdou se i tací, kteří pocházeli z nedalekého okolí Prahy, např. z Mělníka, Kladna, Mladé Boleslavi, Slaného, Benešova, Kutné Hory či z Berouna. Ovšem někteří ze snoubenců pocházeli i ze vzdálenějších koutů naší vlasti, výjimku potvrzuje pravidlo. Novomanželé pocházeli například z Ústí nad Labem, Olomouce, Českých Budějovic, Třebíče, Strakonice či z Rokytnice.

5.1.2.3 Šňatečnost mezi lety 1843 až 1892

Graf 11: Počet oddaných v letech 1843–1892

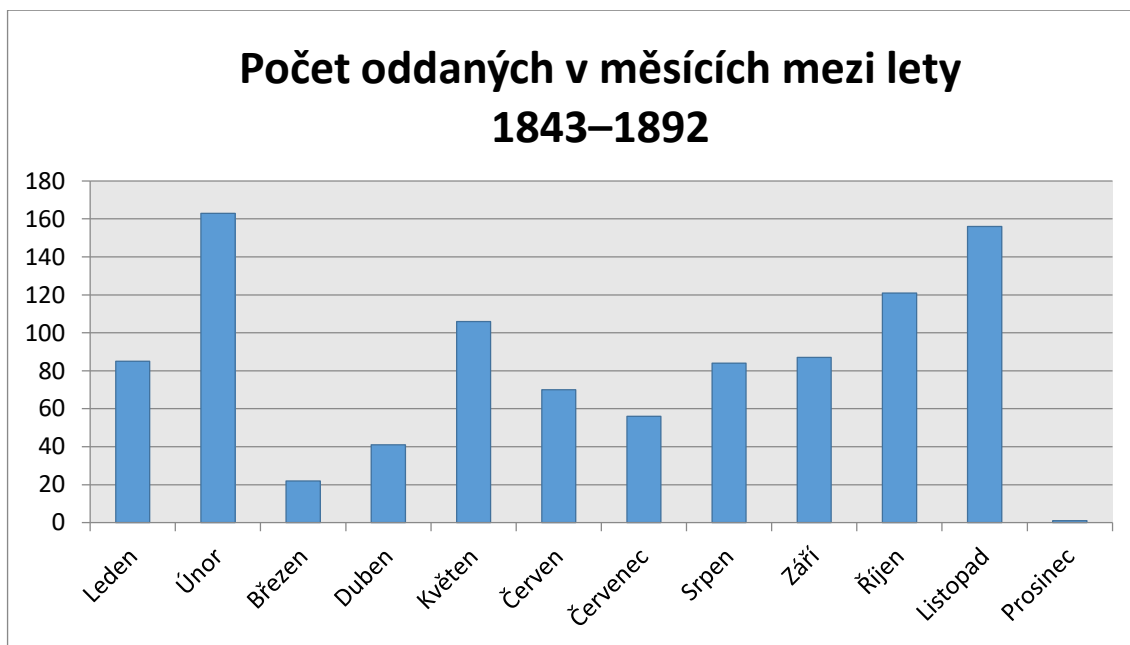

Zdroj: vlastní zpracování

Ve druhém zkoumaném období, tzn. v letech 1843–1892 se celkem oddalo 992 snoubenců. Vývoj svateb v jednotlivých letech je velmi kolísavý. Rekordním rokem, kdy bylo nejvíce párů oddáno farářem, byl rok 1869 s celkovým počtem 38 svateb. V roce 1871 bylo uskutečněno celkem 34 svateb a o 2 roky později 32 svateb. Co se týče nejmenšího počtu svateb, tím je rok 1877, kdy proběhl obřad pouhých 7 svateb, po nich následují roky 1889 (10 svateb) a 1843 (s 11 svatbami). V průměru se v období 1843 až 1892 konalo téměř 20 svateb, což značí, že se v tomto období konalo ročně o přibližně 6 svateb více než v období předešlém (1793 až 1842).

Za posledních dostupných 100 let svatovítských matričních záznamů (1793–1892) se oddalo na území Hradčan celkem 1672 párů, z nichž bylo více svateb uskutečněno v druhé polovině roku.

Graf 12: Počet oddaných v měsících mezi lety 1843–1892

Zdroj: vlastní zpracování

Z období mezi lety 1843 a 1892 ze svatovítských matrik vyplývá, že nejvíce lidí bylo oddáno v únoru (163 svateb), listopadu (156 svateb) a říjnu (121 svateb). Přes 100 svateb se za dané období konalo i v květnu, konkrétně před oltářem stanulo 106 párů. Opět nejslabším měsícem co se během 50 let týče, se stal měsíc prosinec, kdy byla zaznamenána pouze jediná svatba. Slabšími měsíci jsou i březen s celkovým počtem 22 svateb a duben, kdy proběhlo 41 svateb.

Ze zkoumaného období 1793 až 1892 vyplývá, že z celkového počtu 1672 svateb se provdalo nejvíce párů v listopadu s 265 svatbami, po němž následuje únor s 250 svatbami a říjen s 217 svatbami. Dílčím výzkumem matričních záznamů byl i průměrný věk nevěsty a ženicha, včetně jejich věkového rozdílu.

V období 1793 až 1842 byl průměrný věk ženicha 34 let a u nevěst průměrný věk 27,8 let. Lze tedy konstatovat, že průměrný věkový rozdíl mezi ženichem a nevěstou v období v letech 1793–1842 je více než 6 let. Není divu, jelikož jak již bylo zmíněno, v 19. století se chlapec stával dospělým až o několik let později než dívka.

V dalším zkoumaném období, tzn. mezi lety 1843 a 1892 je průměr věku, kdy se snoubenec ženil 33,5 let, věk nevěsty průměrných 28,9 let. V porovnání s předchozím obdobím je tedy patrné, že v druhém období se chlapci ženili o 0,5 roku dříve a nevěsty naopak o 1,1 roku později.

Zkoumán byl i vyšší věkový rozdíl mezi ženichem a nevěstou, stanovena byla hranice 25 a více let věkového rozdílu. Do tohoto věkového rozdílu v období 1793 až 1842 z celkem 680 párů spadá celkem 10 párů oddaných.

Z výzkumu nejmladších nevěst vyplývá, že jedné nevěstě bylo pouhých 15 let, když se uskutečnil sňatek v lednu roku 1816 s jejím snoubencem, jemuž bylo 30 let, byl tedy 2x starší než ona. Za uvedené období trvajících padesát let lze spatřit 3 svatby, kde figuruje šestnáctiletá dívka, 3 svatby sedmnáctileté dívky a celkem 24 svateb osmnáctiletých dívek.

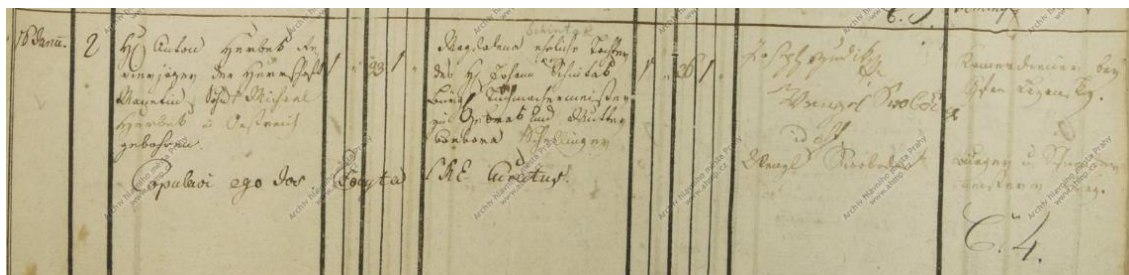
Obrázek 3: Kopie matričního záznamu z knihy oddaných – nejmladší nevěsta

Zdroj: Archiv hlavního města Prahy. Dostupné z: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/NavigBean.action?entity=%28%5En%29%28%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%2894466%29%29

Ve druhém zkoumaném období (mezi lety 1843 až 1892) bylo z celkového počtu 992 svateb zjištěno 22 párů, jejichž věkový rozdíl byl 25 let a více. Z nejmladších nevěst byla dívka oddaná ve věku 15 let v listopadu 1853 s chlapcem, kterému bylo 29 let. Dále v tomto období lze nalézt 3 šestnáctileté dívky, které vstoupily do svazku manželského, 8 sedmnáctiletých dívek a 18 osmnáctiletých dívek. Ve svatovítských matrikách lze nalézt i další spoustu zajímavostí, některé z nich budou níže popsány.

Obrázek 4: Kopie matričního záznamu z knihy oddaných – nejstarší ženich

Zdroj: Archiv hlavního města Prahy. Dostupné z: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/NavigBean.action?entity=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%2894466%29%29

Tato kopie matričního záznamu představuje zápis svatby muže, kterému je 93 let a ženy, které je 26 let. Svatba se uskutečnila v lednu 1810. Mezi snoubenci věkový rozdíl představující 67 let je abnormální. Tento ženich drží prvenství jak v nejvyšším věku, kdy byl oddaný, tak i v nejvyšším věkovém rozdílu se svou snoubenkou.

5.1.3 Úmrtnost

Úmrtnost je vedle porodnosti další ze dvou základních složek demografické reprodukce. Počátky analýzy úmrtnosti mají v procesu demografie dlouholetou tradici.¹⁸⁰ O úmrtí se demografie začala zajímat jako o první událost, dříve než o porodnost a sňatečnost. Demografie nebrala úmrtí jako indiciální záležitost, ale brala ho jako hromadný jev (proces vymírání určité populace), zajímala se tedy o úmrtnost. Vědci i lékaři se shodují v tom, že smrt je přirozenou událostí života jedince a že má značný význam pro život celé populace, jelikož umožňuje střídání generací.¹⁸¹

Historie zkoumání úmrtnosti se spojuje s Johnem Grauntem, zakladatelem demografie 17. století. John Graunt jako první objevil obecné pravidelnosti týkající se vymírání. Úmrtnost se považuje za důsledek vývoje nemoci, kvality životních podmínek, životního prostředí a v neposlední řadě i způsobu života, který se pojí se životním stylem populace.¹⁸²

¹⁸⁰ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 31.

¹⁸¹ PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTÁŘIKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ. *Základy demografie*. Praha: Academia, 1986, s. 128.

¹⁸² KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 21.

Nejjednodušším ukazatelem k vyjádření úrovně úmrtnosti se považuje hrubá míra úmrtnosti $hmú$, jedná se o poměr počtu zemřelých D ke střednímu stavu obyvatelstva P ve sledovaném kalendářním roce.¹⁸³

$$hmú = \frac{D}{P} \cdot 1000$$

Hrubá míra úmrtnosti v současné době ztrácí svoji vypovídací schopnost, jelikož je až příliš ovlivněna věkovou strukturou zkoumané populace, především zvyšováním starších osob v populaci. Využívá se proto standardizace jako eliminace vlivu věkové struktury zkoumaných osob. Používá se míra úmrtnosti dle věku, která je obvykle konstruována zvlášť pro muže a ženy. Míra úmrtnosti ve věku x udává počet zemřelých x (D_x) 1000 žijících ve věku x (P_x).¹⁸⁴

$$ú_x = \frac{D_x}{P_x} \cdot 1000$$

Křivka, vykazující míry úmrtnosti dle věku, je ve tvaru písmene U. Za mateřskou úmrtnost se uvažuje úmrtnost spojená s těhotenstvím, porodem a šestinedělím (neboli *puerperium*).¹⁸⁵

Kvocient kojenecké úmrtnosti $kú$ se používá pro vyjádření intenzity úmrtnosti v prvním roce života, jenž udává počet zemřelých dětí do 1 roku života Do na 1000 živě narozených dětí Nv ve sledovaném kalendářním roce.¹⁸⁶

$$kú = \frac{Do}{Nv} \cdot 1000$$

Úmrtnosti v první roce života dítěte je věnována velká pozornost. Co se rozkladu kojenecké úmrtnosti týče, rozlišuje se úmrtnost prvního dne, poporodní úmrtnost (první 3 dny života novorozence), časná úmrtnost (prvních 6 dní života), novorozenecká úmrtnost (prvních 27 dní) a období ponovorozecké (28–364 dní po porodu ženy). Úmrtnost novorozenců není rovnoměrná, nejvíce dětí umírá v prvních dnech života, později čím dál tím méně dochází ke smrti. Příčiny úmrtí novorozence se člení na endogenní příčiny

¹⁸³ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 21.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 21.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 21.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 21.

(např. vrozené vady plodu) a příčiny exogenní (např. nemoci infekčního a parazitárního rázu a dále nemoci trávicího a dýchacího ústrojí).¹⁸⁷

5.1.3.1 *Matriky zemřelých*

Pokud je v matrice uvedeno pouze jedno datum, nejedná se o datum úmrtí, ale pohřbu (obdobně jako u datum narození a pokřtění v matričních záznamech o narození).

Teprve na začátku 19. století se začínají objevovat jak datum pohřbu, tak datum úmrtí. Pokud se v matrikách zemřelých vyskytne i druhé datum, jedná se o datum posledního pomazání. Dalšími uvedenými údaji jsou bydliště s číslem popisným zemřelého (většinou je uváděno jen číslo popisné domu, kde nebožtík bydlel). Pokud došlo k úmrtí mimo obec jeho bydliště, například na poli či v lese, je zápis většinou v matriční knize vynechán.

Ve druhé polovině 19. století se objevují případy, kdy člověk zemřel v nemocnici, v tom případě je ale stejně ve většině případů uvedeno jeho bydliště, ovšem nechybí připojena poznámka, kde přesně skončil. Informace o zemřelém se značně liší, nejprve bylo uváděno jen jméno a příjmení zemřelého, později i povolání, rodinný stav či informace o rodičích. V případě úmrtí malých dětí byla uvedena informace o otci, příp. obou rodičích.

Věk, stejně jako u sňatků, nebyl vždy přesným údajem, ve většině případů se jednalo jen o odhad, příp. pozůstalí věk zemřelého často zaokrouhlovali. Není výjimkou, že se v matrikách vyskytl například stoletý člověk, v dávné době se nebožtíkovi přidávalo pěknou řádku let navrch. Věk nebyl pro předky podstatnou informací, rodina zemřelého tento údaj věděla jen zhruba. Věk byl většinou zaokrouhlován nahoru, proto se v matrikách nalézají spousta kulatých narozenin.

Až ke konci 19. století je zapisovaný věk přesnějším údajem, ovšem i tak se v knize zemřelých nalézají i později spousta omylů (a to i u několikadenních dětí, které byly křtěny i pohřbeny stejným knězem). Kolonka ohledně náboženského vyznání samozřejmě nechybí ani v této knize. V kolonce pohlaví jsou pochopitelně možné dvě volby, ovšem pokud kolonka nebyla vyplněna, jednalo se o mrtvě narozené dítě.

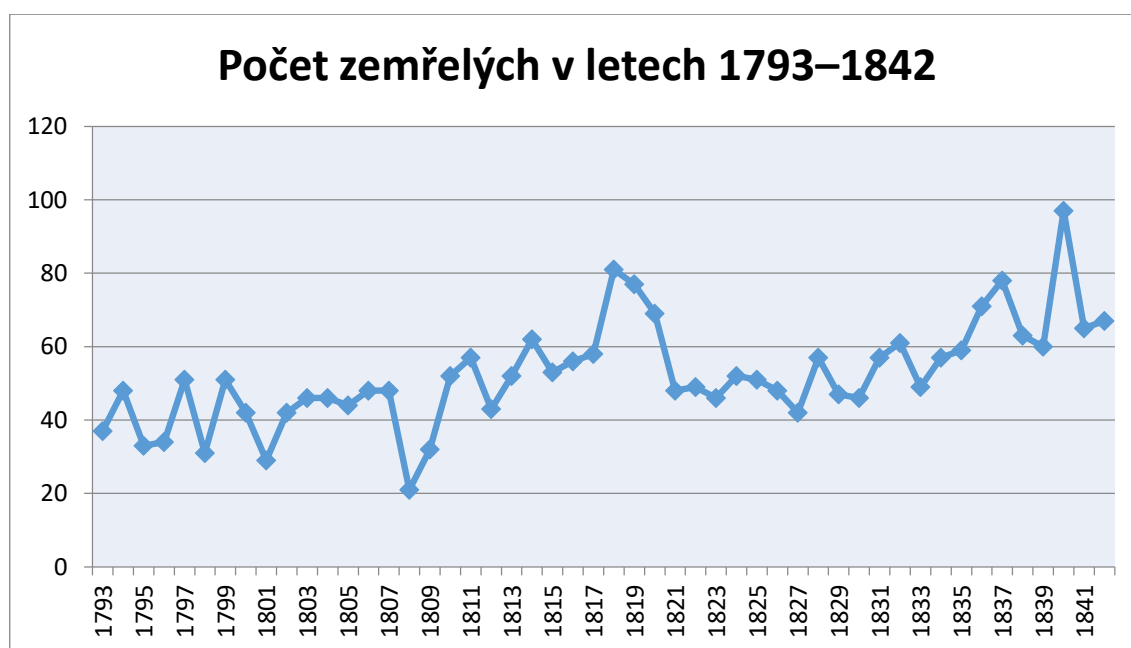
¹⁸⁷ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 22.

Až do 2. poloviny 19. století se informace o rodinném stavu zapisovala přímo v textu o zemřelém, až od 2. poloviny 19. století byla pro stav vymezena samostatná kolonka zvlášť, rozlišovalo se mezi svobodným a manželským statusem (mezi svobodné se řadili i vdovci a vdovy).

Josefínské reformy přinesly změny i pro matriky zemřelých. Od roku 1784 bylo povinné zapisovat příčinu smrti zemřelého. Netřeba připomínat, že příčina úmrtí byla mnohdy pouze odhadovaná, nežli skutečná a přesná. Posledním údajem v matrikách zemřelých je jméno kněze, který zaopatřil zemřelého svátostmi a kde byl nebožtík pohřbený.¹⁸⁸

5.1.3.2 Úmrtnost mezi lety 1793 až 1842

Graf 13: Počet zemřelých v letech 1793–1842

Zdroj: vlastní zpracování

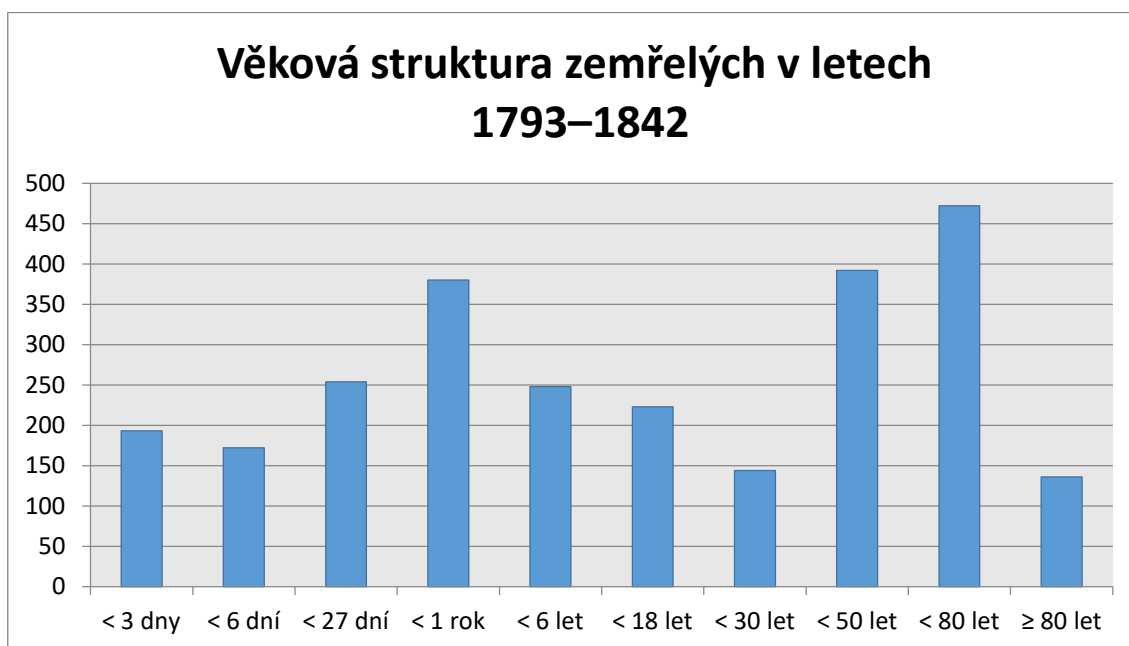
Mezi lety 1793 a 1842, za období trvající celkem 50 let, zemřelo celkem 2613 osob. Nejmenší úmrtnost vykazuje rok 1808, kdy zemřelo 21 osob. Nejvíce hradčanských obyvatel zemřelo v roce 1840, kdy úmrtnost dosáhla 97 osob. Během tohoto období

¹⁸⁸ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 81–83.

(1793–1842) se ve svatovítských matrikách zemřelých nalézají přibližně 52 zemřelých osob za rok. Vývoj počtu zemřelých prokazuje pozvolnou rostoucí tendenci s nestálým trendem.

Jako nejčastější místo pohřbení jsou uváděny hřbitovní komplexy Košíř (dnešní Košířský hřbitov), Volšany (dnešní Olšanský hřbitov), Vojenský hřbitov za Strahovskou skálou, Smíchov, Šárka a Bubeneč.

Graf 14: Věková struktura zemřelých v letech 1793–1842

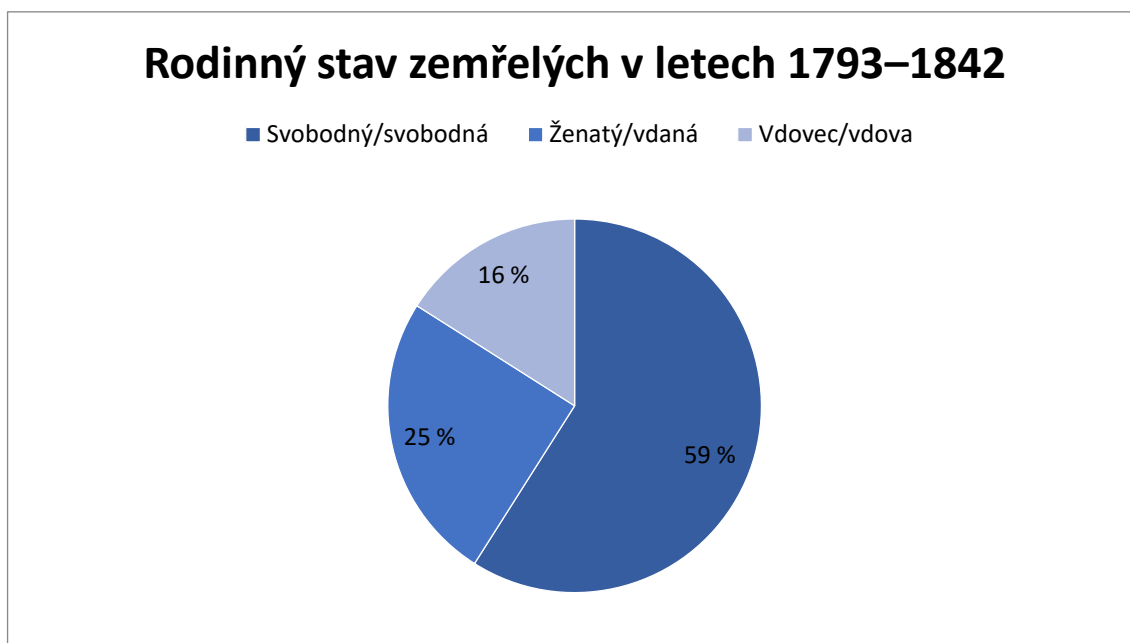

Zdroj: vlastní zpracování

Zkoumána je i věková struktura zemřelých, resp. v kolika letech zemřelo nejvíce hradčanských obyvatel. Jelikož v 19. století umíralo mnohem více dětí než dnes, nemělo by smysl věnovat se průměrnému věku zemřelých. Ve sledovaném období (1793 až 1842) zemřelo z 2614 osob celkem 193 dětí do 3 dní (jedná se o tzv. poporodní úmrtnost), 172 dětí do 6 dní života (tzv. časná úmrtnost), 254 dětí od 7 do 27 dní (novorozenecká úmrtnost) a v období ponovorozeneckém (28 dní až 364 dní života) zemřelo celkem 380 dětí. Poté z grafu vyplývá, že zemřelo 248 dětí do 6 let a 223 dětí a mladistvých do 18 let. Pokud bereme v potaz děti od narození do 6 let, z celkových 2614 osob čítá jejich počet 1247 dětí, což je celkem 47,7 % ze všech zemřelých. Lze tedy konstatovat, že téměř polovina narozených se nedožila 7. narozenin. Nejmenší počet zemřelých

nalezneme ve věku zemřelého 80 a více let, poté mezi 30 a 50 lety života jedince. Další četnou úmrtnost sledujeme u dospělých osob ve věku 50–80 let.

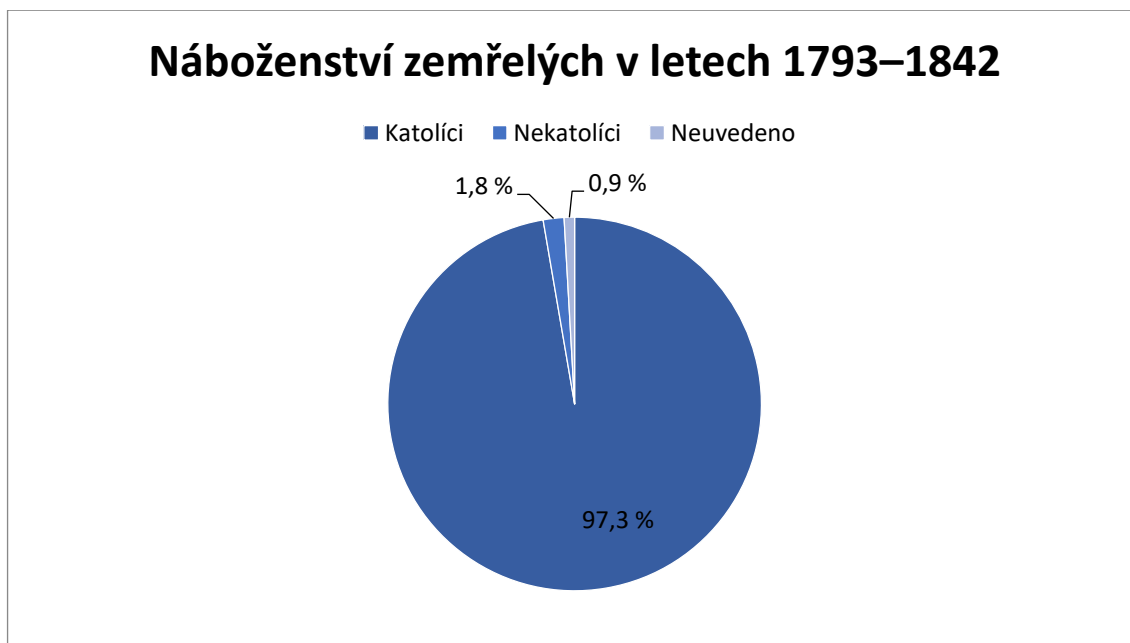
Graf 15: Rodinný stav zemřelých v letech 1793–1842

Zdroj: vlastní zpracování

Co se týče rodinného stavu zemřelých, nejvíce (59 %, celkem se jedná o 1541 osob) připadá svobodným osobám, což není vysoký počet, jelikož jak je z předešlého grafu patrné, umírala spousta dětí a mladistvých. Celkem $\frac{1}{4}$ ze všech zemřelých (celkem 654 osob) připadá na osoby ve svazku manželském – ženaté muže a vdané ženy. Zbylých 16 % (418 zemřelých) náleží těm, kteří ve svém rodinném statusu mají v matričních záznamech zapsáno vdovec či vdova.

Graf 16: Náboženství zemřelých v letech 1793–1842

Zdroj: vlastní zpracování

Z celkového počtu 2614 zemřelých osob je patrné, že drtivá většina zemřelých byla z náboženského hlediska vyznání katolického. Ovšem našli se i tací, kteří se prohlásili za nekatolíky (celkem 47 osob) a u 23 osob v tomto sledovaném období (1793–1842) bylo v kolonce náboženství napsáno „neuvedeno“.

Příčiny úmrtí a nemocnost

Až do druhé poloviny 19. století byly příčiny úmrtí určovány knězem, popř. vesnickým rychtářem. V matrikách se do této doby vyskytuje jen několik desítek příčin. Mezi nejčastější příčiny úmrtí v této době patří psotník, sešlost věkem, zápal plic, souchotiny (plicní tuberkulóza), angína, horečky nebo píchání u srdce. Co se týče sešlosti věkem, bylo za něj považováno jakékoli úmrtí starého člověka, kterému byla 60 a více let. Někdy se v matrikách můžeme setkat s poznámkou „obvyklá“ – v tom případě se myslí odhadovaná nejobvyklejší choroba, na kterou dotyčný zemřel. U starších lidí se jednalo o sešlost věkem, u dětí například o psotník.¹⁸⁹

¹⁸⁹ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 120–121.

Příčinami smrti se jako první věnoval John Graunt, pokusil se shrnout tyto příčiny k odhadu stáří zemřelých. Za nemoci, které jsou neslučitelné se životem u dětí, považoval moučnivku, křeče, křivici, problémy se zuby, červivost, nedonošenost a zvětšení jater, dále označil část zemřelých, že umírali na pravé i plané neštovice, spalničky a červy bez křečí. Došel k odhadu, že ze všech zemřelých umíralo 36 % z dětí do 6 let, což dokládají i úmrtnostní tabulky.¹⁹⁰

O první systematickou klasifikaci příčin smrti se pokusila spousta vědců a botaniků, mezi nimiž byli například v 18. století Francois Bossier de Lacroix (známý pod jménem Sauvages) nebo Carl Linné.¹⁹¹

V 19. století se významným podílem na sestavení klasifikace příčin úmrtí podílel anglický lékař a statistik William Farr. Farrova klasifikace obsahovala celkem 5 hlavních skupin příčin smrti: epidemické nemoci, celková onemocnění, lokální onemocnění tříděné podle anatomického umístění, vývojové nemoci a nemoci jako přímý následek násilí.¹⁹²

V 1893 byla přijata za účelem mezinárodní srovnatelnosti příčin úmrtí statistická klasifikace příčin smrti Mezinárodním statistickým ústavem, která byla vytvořena Jacquesem Bertillonem.¹⁹³

Bertillonova klasifikace měla 14 skupin, byly označeny římskými číslicemi. Některé klasifikace se zachovaly dodnes. V minulosti měla tato klasifikace nesporný historický význam. Pro názornost je uvedena níže.¹⁹⁴

¹⁹⁰ PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ. *Základy demografie*. Praha: Academia, 1986, s. 214.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 215.

¹⁹² Tamtéž, s. 215.

¹⁹³ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 25.

¹⁹⁴ PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ. *Základy demografie*. Praha: Academia, 1986, s. 215.

- I. *Celkové nemoci*
- II. *Nemoci ústrojí nervového a čidel*
- III. *Nemoci ústrojí krevního*
- IV. *Nemoci ústrojí dýchacího*
- V. *Nemoci ústrojí trávicího*
- VI. *Nemoci ústrojí močového a plicí*
- VII. *Nemoci spojené s těhotenstvím*
- VIII. *Nemoci kůže a plicí*
- IX. *Nemoci ústrojí pohybového*
- X. *Vrozené vady vývojové*
- XI. *Nemoci dětského věku*
- XII. *Nemoci stáří*
- XIII. *Zevní příčiny (úrazy)*
- XIV. *Nedostatečně definované příčiny*¹⁹⁵

Tato klasifikace byla zaváděna postupně ve všech evropských zemích a byly prováděny její úpravy, první revize byla provedena v roce 1900. Další revize proběhly v letech: 1909, 1920, 1929 a 1938.¹⁹⁶

V roce 1938, kdy byla připravována pátá revize této klasifikace, bylo doporučeno zpracovat též i mezinárodní klasifikaci nemocí, jež by odpovídala příčinám smrti. O 10 let později byla přijata *Mezinárodní klasifikace nemocí, úrazů a příčin smrti v populaci*.

Ukazatelé, které se používají při analýze úmrtnosti dle příčin, jsou následující: *míra smrtnosti* (neboli *míra letality*) definována jako poměr počtu zemřelých na určitou příčinu ke střednímu stavu populace, vyjadřující se zpravidla na 100 000 obyvatel.¹⁹⁷ U svatovítských matrik bohužel není možné míru smrtnosti vypočítat, jelikož není znám střední stav populace v jednotlivých letech.

Odlišným ukazatelem je míra smrtelnosti (neboli *míra fatality*), definována jako poměr počtu zemřelých na určitou nemoc ke střednímu stavu obyvatel, kteří trpí touto nemocí, obvykle uvádějí se na 1 000 obyvatel.¹⁹⁸

¹⁹⁵ PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ. *Základy demografie*. Praha: Academia, 1986, s. 215.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 215.

¹⁹⁷ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 25.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 25.

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (v angličtině označována jako *International Classification of Diseases and Related Health Problems*, zkratka *ICD*), je publikací kodifikující systém lidských onemocnění, poruch, zdravotních problémů a dalších příznaků či okolností, publikována Světovou zdravotnickou organizací (WHO, se sídlem v Ženevě).

Již v roce 1893 vznikla Klasifikace příčin úmrtí, která byla postupně upravována, a v současnosti se jedná o již desátou revizi klasifikace příčin úmrtí (k 1. dubnu roku 2014). Zhruba po 10 letech vycházejí přepracované verze méně či více upravované, menší aktualizace vycházejí jednou za období 1 roku až 3 let. Obsahem této klasifikace je číselník s diagnostickými popisy, dále se zde uvádí výklad u jednotlivých položek a hlavním klíčem je znakový kód nemoci.¹⁹⁹

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (ve znění 10. decenální revize), základní přehled kapitol, k 1. 4. 2014²⁰⁰

- I. Některé infekční a parazitární nemoci**
- II. Novotvary**
- III. Nemoci krve, krvetvorných orgánů a některé poruchy týkající se mechanismu imunity**
- IV. Nemoci endokrinní, výživy a přeměny látek**
- V. Poruchy duševní a poruchy chování**
- VI. Nemoci nervové soustavy**
- VII. Nemoci oka a očních adnex**
- VIII. Nemoci ucha a bradavkového výběžku**
- IX. Nemoci oběhové soustavy**
- X. Nemoci dýchací soustavy**
- XI. Nemoci trávicí soustavy**
- XII. Nemoci kůže a podkožního vaziva**
- XIII. Nemoci svalové a kosterní soustavy a pojivové tkáně**
- XIV. Nemoci močové a pohlavní soustavy**
- XV. Těhotenství, porod a šestinedělí**
- XVI. Některé stavy vzniklé v perinatálním období**
- XVII. Vrozené vady, deformace a chromozomální abnormality**

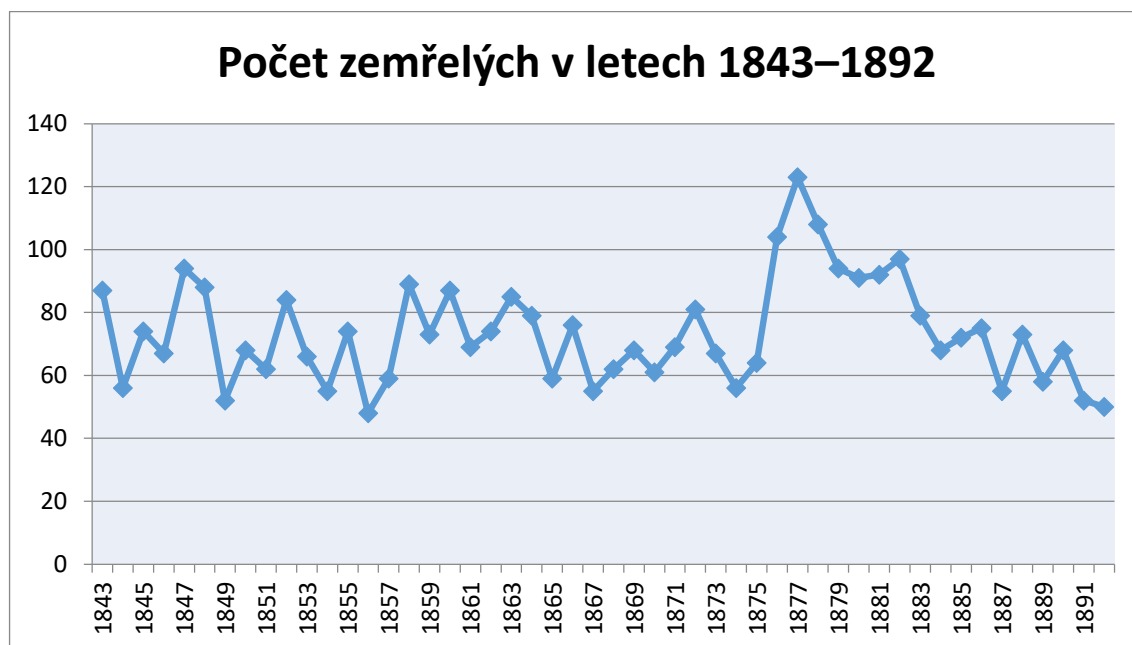
¹⁹⁹ KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4, s. 25.

²⁰⁰ Tabulka příčin úmrtí, [online], cit. 01-02-2017. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/zpravy/upravena-verze-mkn-10>.

- XVIII. *Příznaky, znaky a abnormální klinické a laboratorní nálezy nezařazené jinde*
- XIX. *Poranění, otravy a některé jiné následky vnějších příčin*
- XX. *Vnější příčiny nemocnosti a úmrtnosti*
- XXI. *Faktory ovlivňující zdravotní stav a kontakt se zdravotnickými službami*
- XXII. *Kódy pro speciální účely*

5.1.3.3 Úmrtnost mezi lety 1843 až 1892

Graf 17: Počet zemřelých v letech 1843–1892

Zdroj: vlastní zpracování

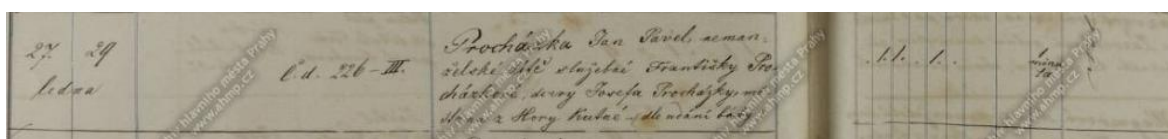
Ve druhém sledovaném období, tzv. mezi lety 1843 a 1892, zemřelo celkem 3667 osob, což značí o 1053 zemřelých osob více než v předchozích 50 letech. Smutným rokem pro obyvatele Hradčan, kdy zemřelo nejvíce osob, se stal rok 1877 s celkem 123 zemřelými.

Z grafu je patrné, že předešlý i následující rok je zaznamenán také jako rok s velkým počtem zemřelých, tendence postupně opět klesá, trend se stává nestabilním. Není divu, jelikož Prahu postihla 1. větší epidemie neštovic v roce 1867 a další roky dokonce sílila a připravila o život tisíce obyvatel Prahy, což je znatelné i ve svatovítských matrikách.

Věková struktura zemřelých mezi lety 1843 a 1892 se téměř neliší od předešlého sledovaného období. Pokud sečteme děti od narození až do 6 let, jedná se o celkem 1783 dětí z celkových 3667 zemřelých, představující 48,6 %. Oproti minulému období tento procentuální poměr stoupl o 0,9 %.

Ve svatovítských matrikách zemřelých se po důkladném bádání nalézají opět extrémní situace, následující kopie matrik zaznamenávají nejmladší a nejstarší osoby nalezené v matrikách ve zkoumaném období sta let.

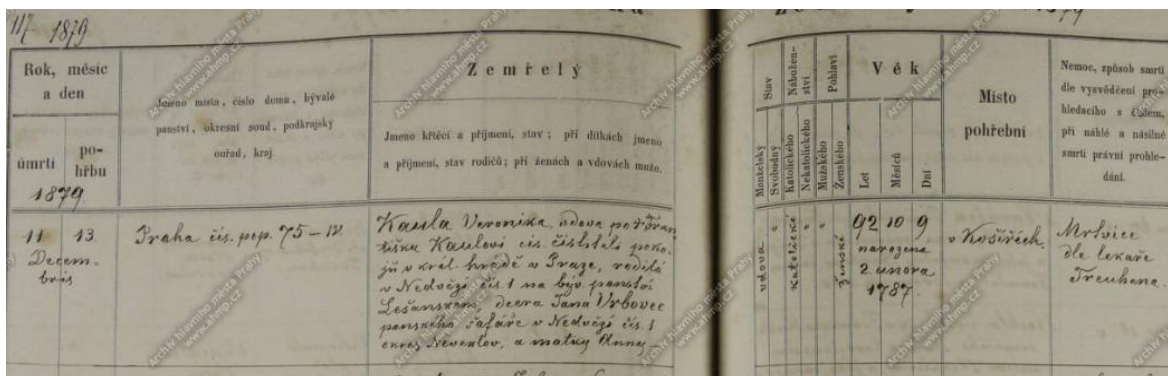
Obrázek 6: Kopie matričního záznamu z knihy zemřelých – nejmladší zemřelá osoba

Zdroj: Archiv hlavního města Prahy. Dostupné z: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/NavigBean.action?entity=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%2894466%29%29

Tato výše uvedená kopie matričního záznamu z knihy zemřelých představuje zápis nejmladší zemřelé osoby, která není označena jako mrtvě narozená, ovšem jedná se o živě narozeného chlapce, který se dožil pouhé 1 minuty. Zápis o úmrtí Jana Procházků pochází z ledna roku 1868.

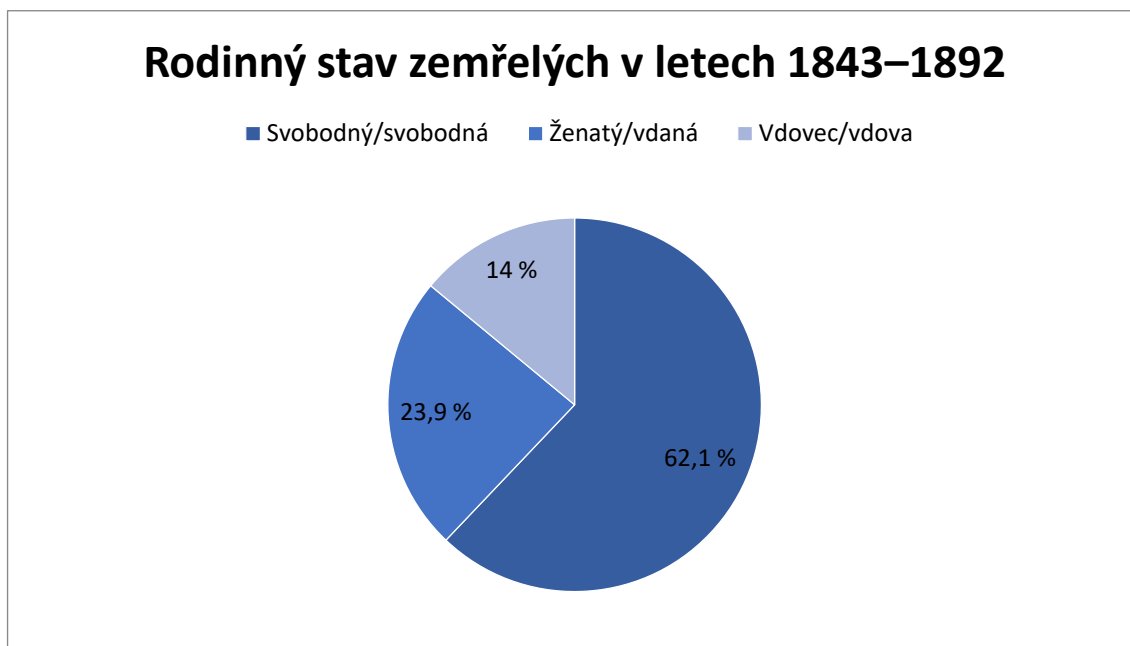
Obrázek 7: Kopie matričního záznamu z knihy zemřelých – nejstarší zemřelá osoba

Zdroj: Archiv hlavního města Prahy. Dostupné z: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/NavigBean.action?entity=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%2894466%29%29

Naopak nejstarší zemřelou osobou se stala vdova Veronika Kaula, která zemřela v nedožitých 92 letech, příčinou smrti byla mrtvice. Výše uvedený matriční záznam pochází z prosince roku 1879 ze svatovítské knihy zemřelých.

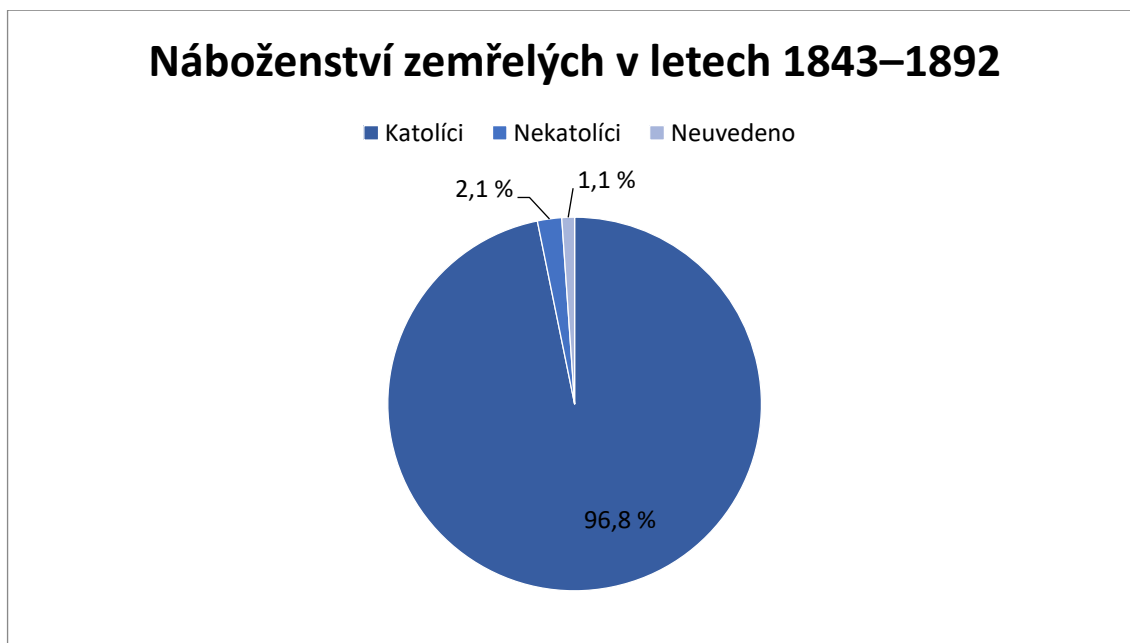
Graf 19: Rodinný stav zemřelých v letech 1843–1892

Zdroj: vlastní zpracování

V období mezi lety 1843 až 1892 lze ve svatovítských knihách zemřelých spatřit celkem 62,1 % svobodných osob (celkem 2278 osob), 23,9 % ženatých mužů či vdaných žen (celkem 875 osob) a v neposlední řadě i 14 % (celkem 514) vdovců a vdov. Oproti minulému období jsou zde větším procentem (o 3,1 %) zastoupeny svobodné osoby, důvodem může být, že v tomto období zemřelo o něco více dětí oproti období předešlému.

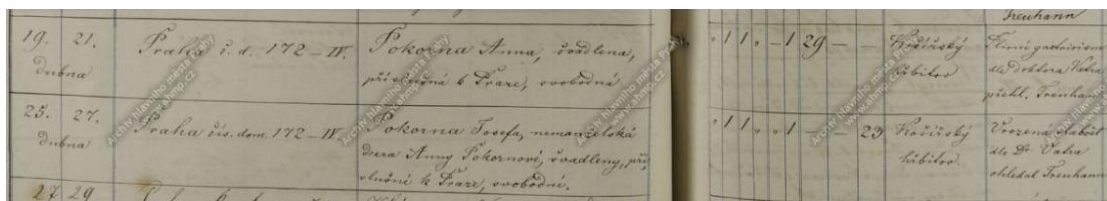
Graf 20: Náboženství zemřelých v letech 1843–1892

Zdroj: vlastní zpracování

Náboženství, které převažuje u zemřelých osob v letech 1843 až 1892 je opět v drtivé většině katolické (zaznamenáno u 3550 osob), nekatolíků se v tomto období vyskytuje celkem 78 a neuvedeno je u 39 osob. Oproti minulým 50 letům kleslo katolické vyznání o 0,5 %. V matrikách zemřelých se často vyskytnou i dva po sobě jdoucí záznamy, které spolu souvisí, jako na následující kopii z knihy zemřelých.

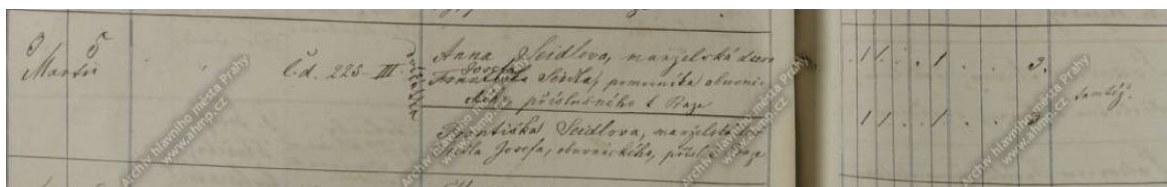
Obrázek 8: Kopie matričního záznamu z knihy zemřelých – zápis úmrtí matky a její nemanželské dcery

Zdroj: Archiv hlavního města Prahy. Dostupné z: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/NavigBean.action?entity=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28umidata%29%29%2894466%29%29

Ve výše uvedeném matričním záznamu byla například nalezena matka Anna Pokorná (která zemřela ve svých 29 letech na plicní onemocnění) a ihned po ní následuje záznam o její nemanželské dceři (jenž zemřela ve 23 dnech svého života na vrozenou slabost). Obě jsou pochovány na hřbitově v Košířích, zápis pochází z dubna roku 1870.

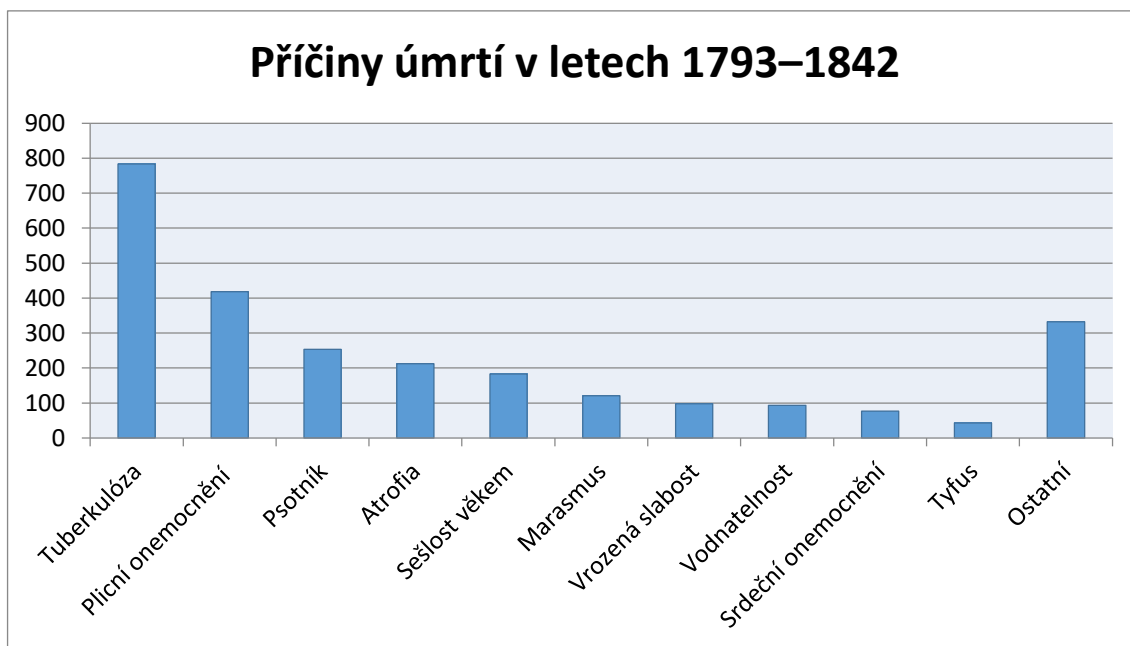
Obrázek 9: Kopie matričního záznamu z knihy zemřelých – úmrtí dvojčat ve stejný den ve věku 3 dní

Zdroj: Archiv hlavního města Prahy. Dostupné z: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/NavigBean.action?entity=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%2894466%29%29

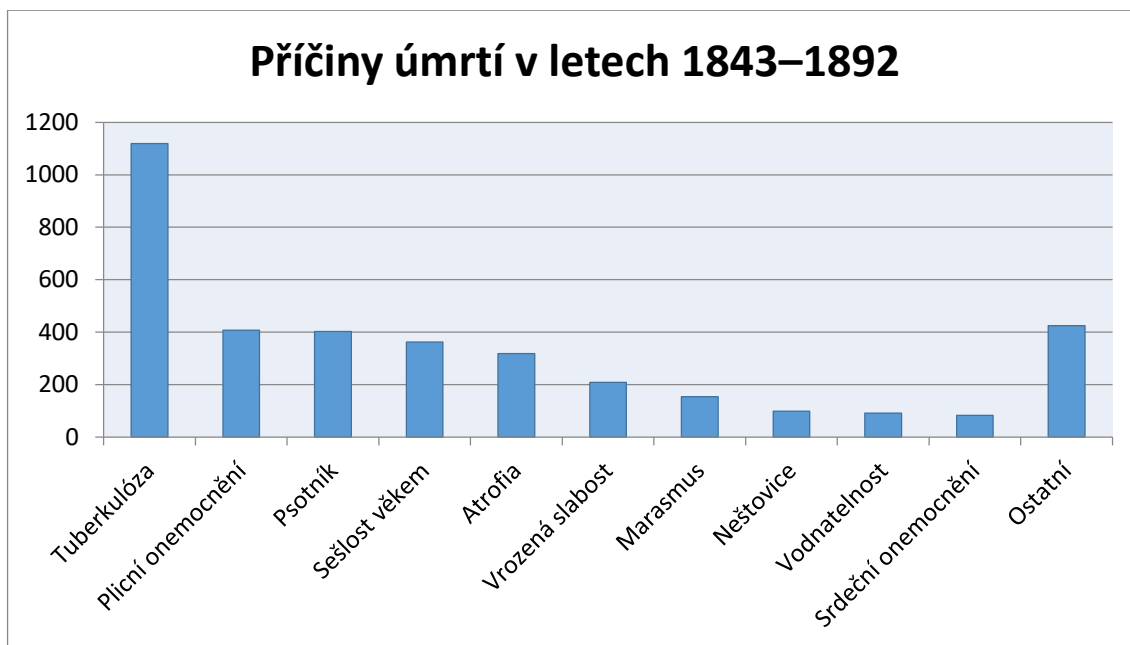
Výjimkou nejsou ani záznamy dvojčat, která se dožila pouhých pár dní. Zde se jedná o zápis dvojčat Anny a Františky Seidlových z březnu roku 1870, která se dožila pouze 3 dní.

Graf 21: Příčiny úmrtí v letech 1793–1842

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 22: Příčiny úmrtí v letech 1843–1892

Zdroj: vlastní zpracování

Příčin úmrtí nalezneme ve svatovítských matrikách desítky. V grafech jsou vyznačeny nejčastější příčiny úmrtí a poté „ostatní“, jež jsou uvedeny níže.

Mezi nejčastější nemoc, na kterou většina obyvatel Hradčan umírala, patří tuberkulóza. Tuberkulóza, též v matrikách označována jako souchotiny, úbytě či Lumpersucht, představovala pro občany infekční nemoc, která byla v minulosti velmi rozšířena, a to jelikož jako každá infekční nemoc se šířila stykem s nakaženým člověkem. V matrikách nalezneme i záznamy ohledně tuberkulózy dvouslovné, například „tuberkulóza plic“, což je to stejné, záznam od záznamu se mnohdy v matričních knihách se liší, ovšem tuberkulóza postihuje především plíce, vzácněji ledviny či mozkové obaly.

V prvním zkoumaném období (rok 1793 až 1842) zemřelo na tuberkulózu celkem 783 osob, což představuje 30 % ze všech zemřelých. Ve druhém období, v letech 1843 až 1892, mělo celkem 1119 zemřelých uvedenou v kolonce příčiny úmrtí tuberkulózu, celkem 30,5 % osob. Obě období se tedy od sebe značně neliší, velký zvrát je zaznamenán až po roce 1953, kdy se začalo plošně očkovat proti tuberkulóze v bývalém Československu.

Další početnou skupinou příčin úmrtí se stávají plicní onemocnění. V matrikách zemřelých nalezneme uvedené nemoci spojené s onemocněním plic jako pneumonio (či zápal plic), zánět/ochrnutí/plsnatost plic, vodu na plicích, krvácení z plic, plicní edém nebo bronchitidu (onemocnění průdušek). Na nemoci spojené s onemocněním plic zemřelo v prvním sledovaném období celkem 418 osob, ve druhém celkem 408 osob.

Psotník, též zapisován i jako božec, Freisen, convulsionen či křeče spojené s bezvědomím, způsobený nedostatkem vápníku a hořčiku, postihoval především malé děti. V prvním sledovaném období zemřelo na psotník celkem 418 dětí, což znamená 16 % ze všech zemřelých a ve druhém zkoumaném období celkem 402 dětí, tzn. celkem 11 % zemřelých.

Další „dětskou“ nemocí je označována atrofia, která způsobovala narozeným dětem zmenšení normálně vyvinutého orgánu. U mnoha dětí byla často uvedena i „vrozená slabost“. Naopak u starších osob byla v kolonce příčiny úmrtí (nad 60 let) často psána sešlost věkem (adynamia) či marasmus. Marasmus představoval zchátralost tělesnou i duševní. Často se marasmus objevuje u vdov/vdovců a u těch, kteří v kolonce povolání mají uvedeno „žebrák/žebráčka“. Marasmus totiž může být způsoben i těžkou formou podvýživy, proto byl častěji uveden u osob, kteří například neměli příbuzné.

Vodnatelnost byla uvedena jako onemocnění depozicí z vodíku, byla diagnostikována lékařem především u dětí, kdy se jim tělní dutina hromadila vodnatelnou tekutinou. Dalšími třemi nemocemi, na které hojně obyvatelé Hradčan umírali, a byly zahrnuty do 10 nejčastějších příčin úmrtí, byly onemocnění srdce (např. infarkt), tyfus a neštovice.

Neštovice, též označovány jako variola či Barpel byly nejvíce zaznamenány ve druhém sledovaném období (mezi lety 1843 až 1892), v počtu zemřelých se vyskytují častěji než vodnatelnost či onemocnění srdce. Není divu, jak již bylo zmíněno, Prahu postihla 1. větší epidemie neštovic v roce 1867. Příčiny úmrtí, označeny jako ostatní nemoci, které zastupuje v období 100 let celkem 756 zemřelých, se vyskytovaly ojediněle či maximálně v desítkách případech a jsou následující: rakovina (karcinom), spála, cholera, záškrť, střevní onemocnění, zánět jater, anémie, pyaemie (seps, smrtelná reakce organismu na infekci), eklampsie (křeče, především porodní u těhotných žen), hydraemia

(u starších osob, jedná se o abnormálně slabý stav krve z důsledku vyčerpání), tálovitost krve (otrava krve), smrtelná nehoda při práci, chrlení krve, zánět v hrdle, sněť apod.

Povolání obyvatel farností Praha-Hradčany

Jak již bylo zmíněno, jedním z údajů v matričních knihách jsou povolání, která se od těch dnešních značně lišila. Ženy pracovaly, ale zpravidla jen v rámci domácího hospodářství, pokud u nich nalezneme povolání hospodská nebo mlynářka, označovaly se tak manželky hospodského či mlynáře, ony samy toto povolání nevykonávaly. Ve svatovítských matrikách se často objevují šičky, švadleny a pradleny. Častým povoláním ženy byla i porodní bába. Jednalo se o velmi náročné povolání, ale ženě, co byla porodní bábou, byl uznáván velký respekt. Zastávala roli gynekologa-porodníka, psychologa a do jisté míry i osobu, co křtí novorozence. Musela být schopná v nouzi pokřtít dítě, když umíralo po porodu. Ve svatovítských matrikách ovšem můžeme nalézt i nádenici, prodavačku tabáku či žebračku.

Velká část vrstvy byla tvořena až do první poloviny 20. století sedláky a rolníky. Mezi sedláky byly ovšem velké rozdíly, jejich bohatství bylo přímo úměrné velikosti vlastněné půdy (zejména polí) a sociálním postavením. V matričních záznamech se často naleznou povolání jako například chalupník, podsedník, domkář či zahradník – všichni se řadili mezi majitele půdy a chalupy či domku.

Výminkář byl například člověk, o jehož živobytí se nestaral v pozdějším věku stát, ale starali se o něj jeho potomci. Název výminkář nejspíše pochází od toho, že si od svých dětí hospodář „vymínil“ bydlení a stravu. Většinou měl k dispozici kus pole nebo zahrady, kterou mohl obdělávat.

K nejčastějším řemeslům se na území Hradčan řadili ševci, krejčí, hrnčíři, zedníci, zámečníci, sklenáři, tkalci, soukeníci, tesaři a truhláři. Na území Hradčan dále žili pekaři, řezníci a další – z vesnic se přestěhovali do měst, jelikož na vesnici si každý obstarával potřeby sám a nebyli tam potřeba. Naopak v každé městské části nesměl chybět kovář a mlynář. Kováři byli navíc uznávanými i za zubařskou „péči“, kování podkov u koní apod. Řemeslníci byli členěni do dvou stupňů dle zkušeností – na tovaryše a mistry.

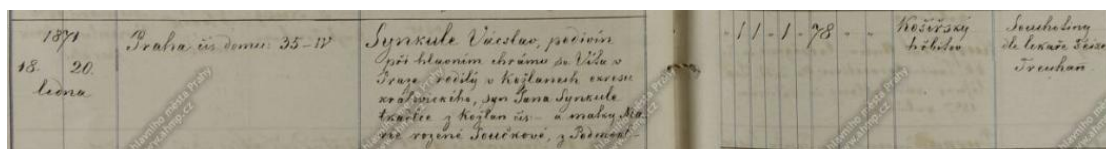
Část předků má ve svatovítských matričních knihách záznam podruh či nádeník. Podruzi byli najímáni zpravidla na jeden rok na nejrůznější práce na statek hospodáře. Pracovali výměnou za bydlení, stravu a obnošené oblečení. Najímána byla celá rodina – otec pracoval na poli, matka v domácnosti hospodáře a děti vykonávaly různé nenáročné činnosti – například pásly dobytek nebo hlídaly drůbež. Nádeník se od podruhů lišil tím, že byl najímán na denní bázi. V době potřebné další pracovní síly (například v období sklizně) postávali nádeníci u pole a čekali, zda si je zaměstnavatelé vyberou či nikoli.

Voják byl specifickou profesí, jeho život byl ve znamení častých přesunů po monarchii. V roce 1781 byla zavedena pro nižší vrstvy doživotní povinná vojenská služba, zrušena byla v roce 1802.

Velmi důležitá profese byla vykonávána rychtáři, kteří zastupovali vrchnost v obci. Rychtáři měli na starosti vykonávat soud ohledně sporů obyvatel obce, zastupovali obec navenek a byli určeni za výběřčí daní a poplatků. V první polovině 19. století se v matričních záznamech objevují nově některá povolání, a to především na území měst, jedná se například o dělníky, úředníky a další pomocné síly.²⁰¹

Ve svatovítských matrikách nalezneme mnohdy i ojedinělá povolání jako například obchodníka v uhlí, inspektora, lampáře, řidiče lokomotivy, oráče, sklepníka, rukavičkáře, kravaře, lakýrníka či hodináře. Povolání, která se týkají konkrétně svatovítského chrámu, jsou následující: probošt (konkrétně Mikuláš Tomek), kanovník, děkan, kněz katedrály sv. Víta, administrátor chrámu, zpovědník v chrámu, revident kapitulní kanceláře či několik kostelníků sv. Víta.

Obrázek 10: Kopie matričního záznamu z knihy zemřelých – podivín při hlavním chrámu sv. Víta

Zdroj: Archiv hlavního města Prahy. Dostupné z: http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/NavigBean.action?entity=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28umidata%29%29%2894466%29%29

²⁰¹ LEDNICKÁ, Blanka. Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0, s. 103–107.

6 Závěr

Hlavním cílem diplomové práce bylo na příkladu farnosti u katedrály sv. Víta zkoumat chronologicky vývoj porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti mezi lety 1783 a 1882, což odpovídá posledním dostupným 100 letem matričních záznamů farnosti u katedrály sv. Víta. Výzkum byl rozdělen do dvou období (v letech 1783 až 1842, a 1843 až 1882), aby údaje z archivních materiálů byly porovnatelné a byly přesnějšími, jelikož období sta let je poměrně dlouhým časovým úsekem.

U narozených osob byl výzkum věnován počtu narozených v jednotlivých letech, dále četnosti dvojčat a trojčat, zkoumán byl i poměr pohlaví narozených a počet nemanželských dětí. Z knih oddaných byl zkoumán počet uskutečněných sňatků v jednotlivých letech a četnost v jednotlivých měsících. Výsledkem výzkumu byl mimo jiné i zjištěný průměrný věk ženicha a nevěsty, včetně jejich průměrného věkového rozdílu. U zemřelých osob byl z knih zemřelých zkoumán jejich celkový počet v jednotlivých letech, věková struktura, rodinný stav a vyznávané náboženství.

Výsledkem výzkumu jsou přehledné grafy s popisy včetně příložených a okomentovaných kopií matričních záznamů. Výzkum je zaměřen na tisíce narozených a zemřelých osob, také na stovky oddaných párů.

V letech 1793 až 1842 je ve svatovítských matrikách narozených uvedeno celkem 2083 záznamů o narození osoby, z nichž se narodilo celkem 15 dvojčat. Co se týče poměru mužů a žen, celkem se narodilo 995 mužů a 1088 žen. Z celkového počtu 2083 narozených osob je 1731 dětí označeno jako manželských, zbylých 352 je uvedeno jako nemanželských. Mrtvě narozených přišlo na svět v tomto období celkem 41 osob.

V letech 1843 až 1892 se narodilo celkem 2841 osob, z nichž jsou nalezeny záznamy o 30 dvojčatech a 1 trojčatech. V tomto období se narodilo naopak více mužů než žen, dětí mužského pohlaví se narodilo celkem 1469, dívek 1372. Manželských dětí z celkového počtu 2841 narozených je zaznamenáno 2253, nemanželských dětí je uvedeno celkem 588. Mrtvě narozených dětí v tomto období bylo na svět vypuzeno celkem 52.

V období mezi lety 1793 a 1892, tzn. v období celkem 100 let, přišlo na svět na území Hradčan a je zapsáno ve svatovítských matrikách celkem 4924 osob. V tomto období bylo nalezeno celkem 45 dvojčat a jedna trojčata ženského pohlaví. Celkem čítáme 2464 osob (50,04 %) mužského pohlaví a 2460 narozených osob (49,96 %) pohlaví ženského. Manželských dětí bylo za toto období zaznamenáno celkem 3984 (80,9 %) a jako nemanželských celkem 940 (19,1 %). Z celkového počtu 4924 narozených bylo vypuzeno na svět 93 dětí označených jako mrtvě narozených, což odpovídá 1,9 % ze všech narozených.

V období v letech 1793 až 1842 bylo oddáno celkem 680 svatebčanů. Nejvíce preferovaným měsícem pro konání svatby se stal měsíc listopad, kdy je v matričních záznamech uvedeno celkem 109 sňatků, po listopadu následuje říjen s 96 svatbami a únor, kdy bylo oddáno 87 párů. Měsícem s nejnižším počtem sňatků se stal prosinec, kdy se za období 50 let konaly celkem pouhé 3 svatby. Za uvedené období se stal průměrný věk ženicha 34 let, u nevěsty se jedná o 27,8 let. V období 1793 až 1842 je zaznamenána pouze jediná svatba, kdy bylo nevěště 15 let, dále jsou zjištěny 3 svatby šestnáctiletých dívek, 3 svatby sedmnáctiletých dívek a celkem 24 svateb je v případě osmnáctileté dívky.

Za období mezi lety 1843 až 1892 je sledováno celkem 992 sňatků, tzn. o více než 300 svateb více než v období předešlém. Měsícem s nejvyšším počtem sňatků se stal únor, kdy bylo farářem oddáno 163 snoubenců, těsně za ním následuje listopad s 156 svatbami a říjen, kdy se konalo 121 svateb. Nejnižší počet svateb je zaznamenán opět v prosinci, kdy se konala pouze jediná svatba. Průměrný věk ženicha byl 33,5 let a nevěsty 28,9 let, což oproti předešlému období znázorňuje, že ženichovi bylo při obřadu přibližně o půl roku méně a nevěště naopak o 1,1 roku více. Toto období vykazuje také pouze jednu svatbu, kdy bylo dívce při sňatku 15 let, dále jsou shledány 3 svatby šestnáctiletých dívek, 8 svateb sedmnáctiletých dívek a celkem 18 svateb osmnáctiletých dívek.

V období mezi lety 1793 až 1892 se uskutečnilo celkem 1672 sňatků, lze konstatovat, že se ve svatovítské matrice oddaných zaznamenalo téměř 17 svateb ročně. Během tohoto staletého období se nejvíce osob oddalo v listopadu (celkem 265 párů), což odpovídá, že téměř 16 % sňatků bylo uskutečněno právě v listopadu. Za listopadem v celkovém součtu 250 svateb následuje říjen (15 % ze všech svateb) a únor, kdy bylo uskutečněno 217 svateb (13 % ze všech svateb). V prosinci se během staletého období uskutečnily pouze 4 svatby, což z celkového počtu 1672 svateb připadá na pouhé 0,2 % ze všech svateb. Pokud budeme brát v potaz průměrný věk ženicha a nevěsty v období od roku 1793 do 1892, ženichovi bylo průměrně 33,75 let a nevěstě 28,35 let. Sňatků, kdy dívka bylo v době sezdání 15, 16, 17 a 18 let nalezneme celkových 61, z čehož vyplývá, že pouhých 3,6 % nevěst vstoupilo do manželského sňatku ve věku do 18 let včetně.

Ze svatovítské knihy zemřelých vyplývá, že je zde zaznamenáno celkem 2613 úmrtí v období v letech 1793 až 1842. Děti, které zemřely ve věku 6 let a méně, bylo celkem 2614, což je celkem 47,7 % ze všech zemřelých. Lze tedy tvrdit, že téměř polovina narozených se nedožila svých 7. narozenin. Nejmenší počet zemřelých nalezneme ve věku zemřelého 80 a více let, poté mezi 30 a 50 lety života jedince. Největší úmrtnost sledujeme v dospělém věku osob mezi 50–80 lety. Většina zemřelých byla svobodná (1541 osob), ve svazku manželském je zaznamenáno 654 osob a ovdovělých osob celkem 418. Vysoký počet zemřelých svobodných osob byl způsoben vysokou dětskou úmrtností. Drtivá většina zemřelých v tomto období vyznávala katolické náboženství (celkem 2544 osob).

Ve druhém sledovaném období, tzn. mezi lety 1843 a 1892, zemřelo celkem 3667 osob. Věková struktura zemřelých se téměř neliší od předešlého sledovaného období. Pokud sečteme děti od narození až do 6 let, jedná se o celkem 1783 dětí z celkových 3667 zemřelých, představující 48,6 %. Oproti minulému období tento procentuální poměr stoupl o 0,9 %.

Příčiny úmrtí se u obyvatel Hradčan téměř nelišily ve dvou sledovaných období. Nejvíce osob během staletého období zemřelo na tuberkulózu (celkem přibližně 30 %). Obě tato období se v úmrtí na tuberkulózu od sebe značně neliší, velký zvrát by byl zaznamenán až po roce 1953, kdy se začalo plošně očkovat proti tuberkulóze v bývalém Československu. Další nejčastější příčinou smrti bylo plicní onemocnění, na toto

onemocnění podleho 826 osob (celkem 13,2 % ze všech zemřelých) a na psotník s celkovým počtem 820 osob (celkem 13 % zemřelých). Mezi další časté uvedené příčiny úmrtí náleží sešlost věkem, atrofia, vrozená slabost, marasmus, vodnatelnost, neštovice a srdeční onemocnění. Příčiny úmrtí se ve staletém období vcelku neliší, ovšem více případů neštovic je zaznamenáno ve druhém sledovaném období (1843 až 1892), jelikož Prahu postihla 1. větší epidemie neštovic v roce 1867 a další roky dokonce sílila a připravila o život tisíce obyvatel Prahy, což je znatelné i ve svatovítských matrikách.

Dalším cílem práce bylo sledování významných osobností českých dějin, přiloženy jsou kopie matričních záznamů známých osobností ze svatovítských matrik, například kopie matričního záznamu šlechticů Lobkowicz, kteří obývali Hradčany či probošta Mikuláše Tomka. Dále jsou sledovány abnormality z knih narozených, oddaných a zemřelých. Ve vlastním výzkumu jsou uvedeny kopie neobvyklých či ojedinělých matričních záznamů – například trojčat, nejmladší nevěsty a nejstaršího ženicha.

Hlavní cíl včetně dílčích cílů byl splněn a tato práce tak nabízí širší veřejnosti ucelený obraz a vhled do života obyvatelstva pražské městské části Hradčan od konce 18. století do konce 19. století.

7 Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

AUGUSTA, Pavel a Milan POLÁK. *Praha vznešená i každodenní*. 1. vyd. Praha: Slovart, 2005. ISBN 80-7209-741-5.

DVOŘÁK, František. *Po Královské cestě: zastavení s Františkem Dvořákem*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-744-X.

DAVÍDEK, Václav a Helena JAMBOROVÁ. *Retrospektivní lexikon Československé socialistické republiky 1850-1970: počet obyvatelů a domů podle obcí a částí obcí podle správního členění k 1. lednu 1972 a abecední přehled obcí a částí obcí v letech 1850-1970*. Praha: Federální statistický úřad, 1978

HÁSEK, Václav. *Učebnice pro začínající rodopisce*. Praha: Česká genealogická a heraldická společnost v Praze, 2014. ISBN 978-80-905500-1-8.

HRUBEŠ, Josef a Eva HRUBEŠOVÁ. *Věže v dějinách stověžaté Prahy*. Vyd. 1. Praha: Rozmluvy ve spolupráci s nakl. Leda, 2008. ISBN 978-80-85336-40-5.

KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-428-4.

LEDNICKÁ, Blanka. *Sestavte si rodokmen: pátráme po svých předcích*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4069-0.

MAHLER, Zdeněk. *Katedrála*. Praha: Primus, 1994. ISBN 80-85625-33-4.

MERHOUT, Cyril a Zdeněk WIRTH. *Zmizelá Praha*. Vyd. 3., v Pasece 1. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-499-9.

PAVLÍK, Zdeněk, Jitka RYCHTAŘÍKOVÁ a Alena ŠUBRTOVÁ. *Základy demografie*. Praha: Academia, 1986.

PELZBAUEROVÁ, Věra. *Dějiny částí Prahy jako dějiny farních obvodů*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 2008. ISBN 978-80-7207-676-5.

ROUBÍČEK, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: Codex Bohemia, 1997. ISBN 80-85963-43-4.

ŘIČAŘ, Kristoslav. *Občanská genealogie: základy rodopisné práce*. 1. vyd. Praha: I. Železný, 2000. ISBN 80-240-1080-1.

ŘIČAŘ, Kristoslav. *Úvod do genealogie: kdo jsou moji předkové a odkud přišli?*. Praha: Horizont, 1995. ISBN 80-7012-082-7.

SUDEK, Josef. *Saint Vitus's Cathedral*. Praha: Torst, 2010. ISBN 978-80-7215-386-2.

STAŇKOVÁ, Jaroslava a Svatopluk VODĚRA. *Praha gotická a barokní*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0866-7.

VUČKA, Tomáš. *Pražské kostely a chrámy*. V Praze: Slovart, 2013. ISBN 978-80-7391-711-1.

Internetové zdroje

Archiv hl. města Prahy [online]. Dostupné z:

http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/NavigBean.action?entity=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%2894466%29%29.

Kardinál Miloslav Vlk [online]. Dostupné z: <http://www.kardinal.cz/>

Katedrála sv. Víta [online]. Dostupné z: <https://www.katedralasvatehovita.cz/cs>

Obyvatelstvo a rozloha katastrálních území Prahy 2001–2015 [online]. Český statistický úřad. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xa/mesta_a_obce.

Obyvatelstvo a rozloha katastrálních území Prahy 2001–2015 [online]. Český statistický úřad, Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xa/dalsi_casove_rady_obyvatelstvo

Praha 1- demografie [online]. Dostupné z <http://www.praha1.cz/cps/praha-1-demografie.html>.

Sonda do pohřbívání v chrámu sv. Víta [online]. Dostupné z: <http://www.spolek-prahacachy.cz/sonda-do-pohrbivani-v-chramu-sv.html>.

Tabulka příčin úmrtí, [online]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/zpravy/upravena-verze-mkn-10>.

8 Seznam obrázků, grafů a příloh

Obrázek 1: Kopie matričního záznamu z knihy narozených – zápis o narození trojčat.....	64
Obrázek 2: Kopie matričního záznamu z knihy narozených – Lobkowicz.....	67
Obrázek 3: Kopie matričního záznamu z knihy oddaných – nejmladší nevěsta.....	75
Obrázek 4: Kopie matričního záznamu z knihy oddaných – nejstarší ženich.....	76
Obrázek 5: Kopie matričního záznamu z knihy zemřelých – úmrtí sester na neštovice.....	87
Obrázek 6: Kopie matričního záznamu z knihy zemřelých – nejmladší zemřelá osoba.....	88
Obrázek 7: Kopie matričního záznamu z knihy zemřelých – nejstarší zemřelá osoba.....	88
Obrázek 8: Kopie matričního záznamu z knihy zemřelých – zápis úmrtí matky a její nemanželské dcery.....	90
Obrázek 9: Kopie matričního záznamu z knihy zemřelých – úmrtí dvojčat ve stejný den ve věku 3 dní.....	91
Obrázek 10: Kopie matričního záznamu z knihy zemřelých – podivín při hlavním chrámu sv. Víta.....	95
Obrázek 11: Kopie matričního záznamu z knihy zemřelých – probošt Mikuláš Tomek.....	96
Graf 1: Počet obyvatel Hradčan 1869–2001.....	51
Graf 2: Počet domů na Hradčanech v letech 1869–2001.....	52
Graf 3: Počet narozených v letech 1793–1842.....	58
Graf 4: Poměr pohlaví narozených v letech 1793–1842.....	60
Graf 5: Počet manželských a nemanželských dětí narozených v letech 1793–1842.....	60
Graf 6: Počet narozených v letech 1843–1892.....	63
Graf 7: Poměr pohlaví narozených v letech 1843–1892.....	65
Graf 8: Počet manželských a nemanželských dětí narozených v letech 1843–1892.....	66
Graf 9: Počet oddaných v letech 1793–1842.....	71
Graf 10: Počet oddaných v měsících mezi lety 1793–1842.....	72
Graf 11: Počet oddaných v letech 1843–1892.....	73
Graf 12: Počet oddaných v měsících mezi lety 1843–1892.....	74
Graf 13: Počet zemřelých v letech 1793–1842.....	79
Graf 14: Věková struktura zemřelých v letech 1793–1842.....	80
Graf 15: Rodinný stav zemřelých v letech 1793–1842.....	81
Graf 16: Náboženství zemřelých v letech 1793–1842.....	82
Graf 17: Počet zemřelých v letech 1843–1892.....	86
Graf 18: Věková struktura zemřelých v letech 1843–1892.....	87
Graf 19: Rodinný stav zemřelých v letech 1843–1892.....	89
Graf 20: Náboženství zemřelých v letech 1843–1892.....	90
Graf 21: Příčiny úmrtí v letech 1793–1842.....	91
Graf 22: Příčiny úmrtí v letech 1843–1892.....	92
Příloha A: Hřbet svatovítské matriční knihy narozených z roku 1606.....	104
Příloha B: Titulní strana ze svatovítské matriční knihy narozených z roku 1606.....	105
Příloha C: Svatovítská kniha oddaných z roku 1893.....	106
Příloha D: Svatovítská kniha zemřelých pro období v letech 1814–1841.....	107
Příloha E: Pohled na jihozápadní stranu chrámu sv. Víta z třetího nádvoří Pražského hradu.....	108
Příloha F: Zlatá brána na jižním průčelí chrámu sv. Víta na Pražském hradě.....	109
Příloha G: Pohled do interiéru chrámu sv. Víta na Pražském hradě - hlavní loď během přestavby.....	110
Příloha H: Pohled do interiéru chrámu sv. Víta na Pražském hradě.....	111
Příloha I: Celkový pohled na královskou oratoř v chrámu sv. Víta na Pražském hradě.....	112
Příloha J: Pohled na náměstí Klárov. V pozadí Pražský hrad.....	113
Příloha K: Průhled Kapucínskou ulicí na Hradčanech. V pozadí věž Lorety.....	113

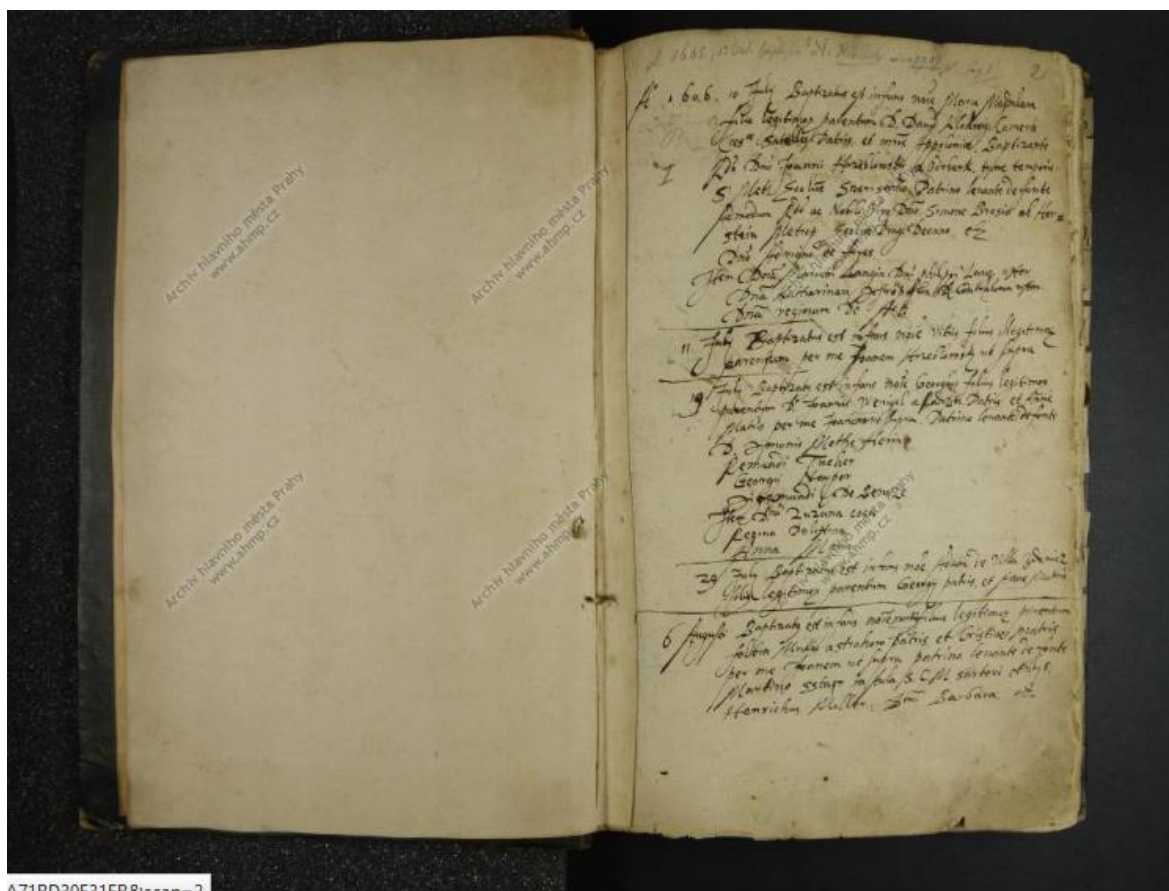
9 Přílohy

Příloha A: Hřbet svatovítské matriční knihy narozených z roku 1606

Zdroj: *Matriční kniha katedrály u sv. Víta*. Dostupné z: www.ahmp.cz

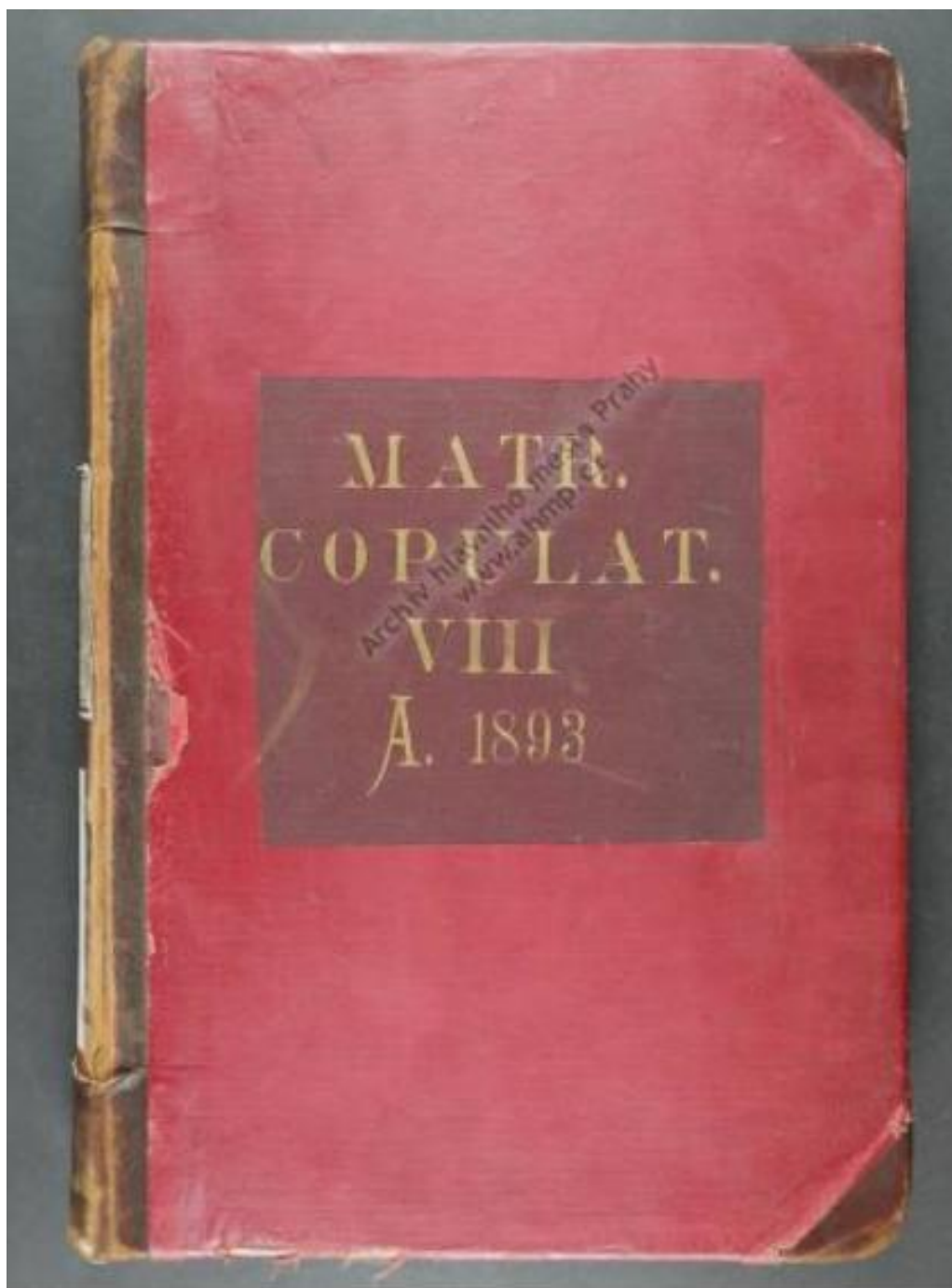
Příloha B: Titulní strana ze svatovítské matriční knihy narozených z roku 1606

A71RD30F31FR&scanz=2

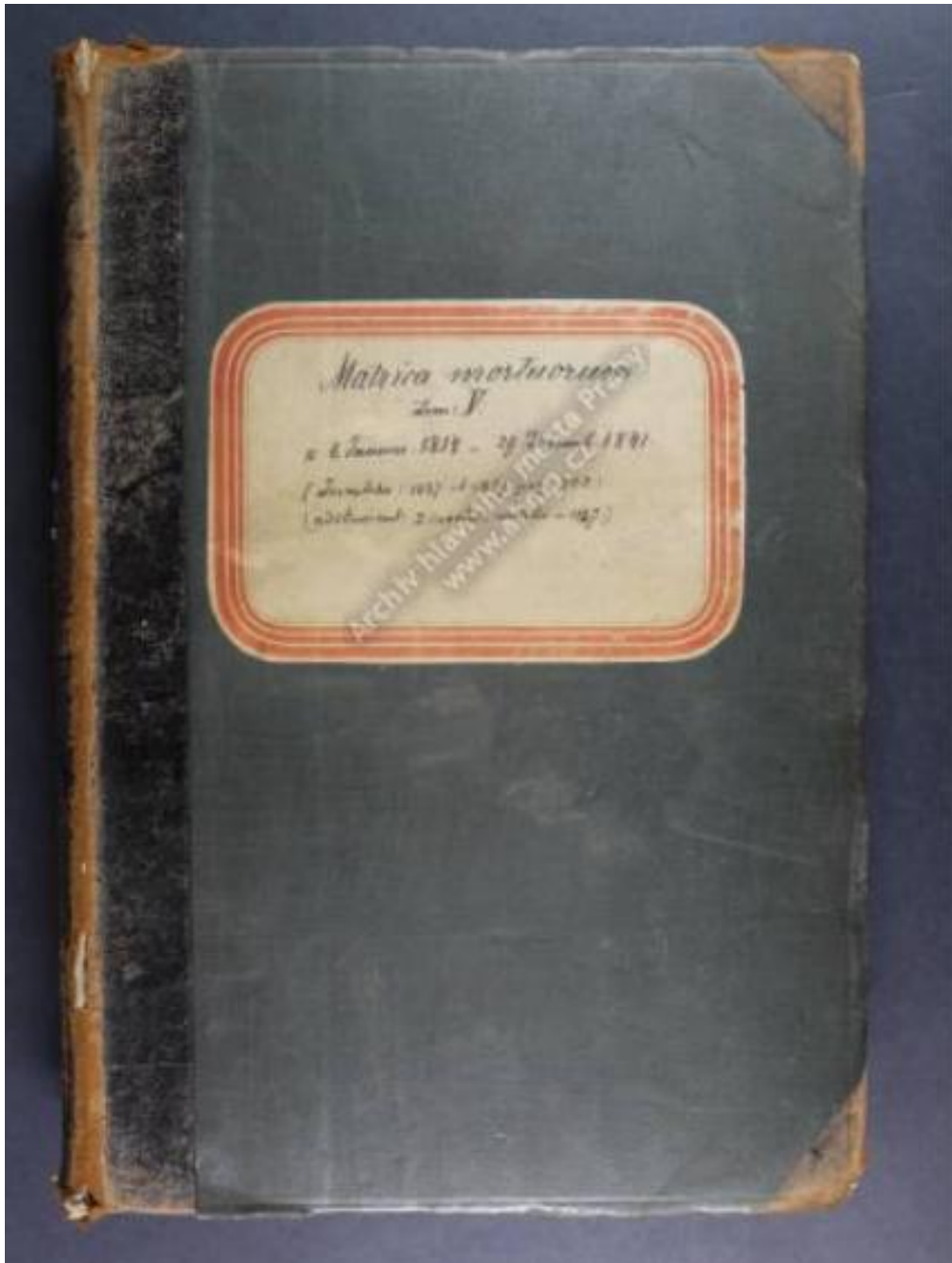
Zdroj: Matriční kniha katedrály u sv. Víta. Dostupné z: www.ahmp.cz

Příloha C: Svatovítská kniha oddaných z roku 1893

Zdroj: *Matriční kniha katedrály u sv. Víta*. Dostupné z: www.ahmp.cz

Příloha D: Svatovítská kniha zemřelých pro období v letech 1814–1841

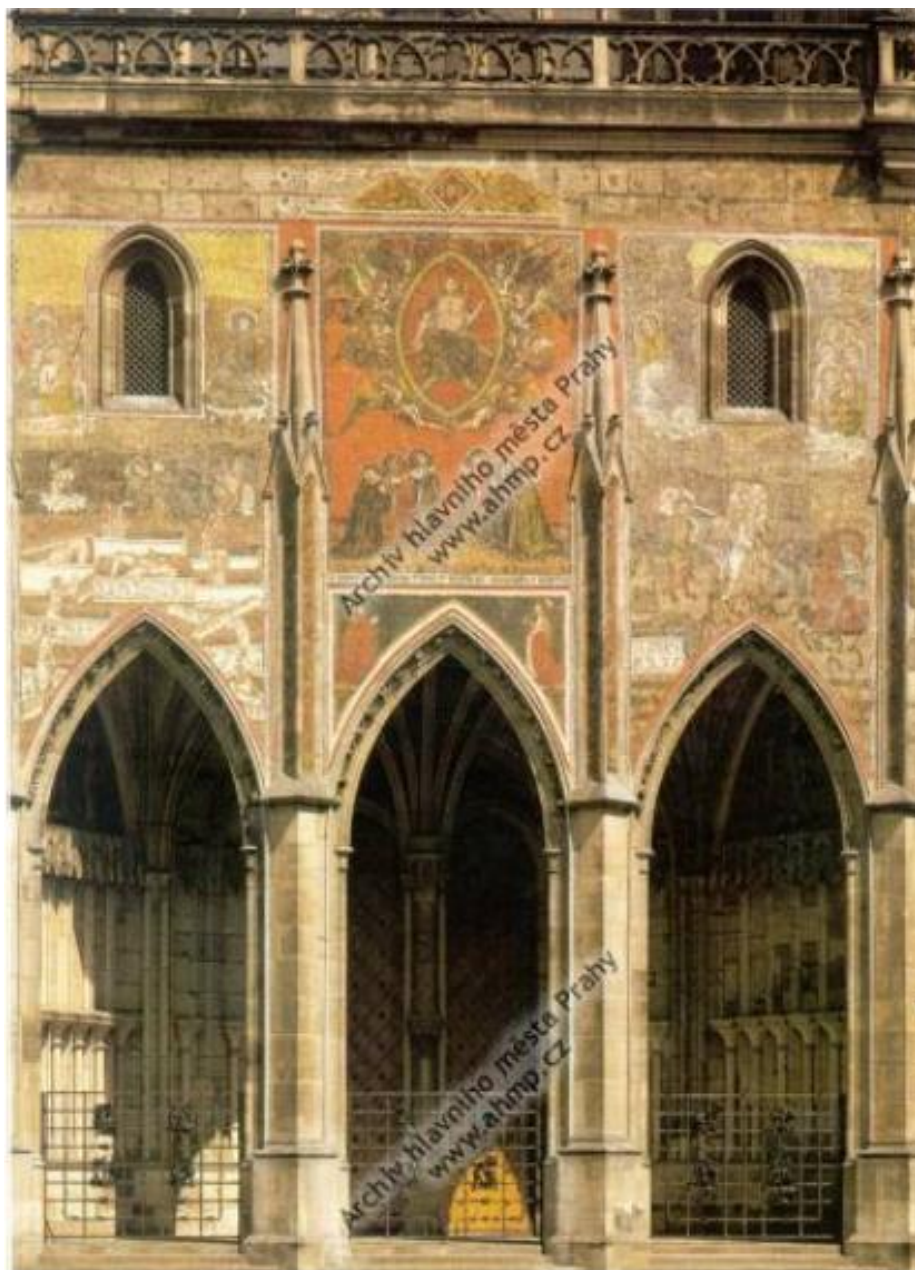
Zdroj: Matriční kniha katedrály u sv. Víta. Dostupné z: www.ahmp.cz

Příloha E: Pohled na jihozápadní stranu chrámu sv. Víta z třetího nádvoří Pražského hradu

Zdroj: *Katedrála sv. Víta*. Dostupné z: www.ahmp.cz

Příloha F: Zlatá brána na jižním průčelí chrámu sv. Víta na Pražském hradě

Zdroj: *Katedrála sv. Víta*. Dostupné z: www.ahmp.cz

Příloha G: Pohled do interiéru chrámu sv. Víta na Pražském hradě - hlavní loď během přestavby

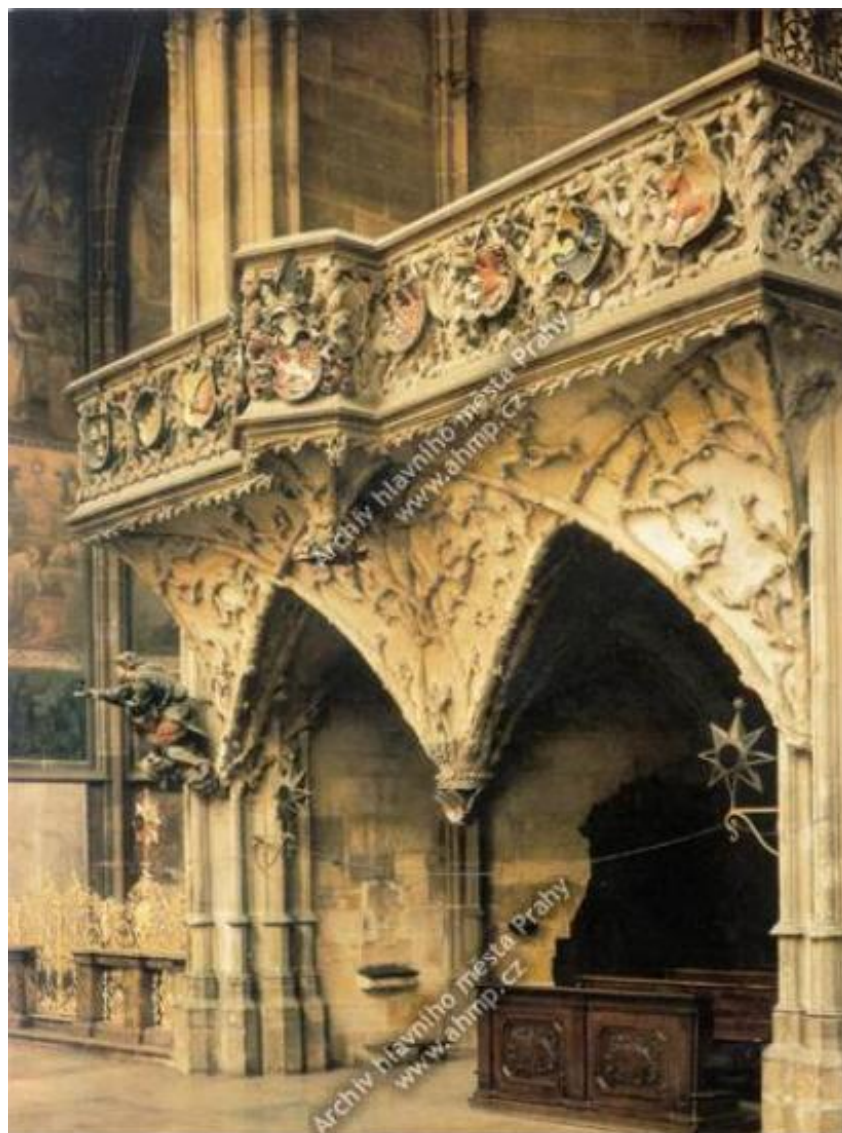
Zdroj: Katedrála sv. Víta. Dostupné z: www.ahmp.cz

Příloha H: Pohled do interiéru chrámu sv. Víta na Pražském hradě

Zdroj: *Katedrála sv. Víta*. Dostupné z: www.ahmp.cz

Příloha I: Celkový pohled na královskou oratoř v chrámu sv. Víta na Pražském hradě

Zdroj: *Katedrála sv. Víta*. Dostupné z: www.ahmp.cz

Příloha J: Pohled na náměstí Klárov. V pozadí Pražský hrad

Zdroj: *Katedrála sv. Víta*. Dostupné z: www.ahmp.cz

Příloha K: Průhled Kapucínskou ulicí na Hradčanech. V pozadí věž Lorety

Zdroj: *Katedrála sv. Víta*. Dostupné z: www.ahmp.cz